

BALÁZS FERENC

ZÖLD ÁRVÍZ

Regény

RÉVAI KIADÁS

Copyright 1937, by Révai, Budapest

48854. — Bévai

ELSŐ FEJEZET

KELEMEN LŐRINC HARAGOT TART

I.

Mindenki csodálkozott, hogy a tél ilyen sokáig kitart. Más esztendőben ilyenkor már a tavasz szagától volt terhes a levegő, a föld párája megrészegítette a bogarakat, a tehenek türelmetlenül turkáltak a téli szénában. Most hó borította a hegyoldalakat, a búza csodálkozva számította a napokat, a farkasok megzavarodottan tanakodtak, szabad-e nekik még az erdőből kijönniök. A szegény emberek fát lopni jártak a gazdag emberek nyíljaiba s a gazdagok elvörösödve türték, hogy béréseik még mindig ráérjek hosszúakat aludni, míg az ekék lomhán pihenek a félszer sarkában.

Kelemen Lőrincet ott kapta el a bolt előtt a sógora s nem hagyta, hogy még haza menjen.

— Gyere harangozni, sógor — hívta ravaszul húnyorgó szemekkel s nagyot köpött arra a gondolatra, hogy a boltban árulják a dohányt s neki a pipája meg is volna hozzá.

— Megyek szívesen, ha részt adsz a fizetésedből — indult el vele Lőrinc.

— Te talán a feleségedet is csak pénzért simogatod? — huncutkodott a sógor.

— Azt nem látja senki, arról te ne tudj!

Az utcán teheneket hajtottak, egyik-másik borjú vidáman megugrándoza magát, a hajtója haragosan csördített a nyaka közé az ostorról.

— Ne te ne, ebfajzatja, talán csak nem érzel hideget most is!

Mindenki várta a tavaszt.

Kelemen Lőrinc különösen nézett végig a harangozó ruházatján.

— Az erdőn voltál, sógor? — kérdezte.

— Reggel óta nem láttak otthon.

— A Ciglában, vagy a Feketetónál?

— A Ciglában.

— Farkasganéjt láttál-e?

— Nem járnak azok már arrafelé — legyintett a sógor. — Azok jobban tudják a kalendáriumot, mint mi.

— A fát hol hagytad?

— Benedek Józsefnél a kerítésnek állítottam.

A pap morog, ha elkésem a harangozással.

Erre Kelemen Lőrinc nem akart válaszolni.

A templom fekete tornya ott magaslott előttük. Annak is meszelés kellene már; de a meszeléshez pénz is. Az Isten nem haragszik meg; ő tudja jól a cselédei

állapotját. Még szép, hogy az ősök ráértek megépíteni. A fiaknak nehezebb a sorsuk. Urasabban élnek, de rongyosabban. minden drága, amit nekik kell venni. Amiért pedig ők kérnek pénzt...

— No Isten áldjon, Lőrinc — búcsúzott el tőle a sógor.

Kelemen Lőrincet akkor éppen nem olyan gondolatok járták, amelyekre a papok Isten áldását szokták kérni.

Oda támaszkodott a cinterem kapujához és dacasan nézett a világ szemébe.

ötszáz lejt tudott félretenni abból, amit a télen favágással keresett, a jobb lábat szinte odaveszítette, most mit érne azzal a pénzzel? — s egy hét múlva már a házánál lesznek érte az adószedők.

Valakinek erősen szüksége lehet arra a pénzre; csak még ez hiányzott s ki van az egész, hogy a főutcán a harmadik házat megvehesse.

A tavaly nem érett meg a szőlő, savanyú volt a bora, alig tudott eladni belőle tizenöt vederrel. Az adóját azonban nem lehetett lesírni, nem olyan világ járja. S az idén is későn fog tavaszodni. Mikor kezd már rügyet bontani a szőlő? Lám, még az Isten is a szegény ember vesztén munkálkodik. — De miért nem kezd már harangozni a sógor?

A sógor éppen akkor romlott ki a toronyajtón,

utána félíg megfagyva a nagyobbik fia. — Te Lőrinc, — kiáltotta egy kicsi felindulással — ez a gyerek már egy órája vár itt reám, hogy hazá hívjon. Valami baj van otthon. Nem harangoznál helyettem?

Kelemen Lőrinc felkapta a fejét.

— Harangozni, ennek a papnak?

A sógor dühösen kiabált:

De oda vagy te is, a teremtésedet, hát mit csináljak? Hát ne harangozz a papnak, hanem az öregistennek, úgy jó lesz?

— Tán még az orgonát fújtatni is odaálljak?

— Hogy fújnának fel a rossz szelek, hát nem hallod, hogy hívnak hazá? Aztán ne félj, orgonát fújtatni visszaküldöm ezt a gyereket, csak előbb hazaviszem, egy kis pálinkát töltök belé, hiszen alig van benne élet!

Kelemen Lőrinc a pokolba kívánta az egész világot, a pokolba a sógorát a bajával együtt s dacasan megindult a toronyajtó felé.

Ott fenn úgy megrántotta a nagyobbik harangot, hogy azt a malomban is meghallhatták.

Az emberek egy pillanatig azt gondolták, hogy valahol tűz ütött ki.

Valami nagyot nem is tévedtek, csakhogy ennek a tűznek nem volt füstje s másban kárt nem is tett, mint magában Kelemen Lőrincben. Az ő mellét égette, marta, fojtogatta a tehetetlen düh.

— Bim-bam, bim-bam, veszett torra hívlak, te veszett pap. Halálodra harangozok s bár legalább a lábad ficamodnék ki, ahogy a kapun kilépsz.

Az érzés gonoszabb, mint az akarat. A Kelemen Lőrinc tüzes csikói benyargaltak a lekenyési pap udvarára, farkukkal legyezték a könyörgéses könyvében lapozgató papot s az prüsszentett egyet, mintha megérezte volna.

— Tán részeg ez a Samu bácsi, ilyen bolondul sohasem harangozott.

Azután ennek is vége lett. Kelemen Lőrinc a toronytornác ablakán keresztül megpillantotta, amint a pap a háza kapuján kilép; a lába ép, a palástja vége lebeg a sietségtől; mindenképpen gyűlöletes látvány.

Azonban valami egyebet is megpillantott.

A templom dombja alatti kis térségen nyüzsgött az élet. Itatás ideje volt, a falu kútja ontotta a vizet, most éppen a Biró Domokos ökrei nyomták gyér bajuszukat a vályúba. Két hatalmas, himbálózó járású, nagy szarvú óriás, fehér persze, a gazda büszkesége, féltett drágasága. Mellettük a kicsi sárga mokány tehén, bizalmasan áll a nagyok rendjébe, ő is hozzájuk tartozik. Az ökrök az erőt, ő pedig az eleadt adja. Kiegészítő társai annak a kajlabajuszú kis embernek, aki a földjeivel mit sem tudna kezdeni, ha ők nem volnának. Most jelt ad a hojszás, elég volt az italból. Ke-

lemen Lőrinc nagy meglepetéssel látja onnan a torony ablakából, hogy milyen jókedvűen indulnak el hazafelé.

Igen, hazafelé.

Ő eddig úgy tanulta, hogy a falu lakosainak száma 846. Hát ez nagy tévedés, a tankönyvíró úr nagyon tévedett, mert a Biró Domokos ökreit s mokány tehenét kifelejtette. Ők is itt laknak ebben a faluban, ide látszik a házuk; lám, az cseréppel van fedve, újon épült, egészséges épület, még az emberi lakók otthona összeroskadó, szalmás kunyhó. Aztán itt lakik még a fuvaros Demeter két csendes lova, meg a többi lovak, háromszáz szarvas teremtett állat, nyolc szamár, ezek a malomból hátukon hordják a gabonát meg a lisztet. Meg ki tudja mennyi malac, hány juh, a gabonásokban patkányok, a csűrök híján baglyok, az éléskamrákban egerek, az ágyakban vérszívó állatok. Vége volna ezzel a sornak? Hát a kutyák, meg a macskák, a házinyulak, kecskék, verebek, cinkék, galambok s az öreg almáriumokban a szú? Ezek mind itthon vannak ebben a faluban, lakásuk van, ahonnan kijárnak s ahova visszatérnek és munkát is végez valamennyi, ugyanazt a munkát, magot szedeget, füvet szárít, ekét húz, házat őriz: az életet tartja fenn. Ez folyik itt tavasztól tavaszig, születéstől halálig; változás nincsen, száz év múlva is minden ugyanaz. Innen a

toronyból észre sem lehet venni, amikor az apák helyébe a fiak lépnek, az öreg macska húsa tíz más alakot ölt, lesz virág, kicsi borjú, búza, ember és öreg diófa.

És milyen csendesen folyik ez a sok élet!

Ki tudná meghallani a fűszál növekedését? Csak akkor sőhajt egyet, vagy zörög meg benne a lélek, ha a szél végigborzol a hátán, vagy ha a legelő jóság leharapja. Egy képen mindegy neki, nagy felfordulás nincs is utána, a világegyetem nem vesz tudomást róla, a nap tovább melegíti a földet, az esők tovább öntözik. Nem nagy dolog a halál ebben a világban; a nyulaeska észre sem veszi, mikor oltja ki kicsi életét a sas, nem kiált, mert nincsen ideje, s ha szembe néz vele, az ijedtségtől jótékonyan megdermed. Élet és növekedés, halál és újrasarjadás, mind olyan csendes, isteni élet; csak a felhők villámai csapnak zajt néha, meg az árvizek, ha előntik a réteket.

Ó, az árvizek!

Kelemen Lőrinc jól látta a torony ablakából a Hevenyő kanyargó csíkját, amint a hegyek közül ki-szakadt s Terebesig kígyózott. Mennyi kárt tett, mennyi veszedelmet okozott ez a szeszélyes folyó a falunak! Ámbár... kicsoda a hibás? Ki tolakodott a folyó területére? Micsoda kárt okoz egy megáradt folyó az isteni élet rendszerében? Csak annyit, amennyit egy átvonuló vihar. Kidönt egy pár öreg fát, be-

iszapolja a füveket, lerontja a partját az egyik oldalon, hogy aztán újra sarjadzzék minden, fák, füvek, virágok. Csak az ember szisszen fel és panaszkodik; ő elvárná a folyótól, hogy más természete legyen az ő kedvéért. Kényszeríteni is próbálja, kibéleli a partot fáknak törzsével, ágakkal, kövekkel. Az árvíz jő és nagyot kacag. Most még nem bántom dicső művedet, ember, de egyszer meg fogok haragudni. Az erősebb minden én maradok.

Ó, az emberi

Az egyedüli minden teremtett lény között, amely nem tud beleilleszkedni a dolgok csendes, isteni rendjébe.

Most még fogva tartja a hó, leföjtotta a tél. Milyen barátságosak a házfedelek; gomolygó füst cifrázza valamennyit. Az utcákon csendesen lépegetnek, a bolt előtt kezet nyújtanak egymásnak, kapuikon örömmel benyitnak. S még így is mennyi hiábavaló küzdés, nagyravágyás rejtőzik el a fedelek alatt! Csak egy hónapja gyűjtotta fel Bálint Lajos a József Miklós új házas fészkét; nem tudta elviselni, hogy másé legyen a leány. Aztán mit cselekedtek vele a csendőrök? Egy éjjel megmeredt a börtönben, mielőtt elítélték volna. Hát a bíró most kivel fújja össze a levet, hogy a legközelebbi választáson még egyszer megcsalhassa a falut? S az ország férfiai ki ellen készítik a legközelebbi

háborút? Kelemen Lőrinc előtt megjelentek a galíciai síkok, meg a szerbiai hegyek; egy-egy falunak csak a térképen találták meg a nyomát. Ó ember, ember, ha te elindulsz romboló útadra! Miért nem tudsz te is úgy élni, mint a fák, meg a búza, magadért persze, mint minden élőlény, de zaj nélkül, szerényen, hogy senki észre se vegyen? Mit érsz el a hősködésekkel, fogadkozásokkal, nagy akaratú tervekkel, hiábavaló gyűlölködéssel, háborúsággal? Nem boldogabban él az, aki szánt, vet, arat, eszik és egyébbel gondja nincsen?

S vájjon őt is mi jóra fogja vezetni feneketlen haragja a falu papja ellen?

Mit vétett neki ez a pap és mit vétettek neki az összes papok, hogy nyugtalanság vesz erőt rajta és felforr a vére, valahányszor egynek köszönne kell?

Hiszen ha vétettek volna, márás lanyhább lenne ellenük a tüze. Egy idő múltán az ember nevetni szokott azon, ami egyszer haragra lobbantotta. De érdemes velük haragot tartani, csak azért, mert vannak, mert pénzbe kerülnek, mert néha nagyképűek, mert jogukban áll a parasztot vállon veregetni?

Kelemen Lőrinc széjjelnézett a sötétedő tájon, zavarodottan állott meg a szeme a papilak egyik világos ablakán, aztán lassan lebotorkált a torony korhadt falépcsőin.

Mily szép így a világ; csendesen, fehéren és tisz-tán; be ostobák az emberek, hogy telefröcskölök harag-gal, méreggel, épével és gyűlölettel!

A házak szemei sárgán világítottak az utcára és Lőrinc megindult hazafelé.

A hó lucskosan málloott szét a csizmája alatt. Egyik-másik istállóból kihallatszott a friss tej sister-gése, amint a háziasszony a sajtárt telefejte. Az ólak-ban a disznók hangosan röfögtek. Fészkükön ültek az emberek és álmukra készülödtek.

2

Odahaza Lőrincet már várta az asszony a vacso-rával. Puliszka kecsketejjel, mint tegnap, holnap és holnapután. A férfi szótlanul ült az asztalhoz s csak amikor már túl volt mindenben, vette észre, hogy az asszony nem tartott r'ele.

- Te már ettél? — kérdezte óvatosan.
- Most nem kívánom az ételt — válaszolta az asszony.
- Nem vagy-e beteg? — aggodalmaskodott az ura.
- Nincsen semmi bajom.
- Kifárasztottad magadat a délután?
- Egy kis kukoricát fejtettem, attól még tán-colhatnék.

— Tudnál még egy kicsi tejet adni?

Ez a kérdés úgy hangzott, mintha a férfi napi-rendre tért volna az asszony ügye-baja felett s eszébe jutott volna a világ legfontosabb és legkényesebb dolga, a saját gyomra. Kelemen Lőrinc azonban csak most tudta meg az asszony válaszából, hogy az asszony nem fejt elég tejet kettőjüknek, talán kiszopta a kicsi gidó, vagy öregedik a kecske. Mégsem szólt semmit a fölfedezés után. Minek is szólana? Segíteni a dolgon már úgysem lehet. De hirtelen valami érzés támadt a szívében, hogy a feleségét legalább meg-simogassa.

Ha a gyermekek élnének, most valamelyiküket az ölébe venné, meghintáztatná, az asszony abból is értene. Neki olyan érzés az, amikor a férfi a gyermekét szereti, mintha neki szólana minden szava. Láthatatlan idegszálak öhözszá viszik el a gyöngéd szorításokat, az észrevétlenül lopott csókokat. — Igaz is, eddig még nem jutott a Lőrinc eszébe, vájjon nem azért olyan szótlan, olyan szomorú az asszony, mert a gyerekekre gondol, a három okos kicsi jószágra, akiket sok évvel ezelőtt éppen ilyen tájban vitt el a torokgyík?

Csakhogy akkor már túl voltak a télen, a folyón is lefolyt a megolvadt hó, csúnya, nedves idő volt; egy héten belül mind a három odalett...

Most már Lőrinc is hallgatott.

Az asszonyt azonban, úgy látszik, egyéb bántotta.

— Beteg a Sári néném kisebbik fia — mondotta egy idő múltán.

Hát ez volt a baj, amiért a sógort a harangozás elől hazahívták!

Lassan öltözködtek, az asszony nagykendőt kerített a nyakába, a férfi meleg kabátot. A harangozó lenn lakott a víz mellett, a folyó torkában.

Ha nagy lesz a víz, az ő házát kell elköltöztetni a legelőször...

A kicsi szoba már tele volt emberekkel.

A nagy ágyon feküdt a kicsi fiú a szoba sarkában. Két arca piros a láztól, felpuffadva, hogy a szemei alig látszottak; nem mozdult, nem szólt, halálosan beteg volt.

— Ennek már vége — legyintett a belépő Kelennek a legközelebb álló férfi.

— Mi baja lehet, mondja?

— Rájött a romlás, mit lehessen egyebet tudni? Ha az ember beléje tudna látni, ki tudná fordítani, mint a bekecset.

— Orvoshoz kell vinni.

— Ebben a csúnya, szeles éjszakában?

— Be kellene pakkolni jó melegen.

— Az ilyent megmozdítani sem szabad, tudja-e?

— Hát az igaz, a fene a pénzit, ötszáz lejbe kerül kihozni az orvost Terebesről.

— Nagy urak lettek azok is, csak autóval jönnek.

A Kelemen felesége addigra már oda járult az ágy elé, megállít előtte, egy kicsit feléje hajolt, megcsóválta a fejét s elmondotta tudtán kívül, amit mindenki más:

— Jaj, jaj, szegény, kicsi fiú, belőled sem lesz már ember.

Ezt minden asszony így csinálta, mintha az Isten így írta volna elé s van is valami a dologban, mert csak ugyan az Istantól származott a szomorú ceremónia. Mit is tehessen egyebet a résztvevő szívű asszony, aki minden gyermeket úgy sajnál, mintha az övé volna? Szakad ki a szíve, de itt már megáll az emberi ész, a tehetségtelenség nyögése minden, amire képes. A kicsi beteg egyedül tusázik, csak egyik-másik vénasszony adja a tanácsot.

— Forróvizes kendőt kell a nyakára csavarni.

— Rántott hagymát a kicsi mellére, az kiszívja a lázat.

— El kell hívni Máli nénit, hogy szenet vessen; bizonyosan megigézte valaki.

Még ez hangzott a legokosabbnak a tanácsok közül.

A harangozó felesége a másik szobában sírdogált. Most előjött vörösre sírt szemekkel s a gyermek ágya felé tartott.

— Miért nem maradtál benn, Sári? — tartotta őt vissza a férje. — Csak felzavarod, hadd, hogy nyugodjék.

— A papot, — sírta ki alig hallhatóan az asszony — hívjátok el a papot, hogy imádkozzék érte.

— Ilyen későn nem lehet őt sem zavarni — vette ellene a férje.

— Majd holnap, lelkem, majd holnap idejő ...

— De addig meghal...

— Megtartja az Isten, eredj csak vissza, nem jó az neked, hogy így lássad szegényt.

— De addig meghal...

— Alszik a pap már ilyenkor...

— Jaj, szegény magzatom, drága kicsi fiam, mivé leszel, itt hagysz-e bennünket?

— Nyughass már, Sári.

— Fogod-e még mondani édesanyádnak, hogy: fektessen le, édesanyám?

— No eredj vissza szépen, fogja meg a karját Rózsa néni.

— El kellene hívatni az öreg Málit, az tud szenet vetni, hiszen meg van igézve, mindenki látja.

— Jaj, drága gyermekem ...

— A Máli nénit...

— Hívjátok el a Máli nénit, jaj, adjátok ide azt a széket.

Az asszony kimerülten leült a székre, megroszkadt, mintha ó volna haládra készülőben. Valaki elment az öreg boszorkányért, az ajtó csendesen nyílt és csukódott. A kicsi fiú mozdulatlanul feküdt az ágyon, tüdeje nehezen emelkedett, mint egy rossz fűjtató; a szemeit néha becsukta, mintha már minden megelégelt volna. A férfiak a sarokban az árvíz dolgát tárgyalta.

— Csak eső ne lenne, hadd menjen le a víz csendesen.

— Még azt sem bírja ki a gát ott Csapó Dénesék alatt. Ott olyan két rozoga cölöp áll, hogy meginog, ha a csóka rásszál.

— Nem oda fog ütni a víz ereje.

— Nem, amikor nagy, de ha visszahúzódik, éppen odavág.

— Akkor ront a víz a legjobban, amikor apad.

— Most már hiába kárpátunk, ha idejében meg nem javítottuk.

— Nem volt olyan az előljáróság.

— Tí választották a bírót.

— A bíróban nem volt hiba; de hát elmentünk-e a közmunkára, amikor elvetett?

— Csak ha a csendőrök hajtanak...

— Nincsen összetartás.

— Örökké csak vetélkedünk, marad a falu dolga.

— Most már késő ...

... Igen, most már késő, határozottan késő. A magyar embernek mindenkor késő, ha valamit tennie kell. Vagy esetleg van még ideje bőven. Az is ugyanaz. Még van ideje, holnap már késő. így telt el ezer esztendő, mégis megvagyunk, nagy baj nincsen. A nagy árvíz hétfőn érkezett a faluban, a tizenegy házat vitt el. Még maradt a faluban kétszáz s a tizenegy is újra felépült.

Máli néni nagy orrszipogással nyitotta rájuk az ajtót. A meleg ágyból húzták ki, úgy lehet.

A férfiak elcsendesedtek, az asszonyok nagy várakozással fordultak feléje.

— Ez többet ér, mint a pap imádkozása — suttogta valaki.

Kelemen Lőrinc undorral elfordult s kilépett az ajtón.

Odakünn csepegett az eresz, a ház előtt a kicsi árokban hangos locsogással futott le a megolvadt hóié. Amint Lőrinc kilépett az eresz alól, egy kövér esőcsepp a kezefejére hullott.

— Holnapra megjön a nagy víz — gondolta el egy kis izgatottsággal.

Vájjon egy hét múlva a helyén lesz-e még ez a ház?

A Hevenyő vize másnapra láthatólag megszínesedett, a Csellő völgyéből már leérkezett a csúnya, sárga hóié. Ez azonban még kicsi doleg és nem veszélyes. A folyó felső hegyei között csak nappal olvad a hó, Lekenyés alá csak délután, meg az esti holdvilággal érkezik meg az ár. Akkor először a part két oldalán elhúzódó vastag jégszalonnát fogja ellepni. Azután a berek bokrai kerülnek víz alá. A falu népe ott fog állani a híd körül, meg szanaszét a parton, kimeredt szemekkel várja, hogy mi fog történni. Most még üresek és elhagyottak a nagy drámának ezek az állóhelyei. Keleni Lőrinc egyedül ődöngött a parton, amikor kora reggel oda a türelmetlenség kihajtotta.

Később a sógorához nézett be, aggasztotta a kicsi fiú állapota. A rokonság már teletöltötte a szobát, az öreg Máli néni ott kuporgott a kemence sarkánál, a beteg gyermek úgy feküdt az ágyon, mint egy kiterített halott.

— Semmi javulás? — kérdezte Keleni.

— Egy kicsi vizet ivott, talán könnyebb a lélekzése — világosította fel valaki.

A felesége melléje furakodott.

— Bíró Dani keresett egy félórával ezelőtt.

— Mi baja van velem?

— Segíteni hívott, hogy gerendát faragj az új házához.

— Hát nekem ki segít? — mordult fel Kelemen.

Rosszkedvűen ült a szekrény oldalához, ne lássa senki, ne lásson senkit. Fiatal korában ő is megpróbálta többször, hogy jó szóra s nagy szükségben valakit segíteni hívjon, őt is megkérte egyszer Pataki Domokos.

— Te Lőrinc, neked úgy láttam, jó két tehened van.

— Azokkal dolgozom, Domokos bácsi — felelte a fiatal gazda.

— Segítsük ki egymást, azért vagyunk egy falusiak. Gyere el holnap szénát hordani. Félek, eső lesz a jövő héten, elromlanák az útak. Aztán amikor te hívsz, egy napra én is elküldöm a bést két ökörrel.

Kelemen Lőrinc még most is bosszankodott, amikor reá gondolt.

— Hát mit gondolsz, te Lőrinc, el tudom én hagyni az én munkámat a te mocskos szénádért? — fizette őt ki Pataki Domokos, amikor tőle a kölcsönt visszakérte.

Mit akar tőle Bíró Dani, amikor se rokon, se barát?

Törődjön mindenki a maga dolgával, a máséba ne ártsa magát, segítséget senkitől ne várjon, ő is csak azért vihette valamire, mert a maga lábára állott. No

meg, persze, mert volt magához való esze is, mint az apjának, aki után hiába vetette magát a tanító, magasabb iskolába semmiképpen sem küldötte őt.

— A fiamból ellenséget nem nevelek — mondotta csökönyösen.

Kelemen Lőrinc meg volt elégedve az apjával, meg úgy általában saját magával is. Bíró Dani is jobban tenné, ha két kézre fogná a szekerce nyelét s a dolog után látna. Ha a télen nem a füstöt eszi a kemence mellett, már meg volna faragva minden gerendája. Most nem kellene instálnia senkit, foghatna az építéshez.

Az ajtón a sógora lépett be.

— Nem viszed orvoshoz a fiadat? — kérdezte Kelemen.

— Meghal az úton — mondotta az rekedt hangon.

— Kihozatni az orvost nincsen pénzed?

— Honnan lenne?

— Nem tudsz kölcsön kérni?

— Ki ad nekem?

Hát ez is igaz; ki ad neki? Kelemen Lőrinc ijedten eszmélt reá, hogy neki éppen ötszáz leje van félretéve adóra a kanapé alján, az az ötszáz lej, amellyel meg lehetne menteni a sógora kicsi fiát. Ha ugyan meg lehetne menteni. Az orvosok sem képesek mindenre. A halált semmi sem állítja meg, ha eljön a perce.

Mit tud ilyenkor az orvos csinálni? Szenet vet ő is, mint Mali néni, valami pilulát felír, annak a levét is meg kell inni. Talán igaza van, ki is mondotta tegnap? a Dénes bátyja, ő volt, ott az ajtó mellett, itt csak az Isten segíthet, ha ugyan az Isten sokat törödik az ember dolgával...

Most kopogás hallatszott az ajtón, mindenki elcsendesedett.

Fekete Vince érkezett meg, a fiatal lelkipásztor. Hozta a palástját is, azt sietve elvették tőle; széket tolta elője közel az ágyhoz.

— Szegény kicsi fiúcska, mennyit szenevethet — mondotta résztlevevőén.

— Egyszerre elszédült, mind a vizet kérte, azt hittem abban a helyben meghal — suttogta nehezen az anyja s már készen is volt, hogy újra zokogni kezdjen.

— No ne sírjon Sári néni, hátha jobbra fordul minden. Csak bízni kell az utolsó lehelletig.

— Nem lesz ő már jobban soha, tiszteletes úr — szólott közbe a harangozó.

— Miért mondja azt, Samu bácsi — hát így hisz maga az Istenben?

— Az Isten legjobban tudja, hogy mit akar.

— Hátha azt akarja az Isten, hogy megélijen?

— Reá van írva, kedves tiszteletes úr, reá van írva már a halál. Akár a koporsót is meg lehetne rendelni.

— Orvoshoz nem tudják vinni?
 — Hozzá se merünk nyúlni.
 — Kihozatni az orvost...
 — Húsz *lej* van a háznál, azért még tanácsot sem ad.

— Valakitől nem tudna kölcsönt kérni?
 — Kitől kérhetnék?
 — Be szeretném, ha segíteni tudnék magukon...
 mindenki hallgatott.

Kelemen Lőrinc majdnem megpattant a haragtól, ott a szekrény mögött félíg elbújva, de ő sem szólott egy szót sem.

Azt mondotta ez a pap, hogy szeretne segíteni, de nem tud?

Ezt mondotta, amikor betétkönyve van a bankban és minden hónapban szorgalmasan összeszámítja, mennyivel emelkedett a tőkéje.

A nélkül, hogy észrevette volna, felállt a székről és a pap felé lépett.

— Igazán nem tudna segíteni? — robbant ki belőle akarata ellenére a szó, hogy feléje fordult mindenki.

Fekete Vince meglepetten nézett a hang irányába és a szeme összeszűkült.

— Maga az, Kelemen? — kérdezte.
 — Én vagyok, tiszteletes úr — volt a válasz.

— Mit akarja, hogy tegyek? — kérdezte szárazon Fekete.

— Azt, amit itt senki sem tud megtenni, mert mindenjában szegény emberek vagyunk.

— Kihozassam az orvost?

— Ki.

— S holnap vegyek új lovat Dénes Károlynak, mert az övé elpusztult s nélküle nincsen kereset?

— Azt is megteheti.

— Küldjem kórházba Zsuzsa nénit, tüdőbaja van s a gyermekei mind elkapják tőle?

Erre már nem akart felelni Kelemen Lőrinc.

— Maga igazán rossz embernek tart engem. Kelemen Lőrinc. Azt hiszi, hogy nem akarnék segíteni Samu bácsiékon? Hiszen szétoszthatnám azt a kicsit, amim van, de itt annyi a nyomorúság, hogy az csak egy csepp volna a tengerben...

— Elnézné a tiszteletes úr, hogy itt a szeme látára meghaljon Sanyika?

— Hát miattam szegény Samu bácsi, én vagyok minden bajnak az oka? Miért nem kéri a boltost, hogy segítsen, annak is van annyi jövedelme, mint nekem? Vagy miért nem megy le a jegyző úrhol, esetleg a városi báróhoz? Miért kérdez engem, aki a legszegényebb vagyok közöttük?

— Közöttünk a leggazdagabb.

— Még az se, Kelemen, még az se. Vannak itt a faluban nálam tehetősebbek. És én igazán szégyellem, hogy nekem kell elmondani, de tőlem koldus üres kézzel soha el nem megy s a faluban olyan szegény nincsen, akinek ne adtam volna öt lejt petróleumra, vagy húszat, hogy a gyereke cipőjét megtalálta. Pali Mózsi bácsit ki tartja búzával, akitől maguk még a zsellérházat is elvették, mert nem tudott fizetni? De ennél többre nem vagyok képes, különben magam is koldussá lennék, foltos csizmában, foltos ruhában kellene a templomba járnom.

— Az Isten nem veszi észre ...

— Hagyja csak maga az Istenet, mit tud maga az Istenről?

— Aki a szeretetet prédkálja...

— No ebből elég is volt, Kelemen, ne akarjon maga engem kitanítani. Bízza csak rám, hogy mit csinálok; seperjen maga a háza előtt. Adja csak ide a palástomat, Rózsa néni, hiszen én tulajdonképpen azért jöttem, hogy a kicsi Sanyikáért imádkozzam.

A kicsi Sanyika mintha megérezte volna, hogy most róla esik szó, kinyitotta a szemét és ijedten tekintett a kiterjesztett palástattal előtte álló papra.

Mire a Kelemen Lőrinc felesége az ura után futva hazáérkezett, az már felöltözve, vasárnapi csizmájában, kurta téli ujjasával állott a kanapé előtt s valamit keresgélte.

— Hova indul, Lőrinc? — kérdezte félénken az asszony.

A férfi valamit gondosan a kabátja belső zsebébe csúsztatott s a kalapja után nyúlt.

— Mit akar csinálni, Lőrinc — szólalt meg újra az asszony, most már szinte sírva.

— Hallgass, asszony, ne legyen az a te dolgod.

— Elviszi a pénzt, amit adóra gyűjtött?

— Az az én dolgom, ne szólj bele mindenbe.

Kinyitotta az ajtót, majd hogy a kezében nem maradt a kilincs; s léptei súlyosan kongtak a keskeny tornácon. De az utcakaput már gondosan becsukta maga után.

Lesietett a folyóparti útra: a Hevenyő sárosán, megduzzadtan hömpölygőit Terebes felé. A medré特 egészen kitöltötte, nyaldosta a berek bokrait; estére talán a jégzajlás is megkezdődik. Kelemen kurtán köszönt az itt-ott folyót bámuló embereknek, átvágott a hídon s egy kanyargó, lucskos ösvényen egyenesbe vette az útját a város felé.

Ő majd megmutatja a papnak, hogy milyen a krisztusi emberszeretet!

Ötszáz lejt sajnált kitenni, amikor egy ártatlan kis gyermeket kellett volna megmentenie!

S ugyan mivel szolgálja meg azt a pénzt olyan verejtékesen, hogy úgy ragaszkodik hozzá?

Vasárnaponként van egy kicsi dolga, nem mondja; kevés ideig tart, de tüzes. Ha a híveknek kedvére akar lenni, akkor se a hangját nem kímélheti, se a szószék koronájának lecsüngő részeit. Az bizonyos, hogy e nélkül a falu el nem lehetne, nagyon hozzá szokott már a harmincadik ősapa ideje óta; mivel is töltené el a vasárnap egy részét? De a hétköznapokon úr a pap; nincsen dolga se a földekkel, se a gyári gépekkel. Még írnivalója is olyan kevés akad, hogy az esperes bele szokott köpni vizitációkor a beszáradt tintás üvegbe. Az így szerzett pénzt félti annyira az a magának való, képmutató pap?

ő majd megmutatja, hogy hogyan lehet az adóra félretett pénzzel is megsegíteni azt, aki szükségen van.

Ha ugyan az árvíz hamarabb meg nem érkezik a városba, mint ő.

Gyorsabba vette a léptéit; egy helyen kerülőt kellett tennie, ahol az ösvény a kövespadon vágott volt által. Mostan nem látszott se homok, se kavics. A folyó megszélesedett, ez az ő ideje, kitombolhatja magát kedvére.

A fordulónál Benedek Józsefet érte utól, ő is a városba igyekezett.

— Hova visz ez a rossz szél? — kíváncsisko-dott a szomszéd.

— Orvosért megyek Terebesre.

— A Bálint Samu fiának?

— Annak.

— Hiába viszed.

— Lehet.

— Sok pénzbe kerül, Isten bűnömül föl ne rójja; kár kidobni, amikor azzal már úgysem használhattok.

— Nagy pénz bizony.

— Honnan volt az öreg Samunak?

— Nem neki volt.

— Kölcsön vette?

— Nem.

— Talán csak nem a pap segítette ki; ma reggel láttam, amint szép leptiben arrafelé igyekezett.

— A pap?

— Nem a pap?

Kelemen Lőrinc köpött egyet.

— Az nem, te mit gondolsz? Hát olyanféle embernek ismered?

— Megtehette volna.

— Nem olyan a csontja, meg a mája. Nem ér-

demel az semmit tölünk, ha ott nem tud segíteni, ahol a legjobban kéne.

— Nem is igen kap sokat tölünk.

— Te azt mondod, hogy nem kap?

— Levágjuk a fáját, meg behozzuk, meg elviszünk neki két véka féruges gabonát. Ennél többet senki sem tesz.

— S a fizetése?

— Azzal te ne törődj, azt az állam adja.

— S az állam kitől kapja?

— Kitől kapja?

— Te ember, hát te mit tudsz ezekről a dolgokról?

Te azt hiszed, hogy a miniszterek, meg a főfő állami tisztselők a saját zsebüköből fizetik ezeket az urakat itt a nyakunkon? Az állam csak odaadja nekik azt, 'amit a mi zsebünkön kikötöt. Mi a csendőrt, meg a végrehajtót szidjuk, ha kihúzzák a párnát a fejünk alól, pedig csak azt gyűjtik össze, ami ezeknek a nagy uraknak kell.

— Fenemód benne laksz az urakban.

— Ráérek a nagy módtól. Az ügyvéddel nincsen bajom, az csak a bolondok pénzét szedi el. Az orvost nem irigylem, mert azt még éjfélkor is kihúzzák az ágyából. A tanító keservesen megdolgozik azért a kicsiért, amit kap. De a pap közöttünk él, nincs is valami sok dolga, annak nem kellene a nagy urat já-

szania! Nem élhetne ő úgy, mint a szegény ember?
Nem ehetté meg ő is néha a puliszkat?

A szomszédnak erre eszébe jutott, hogy a puliszka nem kitalálás, mert Lőrinc kurátor korában csakugyan puliszkat adatott vacsorára a püspöki vizsgálószéknek.

Híre járt annak akkor az egész vármegyében.

Igaz, hogy nem a püspököt, de Lőrincet nevette mindenki.

A püspök úr maga is darócharisnyát viselt nitkározó gyermek korában s olyan jóízűen végig ette a vacsorát tejjal és túróval, hogy az már Lőrincnek sem tetszett. (Persze, hiszen őt nem traktálták disznósülttel és csirkepaprikással délben és este már két hete az összes papnék és falusi főzőasszonyok a szomszéd falvakban!) Nem is tudta, hogy mit válaszoljon a püspök úrnak, amikor az megdicsérte pompás gondolatáért.

— minden pénzt megért ez a jó székely vacsora s még a bort se kívánjuk utána.

De már a bort Lőrinc sem sajnálta tőlük, mert magyar ember volt, de valahogy jóvá is akarta tenni, hogy a puliszkás vacsora olyan jól sikerült. Legalább annyit tudjon elmondani másnap, hogy „azért a papok is megisszák a bort, ha vizet is prédkálnak“. A puliszkára azonban nem csúszott az ital s másnap Kelemen Lőrinc jobban haragudott a papokra, mint valaha.

Kár annyit emlegetni a puliszkat — de azért

Lőrincnek mégis igaza van, igen sok fizetést kap a pap azért a kicsi munkáért, amit végez. Nem fog belepusztulni, ha a képet elveszik tőle. S mekkora könnyebbseg lesz az a szegény emberen!

— Mikor járod el az ívet a kepe ellen? — kérdezte hirtelen.

— Még egy kicsit várok, hadd érjék a dolog.

— Sokáig nem érdemes.

— Húsvét harmadnapján elindulok vele, ha Isten megsegít s ne félj, rajta lesz az egész falu! Te is velünk pártolsz úgy-e?

— En ott vagyok, ahol nem kell fizetni, abban megbízhatsz.

Lőrinc ebben nem is kételkedett.

5

Az orvos késznek mutatkozott arra, hogy ebben a veszedelmes időben is kimenjen Lekenyésre, de előbb ebédelni akart. Egy óra múlva legyen ott Kelemen Lőrinc a háza előtt a gépkocsival.

Addig töltse el az időt, menjen le a folyó partjára, bámulja a vizet, vagy ebédeljen ő is, ha hozott a tarisznyában.

Lőrincnek az ebéd csak akkor jutott eszébe; de még ha hozott volna is valamit, a torkán nem tudott volna lemenni egy árva falat. A helyett inkább a város

utcáin csatangolt, majd tudtán kívül, mintha valami vonzotta volna, lekerült a folyó partjára. Nagy tömeg ember állingált a hídon, meg alább a sétatér külső fái alatt. Lőrinc megdöbbenvé vette észre, hogy a víz, amióta legutolján látta, óriásít emelkedett. Sietve ment vissza a piactérre, hogy az autósokkal egyezkedjék. Ha egy negyedóraval hamarabb érkezik az orvosért, az legfeljebb az utolsó falat téstát nyeli le gyorsabban, a folyóval azonban nem lehet tréfálni. Itt most nem egy ember kényelméről, hanem egy kis gyermek életéről van szó.

Az autósok azonban a fejüket rázták.

— Lekenyésre? Oda már nem lehet gépkocsival menni. Sásdon alul elmosta a folyó az országút egy részét.

Kelemen könyörgésre fogta a dolgot:

— Megfizetem, jó emberek, beteghez kellene az orvost kivinni.

— Menjen repülögépen, vagy ökrösszekérrel a hegyi úton. De autóval nem lehet belemenni a méteres vízbe. Leáll a motor, aztán se előre, se hátra.

— Nem teszik meg?

Most már mérgesen hangzott a válasz:

— Menjen dolgára, megmondtuk már, hogy nem lehet. Fogadjon kocsit. Az belegázol a vízbe, ha jól megfizeti.

Kocsival azonban az orvos nem volt hajlandó ki-menni Lekenyésre. Reumás a lába, nem kockáztathat meg egy hosszú betegséget. Más orvoshoz is hiába megy. Az orvosi áldozatkézségnak is van határa. S különben is, ha a gyermek már alig mozdul, rajta már aligha lehetne segíteni. Azt sem tudná, hogy milyen oltószert vigyen ki magával.

— Megadom a díját becsülettel, drága doktor úr...

— Ez már mégis csak sok, hallja-e; hát mit gondol maga? Azt hiszi, hogy pénzért alkudozom?

— Meghal a kicsi fiú...

— Bele akar fordítani a vízbe, hogy én is oda-pusztuljak?

... Kelemen Lőrinc a sáros hegyi úton késő es-tére érkezett haza a falujába.

MÁSODIK FEJEZET

A LEKENYÉSI PAP HÁROM BOTLÁSA

I

Ezen a tavaszon szerencséjük volt a lekenyésieknek. A hirtelen megindult hóolvadást újabb fagyos szelek akasztották meg. A víz csendesen lefolyt, minden baj nélkül, még a Csapó Dénes előtti varjúingatta két cölöpnél sem kapott be a partbélés mögé. A harangozók házát sem borította gyász. A kicsi Sanyika már újra tudta a beszédet, amire Kelemen Lőrinc sárosán, leverten hazaérkezett. Úgy kell lennie, a Máli néni tudománya segített rajta, aki a délután új csavarrintással próbálta meg a szénvetést, vagy talán az öreg Dénes bácsi ügyetlensége, aki a könyökével véletlenül betörte az egyik ablakot. A Lőrinc feleségének különösen nagy volt az öröme. Egyrészt azért, és ezt kell legelőire tenni, hogy az ő férje olyan dicsőségesen viselkedett, amikor a pap még egy húsz lej est sem vetett oda a szerencsétleneknek. Másrészt pedig s titokban ez volt a kiadósabbik gyönyörűség, hogy az ötszáz lejes is megmaradt, ingyenbe számított a nagy dicsőség. Nem kellett kérlelni az adószedőket egy hét-

tel azután, hogy várjanak még egy darabig, vagy szégyenkezve a szekerükre rakni a drága varrógépet.

A mezőkön pedig a madarak alig győzték a dallalást, a füveket zöldre festette a nap ereje s az ekék egymással versenyezve forgatták a föld alá a sárga kukoricát.

Mindenki boldog volt, már amint az ilyenkor, tavaszidőn falun szokásos.

A tanítóék Klárikája azt mondotta a két öregembernek, hogy megnézi, milyen az erdőalji búza, de ameddig az erdőbe érkezett, a zsongás, meg a szagok, a gazdag föld fényessége s a szívét izgatóan betöltő vágvak kivertek a fejéből minden gondolatot. Az öregapjának aztán hűségesen beszámolt arról, hogy a Bércoldalán már szántani lehet, azt hiszi, ha még egy kicsit szárad a föld, vagyis nem kell várni egy napot se már, azt mondotta a határpásztor.

Közben igaz, hogy Fekete Vincével is sétáltatott egy darabig a határi földeken, de erről nem kellett külön beszámolnia, mert ezt láta úgyis az egész világ.

— Hova igyekszik, kicsi leányka? — szólott rá egy bokor mögül a mosolygós képű pap.

— Kiküldött az apám, hogy nézzem meg a búzát — állott meg a szóra Verebes Klára.

— Azon a földön-e, amelyik csúszik? — érdeklődött Fekete Vince.

- Ez nem csúszik — felelte a lány.
- No, ha nem csúszik, akkor nem fut el maga elől. Üljünk ki ide a dombra, hadd beszélgettünk egy kicsit.
- Talán únja magát?
- Most már nem, ameddig el nem szalad.
- Mit csinál itt künn a határon?
- Jaj, nekem itt nagyon fontos a dolgom.
- Valahogy el kell tölteni a napot.
- Az eltelik magától is.
- Mi az a fontos dolog?
- Megmondom, csak ki ne kacagjon. Megjárom magam a határon s szememnek egy pillantásával megállítom a barázdáló ekéket. Amíg a gazdák köszönnek s a homlokukat törülgetik, addig én megdicsérem előttük az Istenet, hogy milyen kedves volt mihozzánk, esőt is adott, meg jó időt is; megengedte a föld népének, hogy a tavasziakat elvesse, az őszieket megboronálja...
- Ezt mind ilyen folyékonyan mondja?
- Csak magának ilyen folyékonyan, mert maga nem tudja a szokást.
- Mit kellett volna tennem?
- Hádászkodni, meg közbeszólni. Akkor nekem is szünetet kellett volna tartanom.
- Mit lehet ilyenkor mondani?

— Hát azt például, hogy „bizony az úgy van“, meg hogy „áldassék érte az ő szent neve“.

— Ez a maga fontos munkája?

— Maga nem hiszi, hogy ennek még a most elvetett kukorica is örvend?

— A tehenek bizonyosan igen, mert egy szuszra megállhatnak pihenni.

— Hát még a gazda, ha a leikébe tudna látni! Úgy csicsereg utána a lelke, mint a madár! Az eke is jobban vág, a föld is jobban számlik.

— Ez a maga nyári munkája?

— Ó, ez csak a nehezebbik fele, mert a napon kell végezni.

— S melyik a könnyebbik fele?

— Gyűjtöm az anyagot a vasárnapi prédikációhoz.

— Éppen elhiszem, hogy azokat maga írja!

— Nem hiszi Klárika?

— Az öreg Kozma pap csak odament a könyvtárhoz, kivett egy prédikációs kötetet, kiválasztott belőle egyet s megtanulta.

— Szegény öreg ember, sok baja lehetett vele. Én meg nem tudnám tenni, még ha nekem adná a zsebkendőjét, akkor sem.

Klárika csak akkor vette észre, hogy zsebkendője a Vince kezében van.

S ami akkor következett, az olyan volt, mint valami

játék, fiúk és lányok gyakran mulatnak vele, ha okosabb dolgot nem tudnak kitalálni. Ezeket kellett mondani.

- Adja vissza a zsebkendőmet!
- Dehogy adom, jó helyt van nálam.
- Adja vissza, no!
- Van eszemen.
- Elveszem, ha nem adja.
- Vegye el, ha tudja.
- Adja vissza a zsebkendőmet!
- Dehogy adom.
- No, igazán, adja vissza!

Hogy ezt négyeszer-ötször végigjátszották — Klárika néha változatosság kedvéért a zsebkendő felé kapott, ügyelve, nehogy a kezébe maradjon — egy darabig csendesen hallgattak, mind a ketten. Akkor Vince egy újabb játékot kezdett el, a gondolat-kitalálást.

— Miről gondolkozik? — kérdezte a leánytól hirtelen.

— Találja ki! — felelte Klárika előírásszerűén.
 — Azt nem lehet, amit egy leány gondol — felelte Fekete, de a játék szerint valami egyebet kellett volna mondania, ez túlságosan okosan és bölcsen hangzott.

A leány észre is vette, hogy itt valami szabálytalanság történt s hogy a játék meg ne álljon, most ő kezdette elől a kérdezést.

— S min gondolkozik *maga*?

— Azt már nem mondom meg — tiltakozott mélységesen Fekete.

— Akkora titok?

— Titok bizony.

— Senkinek sem mondja meg?

— Talán egyszer valakinek.

— Nekem sem mondaná meg?

— Jaj, azt nem!

— Hát akkor kiáltsa el magának, én majd befogom a fülemet.

Fekete erre egy nagyon kiáltott, s hát a bokor mögül elődugta a fejét egy cigánygyerek.

— Nekem tetszett kiáltani a tiszteletes úr? — kérdezte.

— Kiáltott neked a hóhér, hát mit csináltál ott a bokor megett?

— Aludtam, instálom.

— Hova való vagy?

— Csak ide Várasra, kézit csókolom.

— S ilyen gyorsan hova igyekezel?

— Terebesre küldött az apám a hegedűért.

— Tánc lesz Várason?

— Itt lesz az instálom Lekenyésen. Nem is tánc, hanem lakodalom.

— Az bizony, csakugyan, most jut csak az

eszembe. Benedek Márton veszi el Zsoldos Juliskát ünnep másodnapján ...

Az ördögbe a cigány purdékját, lakodalomról nem tanácsos beszélni leányok előtt, még elbogárdzik a gondolatjuk.

— No takarodj, móré, eredj utadra! — próbálta helyrehozni a hibáját Fekete.

— Egy kis bagovéget, tiszteletes úr, nem sajnálna ...

— Bagózik az öregapád!

— Jó lesz egy cigarette is...

— Eredj, te szerecsen, amíg el nem süllyed itt a hely.

— No Isten áldja meg magukat, kezüket csókolom, köszönöm a jóindulatukat — búcsúzott el végül a feketeség.

De Fekete Vince azután már nem merte megkérdezni Klárikától, hogy miről gondolkozik.

2

Amikor a szőkemáli kerteknél visszajutott a falu közelébe, egy pillanatra megállóit; leült a hűvös gyepre madarakat vigyázni.

Alatta meredeken bukott alá a hegyoldal, le egészen a békésen folydogáló Hevenyőig. A sziklaoldal varjaknak volt tanyája. Ott szálltak le alacsonyan a feje

fölött, leereszkedtek a folyóparti fűzfákig, megszállták az ághegyeket. A bokrokon kis, pirosfejű madarak ugráltak fénénken, mint vendégek. Vince hozzájuk szeretett volna szólani, de félt, hogy a hangjával elijeszti őket. Hátrafeküdt a gyepen s csak a gügyögő beszédüket hallgatta.

A felhők. magasságában fecskék cikáztak, mint pillangók. Fekete most láta őket először szeretkezni. Magukban voltak ott fenn, nem leshetett reájuk a fecső verébnépség. Egymásnak repültek, csőreiket összeértették, majd játékosan külön váltak. Ezeknek örökök a lakodalmauk.

Feltápászkodott és tovább indult a falu felé.

Gyümölcsfákkal és szőlővel teleültetett, keskeny földek csíkjai szaladtak az útnak két oldalt. Itt-ott emberek dolgoztak. A szőkemáli szőlőskertbe akkor is ki lehetett jönni, amikor másfelé nem igen tudna az ember magának munkát találni. Künn a határon talán száraz a föld, nem fogja az eke, vagy igen megázott, boronálni nem lehet utána. Itt a szőlőben minden akad valami tenni-venni, rendezni való a tőkék között, a gyümölcsfákon, vagy a veteményes ágyásokban. Amolyan csendes, borús időnek való munka. A szem dolgozik inkább, mint a kéz, amitől ugyan egy göröngy is túl nem tevődik, de a rügyek mégis kihajtanak s a palánta fölegyenesedik. Ilyenkor válik el, hogy a szőlőág

merre kanyarodik s hogy melyik virágból gömbölyödik ki nyarára a barack.

A szőlőskerten alul, mintha a hegyoldalon el- feküvő falu a vállán hordozta volna, kezdődött a temető.

Itt szomorúfűzek helyett meggyfák, meg barackfák díszítették a rendetlenül megásott sírokat. A halottak zsírján szépen növekedtek és teremtek; a hozzá-tartozók állandó perben állottak az egyház előljáróságával, hogy kit illet meg a termés joga. Hiába, itt a Hevenyő mentén pusztta kegyeletből már nem élhet meg az elszaporodott emberi fajta. Itt kivágják a jege- nyefákat, ha két tő krumpli elől elveszik a világosságot; eperfa pedig csak kettő van a faluban, az egyik a papi udvaron, a másik a virágos Jula virágos kertje mellett. A kutyakölykök közül csak a fiú nemen levők maradnak élve, mert költség és bosszúság nőstény állat tar-tása akkor, amikor az utódok darabja minden két babona-krajcár. Okosan és hasznosan történik itten minden.

A falu házai között Fekete Vince lassabbra vette a lépései.

Benézett minden kertbe, de ez alkalommal kivé-telesen nem az embereket kereste, hogy nagyokat kö-szönhessen nekik, hanem azokat a zsenge csemete-fákat, amelyeket ő oltott be csupa gyönyörűségből.

A Lázár Imre kerítésén átugrott, mert ott három oltvány nyilvánvalóan a gondozását várta.

Tavalyi szemezések, nem a legjobban sikerültek. Most meg kell tisztítani a törzset a vadrajzásoktól, hogy minden erő oda jusson, ahol a legtöbbet építhet.

Elővette az oltókését és munkához látott. De akkor lépések neszét hallotta a felső utca felől.

Benedek József vitte hazára az ásóját, meg saját magát egy fáradságos nap után.

— Aki ilyen sebesen halad, az az orrára bukik — szólott reá Vince a válla felett s az atyafi megállóit.

Egyik gondolatával sietni szeretett volna, mert ma, ünnep szombatja lévén, sem tart a nap tovább, mint ameddig le nem nyugszik s neki még sok minden kell otthon helyből helyre tennie. Viszont az is meglátszott rajta, hogy nem nagyon bánná, ha egy kicsit megtapodhatná a csizmája helyét ott a kerítés mellett. Az asszony várhat otthon s a dolog is, ha valakivel az ember élvezetesen szót válthat.

— Ez már hányadik fa, amit beoltott? — kérdezte Benedek érdeklődéssel.

— Ha gyerek volna mind, már nem volna tőlük hely a faluban — nevette el magát a pap.

— S egyéb gyerek nincs? — hunyorított a szemével Benedek.

— Ezek az én gyermekem, ez a sok beoltott fa —

válaszolta a pap. — Az ilyen kakuktojásokat nem bánják az emberek. S azt hiszi, hogy nem fogom végigkóstolni valamennyit, amikor teremni fognak?

— Meg is érdemli, tiszteletes úr — s ezt mintha egy kis meggyőződéssel mondotta volna a gazda. Vájjon miért is haragusznak az emberek erre a papra? Embernek nem rossz, még ugyan kedves mindenkihez, nevetős, vidám, tréfacsináló. A templomban megállja a helyét, temetésen úgy megríkatja az embereket, hogy még az is sír, aki véletlenül került a sokadalomba. Az emberek dolgába nem vegyül, ki nem prédkál senkit, a tisztességet megadja mindenkinél. Úgy kell lennie, más hiba nincsen is benne, minthogy már négy éve a faluban él. Hát vájjon a házastársak is kibírnák-e ennyi ideig háborúság nélkül? Mégsem tisztelességes dolog haragot tartani ezzel az áldott jó emberrel: neki is hat fáját oltotta be a kertjében, egyik már terem is, olyan barackot, hogy annak a faluban is híre van.

— Rosszak az emberek, tiszteletes úr, — árulta el a gondolatait Benedek s a pap még erre is csak nevetni tudott.

— Magának jó mindegyik s azon túl mit akar?

— Hát azt, amit a tiszteletes úr holnap is prédkálni fog a templomban ünnep fejiben, hogy egy kicsit

szeressük egymást! Meglátja, olyan szépen fogjuk hallgatni minden szavát s otthon az asszonyt összeszidjük, hogy elkeszett a levessel.

— Meg is érdemli, ha nem igyekezett, — válaszolta a pap.

— Tán a tiszteletes úr azért nem kap magának asszonyt, mert ezt előre megmondja?

— Az asszony szereti, ha jól tartják, így is, meg úgy is, attól ne féljen. De hát a házassághoz sok minden szükséges, különben megromlik, mint a befőtt, amelyiktől sajnálták a cukrot.

— Nincs cukra a tiszteletes úrnak?

— Olyan van, amilyent a számmal csinálok, de maga tudja-e, hogy a papnét selyemben kell járatni?

— Van a városi boltokban.

— Van s ide is adják szép szóért. Hát tudja, nem panaszkodom, ma még az állam ad nekünk fizetést szépen, de minket, magyarokat csak addig laktatnak búzával, amíg eszükbe nem jut, hogy a kukoricát is megköszönnök. Maga azt hiszi, hogy mindig ilyen szépen fogja tartani az ország a magyar papokat? Most maguk el akarják venni a kepemet, mert az már igen sok, a kepével együtt szinte annyi a jövedelmem, mint a boltos úrnak ott a dombon, de vájon visszaadnák-e akkor, ha az állam fukarrá válik? Tudja-e mi a legnehezebb dolog a világon? Újra befogni azt a lovat,

aki egész nyáron szabadon nyargalászott a ménesben s elszokott a hámtól.

— Hát az úgy van a lovakkal, abban igaza van a tiszteletes úrnak; de talán csak nem tart bennünket lovaknak?

— Van maguk közt sok szamár is, no, s aztán okos ember is egy kevés, legkivált olyan, aki félreáll s hallgat, amikor a szamarak ordítanak.

Benedek József egy kicsit megzavarodott s a pap is észrevette, hogy hasonlatával egy kicsit erősen a lábára hágott ennek a nem rosszakaratú embernek. Úgy járt, mint a szomszéd falusi pap, aki egy alkalommal, éppen ebben a faluban, azt akarta meggyőző szavakkal kifejezni, hogy bizony mai napság a szegény emberrel úgy bánnak a felsőbbségek, mintha nem is ember, de igavonó barom volna; hajtják erre, nyakába cserdítenek, befogják, kiszívják a velójét. „Hát nem veszítek észre, atyámfiai, — ereszttette ki a hangját a leghatásosabb mondatnál, — hogy ti nem emberek, hanem állatok vagytok, csak éppen a szarvatom hiányzik?!“ — Azóta ezt a papot a hívek be nem eresztiak a faluba s csak éppen tisztelességből nem hajigálták meg akkor, amikor a szekerére ült, hogy hazahajtson. Hát nem türelmes emberek ezek a lekenyésiek? Az egyik pap marháknak, a másik lovaknak s szamaraknak nevezi őket s ők jámborul egyéb bosszút nem találnak

ki, sem a bőrét ki nem cserzik, sem a szénáját föl nem gyújtják, csak éppen a kepéjét akarják elvenni.

Fekete Vince javítani akart a helyzeten.

— Tán csak érti kend a tréfát, hiszen annak mondtam.

— Szamár volnék, ha nem tudnám, — felelte fagyosan az atyafi.

— Azt hiszi, hogy amit én mondok, az kitalálás? A kepét a mi őseink tán már ezer év óta is fizetik, de nem kell több ahhöz, csak egy esztendeig szabaduljon meg tőle a nép, aztán több akkor sincs, ha az állam nem adna semmit a papoknak.

— Csak nem nézniők el, hogy a mi papunk nyomorogjon? — vetette föl a fejét Benedek ellenséges indulattal.

— Nem, azt már nem, s hoznának is egy kis sajtot, meg kenyereset, hogy éppen éhen ne vesszünk.

— Hát éppen olyan utolsó embereknek tart mincket, tiszteletes úr? — s ez már szinte csattant, mint az elszabadult villám.

— Maguk sem rosszabbak, mint mások, — s a pap most nevetni próbált, hiszen csuda tréfás dolgok ezek, amiket itten a szomszéddal tárgyal. — Maga hallotta-e, hogy Borbélytelkén még a millénium évében megváltották a hívek a kepét, hogy azt azután pénzül fizessék? Megért a kepe akkor háromszáz forintot.

Aztán a háború alatt, tudja, amikor a korona annyit ért, mint a fillér, hát a hívek a papjuknak továbbra is fizették a hatszáz koronát. Azon vett a pap egy kalapot, aztán úgy hordozta a kepjét a fején egész esztendőben.

— Az a háborúban volt, más világ volt akkor, — tiltakozott még utoljára Benedek, de már nem gondolkozott tovább azon, hogy vájjon az emberek miért haragusznak erre a papra. Maga is valami belső forrongást érzett, szeretett volna valami nagyon csúnyát kiáltani. Csak egy kulesra járnak ezek a papok mind, Kelemen Lőrincnek igaza van, mindegyik a kepjét félti, pedig minden keservesen csinálja azt ki neki a i szegény ember! Ellenség az mind, ha egyszer úrféle, mind a falusi nép kenyérét lesi, csoda, ha valami megmarad az adó után, meg amit az ember orvosnak, ügyvédnek, jegyzőnek sírva kifizet. No, de majd meg lesz lepődve ünnep után, amikor Lőrinc az ívvel a falut már megjárta! Az ő aláírása ott lesz a legtetején, hogy mindjárt a legelején észrevegye, amikor megmutatják neki Balaváron a püspöki hivatalban.

— Hát Isten áldja! — bökte meg a hüvelykujjával a kalapját s tovább állott.

A pap nagyon nézett utána, majd kidőlt a rozoga kerítés alatta. No, ezt az embert jól neki szalasztotta. Pedig úgy kezdték, hogy semmit sem mondanak, csak éppen elbeszélgetnek egy kicsit, hozzá tapogatnak egy-

máshoz, mert olyan a jókedvű szó, mint a simogatás. Nem is esnék jól az embernek, ha valaki mellette elmenőt csak úgy tovább eresztené szó nélkül, hogy még a szemébe se nézzen. Mikor fordult át a beszéd haragosra? Fekete magát hibáztatta, hogy a kepéről kezdett beszélni, holott ez az egyetlen dolog a lekenyési határon, ami tüskét terem s bajt. Lám, még azt is elvadítja vele, aki jó szívvel van iránta. Kedvetlenül ment vissza a gyümölcsfához s egy pillanatig azokra is úgy nézett, mintha haragosai volnának. De azután, hogy babrálgtatni kezdett velük, egy kicsit megnyugodott s amikor az ucca fordulójánál a Klárika kacagását meghallotta, már újra derült volt a lelke, mint a föld meg a búza s az örökké vidám erdő.

4

Fekete Vince maga sem tudta, hogy szereti-e az öreg harcsabajuszú tanító leányát, Klárikát. Négy évvel ezelőtt, amikor papnak a faluba került, még szinte gyerek volt a leány, úgy is szólította őt az első pillanatban, hogy pap bácsi. Fekete megriadt, hogy amióta nem ügyelte, megöregedett s kétszerannyit tréfált, esetlenkedett a leány előtt, mint szokása volt. Valami kedves, de sohasem komoly pajtáskodás fejlődött ki közöttük. Klárika sokat sírt miatta; a fiúnak soha eszébe sem jutott, hogy valami nincsen rendjén.

Különben is ott volt Kelemen András, annak a jófélé Kelemen Lőrincnek az unokaöccse, derék járavaló fiú, szabómester a faluban fiatal ember létére. Az már régóta komolyan udvarol a kicsi leálynak. Fekete úgy érezte, hogy annak a komoly, érzékeny lelkű fiúnak szerelme többet érdemel, mint az félíg időtöltésből, félíg fiatalsból eljátszott udvarlása. Kelemen András olyan állandó kitartással szerette a tanítóék Klárikáját, mint ahogy a kevés falubeli katolikus imádkozott a folyóparti bádog-Krisztus előtt. Egy kicsit kopott volt a szegény Jézus bizony, s még úgy sem hallgatta meg minden kérését a hozzáforduló szegény embernek. De azért eszébe se jutott volna senkinek, hogy a keresztet kicserélje. A Kelemen András szívébe is örökre beköltözött már Klárika s ha a leányt egyelőre jobban érdekelte a fiatal pap, a fiú titokban a leány harmincadik születésnapját várta, hogy legyen már egy pár ráncon az a gyönyörű homlok, nyúljék meg egy kicsit az a gyönyörűséges arc, hogy más már ne is találja szépnek, csak ő. Most Klárika csak olyankor mosolyog reá, ha előbb egy kicsit elsírta magát otthon a pap miatt; akkor majd meleg durzsolással fogja betölteni az ő kis házát s talán még szeretni is fogja egy picikét.

Mert, hogy a pap csak játszik a leánnyal s komoly szándéka vele nincsen, azt András olyan biztosan tudta, mint a cérnabefűzést.

Fekete Vince átugrott a kerítésen, de mindenki meg is bánta, hogy előbb ugrott s csak azután gondolkozott.

Kelemen András is ott jödögélt fölfelé az uccán a leány oldalán.

Valahogy olyan volt az az aznapi este, hogy a lekenyési pap jobban szerette volna Klárikát egyesegyedül látni az uccán rövidujjú ruhájában, mint valaki mással s legkivált a szabómester Kelemen Andrással.

Azt pedig határtalanul restellette, hogy Klárika láttá, amikor Kelemen András vele volt, illetve, hogy Kelemen András láttá, amikor Klárika is vele volt, hogy ő egy csitri kis leány kedvéért átugrott a kerítésen.

Szerencsére a felső ucca felől éppen akkor fordult be a falu postása, nyakába vettve a leveleknek való bádogdoboz, amelyen, ha a dobot otthon felejtette, dobolni is szokott, mert ő volt a kisbíró a faluban. Fekete mindenki tudta, hogy ő tulajdonképpen a postája után mászott át a kerítésen s Klárika is ugyancsak, hogy merről fú a szél. Csak éppen Kelemen András nem tudta, hogy mit gondoljon, mert ő azzal egy pillanatig sem törödött, hogy a pap miért mászott át a kerítésen, neki az nem volt a mindegy, hogy Klárika mit hisz, vájjon a pap miért mászott át a kerítésen. Afelől pedig a leány titokzatos mosolya semmi fölvilágosítást nem adott.

Fekete átvette a postáját; amint a bádogdobozba belenézett, jó csomó ügyvédi felszólításon akadt meg a szeme a hivatalos lap mögé elbújtatva.

— Hát azok miféle birkacédulák? — kérdezte nevetve.

— Az ügyvéd nem marad el az ünnepről sem, hogy el ne felejtsük, — válaszolta a postás s magában azt is hozzátette, amitőz az ügyvédekről gondolt.

— Sok ember ünnepét megkeseríti, — mondotta a lelkész.

A kisbíró is sokat akart tudni:

— Csak azért szeretnék egyszer egy ügyvédet megnyúzni, hogy megtekinthessem, milyen a lelke?

— Az éppen olyan, mint azé, aki hozzá fordul — világosította őt fel a pap.

A kisbíró ezen egy kicsit elámult s közben Klárikkáék is odaérkeztek. — Az ügyvédek most bizonyosan a papokat szidják, — nevette el magát a leány.

— Még annyi örömkünk se legyen, hogy egymásról minden igazat elmondjunk? — védte magát a pap.

— Mondja meg nekik, amit akar, a szemükbe, ne a hátuk megett!

— Akkor meghallják s az borzasztó kellemetlen volna.

— Legalább megtudnák, hogy mennyire bízzanak a barátaikban.

— Jaj be rossz kisleány maga, Klárika! Fel akarja bolygatni a társadalmi rendet?

— Hiszen maga prédikálja minden, hogy az igazság az első dolog a világon.

— No még egyéb se kellene, hogy ahányszor találkozunk, András minden megmondja, amit rólam gondol.

— Pedig nem ártana, mert igen elbízta magát.

Kelemen Andrásnak nem volt szándékában, hogy a papjának megmondja, amit róla gondolt. A három fiatal egy darabig szótlanul haladt egymás mellett a temető felé. A határ felől egy-egy eke csúszott hazafelé a galibán, a holdszarvú, hatalmas ökrök nagy, lassú léptekkel rótták az utat hazafelé. Olyan a falu élete, gondolta Fekete, mintha állandóan készülne valami nagy mozifölvételre. Most vagy három hétag mind az ekejelenetet próbálja. minden reggel minden gazda befogja két jármos állatját az eke elő, az asszonytól átveszi a tarisznyát, benne kenyér, szalonna, egy fej vöröshagyma, aztán csattan az ostor, két végre nyílik a széles kapu, himbálózik a két nagytestű állat, végig zakatol az eke a házak között. Künn a földeken egész nap omlik a barázda, a mozirendező nincsen megelégedve, megállást nem enged, három hétag ez most így megy, míg minden kukorica a föld alá nem kerül. Aztán az új jelenetet próbálja. Búza-gyomláltatni hajtja az

asszonyokat, leányocskákat, ott tartja őket a földeken hetekig. Ez a fölvétel sem sikerül. Most az első kapálás következik, ide már ezer statisztára van szükség, mindenki viszi a vállán a kapáját, férfi, asszony és gyerek, reggeltől estig csurog az izzadság. Nem megy, semmi sem megy úgy, ahogy kellene. A rendező minden jelenetet makacsul megismételte. A szénacsinálás következik most, majd rendrekapálás újra, szénahordás, aratás, kenderáztatás, kukoricatörés. Jövő esztendőben élőiről kezdenek minden, hátha akkor nagyobb lesz a szerencse.

— Hova igyekszünk, hadd tudjam én is, — jutott eszébe hirtelen Feketének.

— A szőlőbe megyünk, az András bátyjához, megírte, hogy mesét mond, — felelte évődve a leány.

— Jaj, akkor hagyjanak engem itten, mert az a rettenetes ember paphússal él.

— Ugyan, tán csak nem fél tőle? — kacagta ki Feketét a leány.

— Félek, hogy megfeküszöm a gyomrát.

— Az már akkor mindegy lesz magának.

— S hát magának mindegy lesz-e? — csavart egyet a szón Fekete.

— Jaj, dehogy is lesz mindegy, — lelkendezett nagy hangosan a leányka, — hát én mit fogok csinálni maga nélkül?

Kelemen András azt gondolta, hogy a tréfás hanggal a leány csak mélyebb érzéseit rejtegette. Fekete egészen indokolatlanul, valami csalódást érzett, hogy a leány a kérdését üres tréfával ütötte el, Klárika pedig szinte elsírta magát, hogy ez a pap mindenkor csak játszik vele, számba sem veszi. Az ártatlan kérdés elgurult, mint a kugligolyó, s minden a három bábut leütötte. Benedek Józsefet ez előző dobásban találta telibe Fekete.

Most még csak az van hátra, hogy Kelemen Lőrincsel is találkozzék; de az maga is kugligolyó, kövér és erélyes, abból nem lesz semmi jó, ha egymásnak mennek.

Fekete megállóit a temető lábánál s nem akart tovább menni.

— Nem akarja a Kelemen Lőrinc meséjét meghallgatni? — kérdezte Klárika.

— Már hallottam; a gonosz papról szól meg a szegény emberekről.

Egyeszerre olyan egyedül levőnek érezte magát. Klárika tovább megy Andrással, az ő legnagyobb ellen ségéhez. Hozzájuk tartozik; Benedek József is, akit a kerítés mellett beszélgetett el és az egész falu is hozzájuk tartozik. Van-e bár egy ember a faluban, aki öt őszintén szereti? A két véka gabonát senki szeretete nem húzza le. Úgy él ő itt ebben a faluban, mint az

idegen, jutott neki jó szó is bőségesen, rá is mosolyogtak néha, bánni sem bántak vele rosszul, azt nem tagadhatja. De ha elmenne, senki sem sírna utána s már az új papot várna mindenki zöld ággal.

Valaki felkiáltott hozzá a kút tájékáról, Fekete a hang irányába fordult.

A harangozó tudakolta, hogy húzhatja-e már az ünnepesti harangot.

Fekete az órájára nézett és sietve elbúcsúzott a fiataloktól.

Nagyon kellett ügyelnie, hogy a göröngyökben, meg a kiálló kövekben el ne botoljék; a szemét nem vette fel a földről egy pillanatra sem. Az embereknek futólag köszönt.

Hova is meg yő tulajdonképpen?

Igen, a templom várja őt s talán egy pár öregasszony is ott a padok között, merev ájthatossággal, mintha légypapírba ragadt legyek lennének. Azt azonban ők sem várják meg, hogy az utolsó ének végén a templomkapu előtt összetalálkozzanak. Fázósan összehúzzák a nagykendőket s haza sietnek. Otthon föl van szítva a nyitott tűzhely melege s unokák akarnak az ölükbe mászni.

Fekete is mehet haza a nagy, üres, sötét papilakba.

Most hideg gyűlöettel gondolt arra a nagy, sötét üres papilakra.

Óh, ha most valaki várna őt otthon kedves szóval és melegen! Ha égne az asztalon a petróleumlámpa s tűz lenne gyűjtve a kis szobában! Valaki ott ülne egy bársonyos széken, közel húzódva a melegséghez, mert ilyenkor kora tavasszal még csípősek kissé az esték, a pap-férj pedig ki tudja hol csatangol?

A pap-férj nem mer bemenni a papiházba, mert tudja, hogy az ajtónyitásra szétfoszlik a jelenés. A szőlő felé tartó két fiatal pedig nem mer megszólalni, mert most úgysem adhatnának feleletet egymás gondolataira. András is az ő üres, kicsi házára gondol; Klárika pedig talán arra, hogy vájon szereti-e őt a pap, vagy csak az időt tölti vele? A nagyharang zúgása lassan utoléri őket s elmerülnek a zengésében.

5

Fekete Vince nem tudott megnyugodni aznap este a nagy, üres, sötét papilikban.

Felgyűjtotta a petróleumlámpát, a kályhába már azelőtt begyűjtött volt az öregasszony, odahúzta a székkét a melegséghez közel. Máskor öröömét találta ebben a barátságos hármasban, a tűz tartotta a kis társaságot szóval s a lámpa kedvderítő mosolygással. Most hiába pattogott a tűz és minden hiába volt. Felállott hirtelen és sétálni kezdett a tágas, kongó szobában.

A másik szobából zaj hallatszott, ott a télen kuko-

ricát morzsolt az ifjúság kalákában, egy pár egér még mindig talált őrölni való maradékot. — Lám, azok a kis állatkák inkább otthon érzik magukat ebben a házban, mint én, — gondolta el Fekete.

Próbált valamit olvasni, de attól különben is már régen elszokott. Prédikációs kötetek hevertek az asztalán szanaszét, azokból szokott gondolatokat kölcsönözni, amikor a sajátjából nem futotta. Egyéb könyve, nem is igen tudta, hogy volt-e, talán a láda fenekén egy-két nála maradt könyvtári kölcsönzés. De azokhoz csak úgy lehetett volna hozzájutni, ha előbb kiüríti a láda egész tartalmát, az pedig unalmas foglalkozás, a visszarakás még inkább. Fekete Vince elnyúlt a székében s azt ügyelte, hogy a kályhaból kiszabadult fényszilánkok milyen különös árnyékokat rajzolnak a fehérre meszelt falra.

Miért ne lehetne ő most át Klárikáékhöz?

Ez úgy tűnt föl, mint valami új gondolat, pedig amióta a templomból hazajött s a palástját levetette, minden ezt járt a fejében.

Alighanem túl van a vacsorán már a tanítói család. Az öreg ember a konyhában melegedik a tűz mellett, a felesége az ünnepi tempsiket forgatja és veszekedik. Klárika pedig horgol a kis szobában, ámbár ott valószínűleg hideg van, takarékoskodni kell a fával, a lámpát is kár külön égetni, a boltos már nem ad petróleumot

hitelbe. Fekete szinte szégyelte, hogy neki magános ember létere kétszer akkora a fizetése negyedannyi munkáért, mint a tanítónak; de hát, ha már ráér ilyen összehasonlításokat tenni, akkor legrosszabb dolga mégis csak a föld népének van, mert annak a legtöbb fáradtság jut a legfeketébb és legkeserűbb kenyérért.

Vájjon van-e látogató a tanítóéknál?

Ha Bíró Demeterék átjöttek, velük nincsen baj, ök megülnek szépen a konyhában. De olyan látogató, akit a kis szobába kellett vezetni? Legkivált pedig, vájjon nem fészkelte-e be magát Klárikához Kelemen András? Fekete szinte bánta, hogy a délután nem kündöött át Andrászhoz valami rossz nadrágot sürgős munka gyanánt, akkor tudná, hogy a szerelmes fiú a tűvel játszadozik otthon s nem a Klárika zsebkendőjét próbálja elkapdosni. Ámbár ilyenkor, húsvét előtt, minden akad munkája bőven a szabónak. Hajnalig lesz mit öltögetnie, hogy az úrvacsorát valakik új ruhában vehessék. Fekete elhatározta, hogy Klárika most egyedül varrogat a kis szobában, sőt a kályhába is be van gyűjtva nála, mert ő most igenis át fog menni hozzá s a leányka várja. Magára kapta a felőltőjét, szinte sietett, hogy is nem jutott eszébe ez a jó gondolat hamarabban?

Csak ne találkoznék aztán senkivel az uccákon, még azt hinnék az emberek, hogy a tanítóékhöz megy. Hát odamegy, az igaz, de az az ő dolga, az emberek ne

tudjanak igen sokat, mert akkor azt hiszik, hogy még többet tudnak.

A félhold ravaszul hunyorgott reá a megszakadozott felhők közül. Fekete Vince bekopogtatott a tanítói lak foszlott festésű ajtaján.

Klárika egyedül fogadta. A tűz is égett a kályhában. Az ifjú széles boldogsággal ült le a kopott bársonyszékre, szembe a zavartan mosolygó kisleánnal s még szólani is elfelejtett.

— Azt hittem, hogy át sem jön, — duzzogott kedvesen a leány.

Fekete máskor valami tréfával szorította volna vissza a leánynak szívébe az érzéseket. De most ujjongott magában, hogy a leány őt szereti. Most kellett neki valaki szerelmes tekintete, hogy veszekedjenek vele, amiért majdnem otthon maradt, hogy kimutassák neki, mennyire várták. Most érezni akarta, hogy nem jutott kátyúba az élete, nem él magának csak és magában, örök idegenül mindenki között. Melegen nézett a leánynak szemébe:

— Csakugyan várt reám, kicsi Klárika?

A leánynak sírva fakadt ettől a meleg hangtól. így még sohasem szólott hozzá Fekete. Az ifjú zavartan ült át melléje a díványra s nem tudta, hogy mit csináljon.

— Micsoda dolog ez, nagy leány, eltörött a cse-

repe? No, hol a zsebkendője, tovább ne itassuk az egereket.

A leányka abbahagyta a sírást s nagy, könnyes szemeivel reánézett Feketére.

— Maga minden csak tréfál velem, — mondotta s mosolyogni próbált.

Fekete Vincében most valami átnyilallott, hogy tulajdonképen ő mit is akar ezzel a leánnyal, de akkor már ott volt az övében a Klárika reszkető keze. A leány feje odabukott a vállára s ő átölelte szabadon maradt karjával a forró leánytestet.

Egy kicsi boldogságot érzett azon az oldalon, ahol Klárika hozzásímult, de a másik oldalon rettentő ijedtség szakadéka nyílott; Istenem, mi lesz most már ebből?

Klárika sem mert megszólalni, túlságosan tele volt ahoz most a lelke. Csak ült ott boldogan a Fekete merev ölelésében, soha nem érzett örömmel s mégis félénken meghúzódva, mint a gyermek a meleg kuckóban, hogy észre ne vegyék. Az volt az érzése, hogy minden nem igaz, itt valami roppant tévedés történt, de jaj, hallgatni kell, hiszen addig tart csak élete, amíg a valóság ki nem derül. Miért nem csókolja őt meg Fekete? Miért ül úgy mellette, mintha szoborrá vált volna abban a pillanatban, amikor valami nagyon jó tettet akart véghez vinni? Szereti őt valóban ez a tréfás kedvű, aranyos ember, vagy vele is csak játszik

valami még nála is tréfásabb kedvű tündér? Klárika közelebb férkőzött hozzá a díványon s halkan megkérdezte:

— Hát meg sem csókolj Vince?

Az ifjúban akkor már meteorológiai viharok dúltak. Az északi, jeges tengerről származó levegő összeütközött a meleg, afrikai eredetű légréteggel. Egyelőre még csak a széljárás erősödött, de hát a tavasznak s az ifjúságnak egy a törvénye, az időjárás lassan melegedni kezdett s amikor szája a Klárika száját megtagalta, már forró volt a teste, a vére; a lelke minden bogán virágzott; más valóság ebben a pillanatban nem is létezett, csak ő, meg Klárika s az őket egybeborító szerelem.

Hiszen ez a lány drága kicsi jószág, csókolni is úgy tud, hogy mindenki megérzik, sohasem tanulta. Hogy is nem vette ezt észre már előbb? Az ember a kezeügyébe eső kincset fedez fel mindenkor legkésőbb.

Klárika kibontakozott a Fekete ölelésből, egy kicsit el volt kábulva, de a szemeiből még mindenkor látszott, hogy nem hisz semminek, ami itt történik.

— No, kicsike, már nem sír? — nevette el magát Fekete.

Klárika se nem sírt, se nem nevetett. Most már ránézni sem mert a fiúra, félt, hogy mászt lát meg rajta, mint amit remélt. De azért megkérdezte:

— Igazán engem szeret?

— Mégegyszer megcsókoljam? — ütötte el a válaszadást Fekete.

— Csak arra feleljen, hogy szeret-e?

Feketén most újra úrrá lett a kételkedés, hogy vájjon helyesen történt-e az, ami történt. Talán legjobb lenne megvallani minden, egy kis sírással be is lehetne fejezni ezt az egész váratlan kitérést a rendes útból, hiszen úgy kell lennie, mégsem szereti a leányt, ha tud mellette ilyen nyugodtan ülni. De aztán egyszerre vég-telen szánalom öntötte el, amint Klárika ajka újra sírásra görbült. Ott most roppant dolgok történnek abban a kicsi szívben, valaki nagyon boldog tudna lenni, vagy nagyon szerencsétlen egyetlen szóra, amit neki kell most kimondania. — Klárika, szivem, hát persze, hogy szeretem — vette két tenyerébe a leány könnyes arcát — elhiszi ezt nekem? No, mit akar még, hogy mondjak, kis telhetetlen?

Klárika most már nem akart semmi egyebet s kétségbreesett boldogsággal vetette magát a fiú karjaiba.

— El is vesz feleségül? — kérdezte.

— Ha maga is úgy akarja, persze, hogy elveszem — vigasztalja őt a fiú.

— Mikor legyen az esküvő?

— Holnap már nem lehet, de talán holnapután.

Ez újra szakított egyet azon a leplén, amely Klá-

rika köré a boldogságot bezárta. De most már más hangon támadt a fiúra, abban már volt valami a tulajdonérzés biztonságából s a feleség boldog zsörtölődéséből.

— Maga még most is csak tréfál velem?

— Az tréfál, akinek jó kedve van.

— Magának jó kedve van?

— Hát magának nincs?

— Nekem csak akkor van, ha magának is van.

De tudja meg, hogyha játszik velem, hát az nem szép dolog magától. Maga még mindig azt hiszi, hogy gyermek vagyok.

— Az is hát, nagy gyermek.

— Mit akar maga egy nagy gyerektől?

— Bekötöm a fejét.

— Ezt igazán mondja, Vince?

Fekete erre újra megcsókolta a leányt s már nem is vágolta magát túlságosan, kétséget sem érzett, minden úgy jó, ahogyan van. Most már visszalépni úgy sem lehet a ha lehetne se akarna. Fát tett a tűzre, visszaült a régi helyére s az a nyugodt, megelégedett érzés, ami után úgy sóvárgott, amióta az anyja öléből kinőtt, most betöltötte a lelkét, mint a jóllakottság. Távolról vizsgálgett Klárikát, aki újra a kezébe vette a varrást s jó darabig hallgattak mind a ketten.

A porcellánképű, olcso ingáóra zakatolt helyettük

a falon, akkora fontoskodással, mintha attól függne a világ sora, hogy az idő telik.

Fekete meg akarta csalni az idő múlását, belevetette magát a jó érzésnek abba a szelíd tavába, amit a Klárika közelsége s a hirtelen feltárult jövő bizsergő ígérete nyitott. Vájjon, ha semmi sem történik most, csak lebeg a vízen, a hátát süti a nap, hónalját bohó hullámocskák csiklandják, akkor is előbb ugrik a nagy mutató? Hiszen ő nem is vágyott egyébre, mint erre a meleg, jó illatú megelégedésre. Esküvő? Házberendezés? Gyerekek? Még azt se kívánja, hogy még egyszer ránézzen Klárika, hátha akkor újra meg kell csókolnia?

A legjobb volna hirtelen felkerekedni s dunszta tenni ezt a most szerzett boldogságot, hogy soha meg ne romoljék. Aludni kellene vele, az lenne az igazi nászéjszaka; reggelre már az övé volna végérvényesen, el nem szakíthatná tőle senkiselem. A boldogság, ha tiszteességes leányzó, tudni is fogja szabályszerűen, hogy ezután már vele kell maradnia mindenrőkké.

Haza kellene mennie, most ebben a pillanatban, az öregasszony eddig már megvetette otthon az ágyat, a párnákat is kirakta a kályha köré melegedni. Mit is akar ő még többet Klárikától? Majd holnap, ha kistálnak valahova virágzó fák alá, újra megesókolja. De most mit mondjon neki? A tréfás hang, ami eddig

járta, megrepedt, azt pedig ő nem tudná mégegyszer komolyan elmondani, hogy: szeretem. Beszéljen arról, hogy milyen szépen varr a kisleány, hogy fusson be a belső szobába, hozza ki a kelengyéjét, amit minden ő készített saját maga; a sok vászonra hímzett nyuszit, meg a virágos ágakat éneklő madarakkal s a szakácsnét meg a bakáját a konyhába a kemence mögé a falra? Fekete nagy megkönnyebbulést érzett, amikor nyílott az ajtó s azon az öreg tanító szuszogott be.

— Hát öcsém uram itten van? Olyan csendesen vannak, mint a légy a levesben.

— Mindig a hangos beszéd se jó, kivált, ha titkos — világosította őt fel Fekete.

Erre a szóra Klárika felvetette a fejét, egy kicsit csillogott a szeme, próbálta elfogni a Fekete tekintetét. De a fiú az apjának segített, eléje tolt udvariasan egy karosszéket. A tanító kényelmesen beleheppent, megszurkálta a pipáját s kezdte jól érezni magát.

— Vince mesét mondott — szólalt meg fölbátorodva a leány.

— Azt mért nem hagyja az öregeknek kukorica-fosztóba?

— Ez olyan fiataloknak való mese volt — pedzette tovább a leány.

Feketével majd felbillent a szék, amint lódított magán egyet. Az Istenért, csak nem fog ez a leány

itt elmondani minden? Csak nem akarja, hogy itt helyből megkérje a kezét, aztán összeöllelkezzék az öreg emberrel, az asszonynak pedig megcsókolja az arcát, miután megvárta, hogy előbb sírjon egy szikrás kezét a kötényével megtörülje. Egyéb sem hiányzik most, mint ez a családi jelenet, holnap már a faluban is mindenki tudná a nagy újságot. Sietve szólott közbe, még mielőtt messzébb gurítaná a gombolyagját ez a hamis kis leány.

— Az lesz az igazi mesé, amikor bátyám megkapja a nyugdíját, hogy ne rontsa többet a tüdejét azokkal a haszontalan gyermekekkel.

— Hát azt várom is régen.

— Nem kapott újabb levelet?

— Nem.

— Nem kellene még egyszer írni?

Csak most érte el Fekete Vince a célját, hogy neki-lódítsa az öreg tanítót a nyugdíjügye bonyodalmas elmesélésének. Fekete hátradőlt a székében, most már elmúlt a veszedelem, Klárika is visszagörbült a varráshoz, mert már hiába próbálna közbe szólani. A pipafüst lassan szétterjedt a szobában. Fekete újra valami csendes megnyugvásfélét érzett. Néha közbeszólt, segített az öregnek irányt tartani, hümmeggett és bólógatott. De aztán ennek a hosszú mesének is végére jutottak s akkor Feketének újra résen kellett lennie.

— Azt írta az újság, hogy a lekenyési kántor nagyon szépen énekelte a passziót nagypénteken — mondotta.

— Ne is emlegesse, öcsémuram. Szívesebben vágnék fel egy öl fát, pedig attól is elszokott már a derekam.

— A hívek szerették.

— Csak nem volt olyan, mint a rádióban. Ott még a kakas is igaziból szólt.

— Hol hallgatott rádiót, bátyám?

— Gagyari Sándornál. Annyian voltunk nála, pedig bort sem szedett elő, mindegyiknek csak az egyik fillére jutott.

— Valami egyéb jót hallott-e?

— A múltkor valaki felolvasást tartott, a nevét nem tudhattam meg, mert éppen tüsszentenem kellett. Abban azt tanácsolta, hogy amikor a földművelésügyi miniszter előadást tart a fejőstehenekről, hát kerítsük elő a faluból a legjobb tehenet s azon mutassuk be a gazdáknak, amit a tanácsadó mond.

— Be kell vinni a tehenet az iskolába?

— Azt nem mondotta. De amikor a tanácsadó megmondja, hogy legyen a tehénnek szép, ügyes kicsi szarva, akkor meg kell mutatni a gazdáknak a tehén szarvát, hogy lássák.

— Aztán addig vár a rádió, amíg mindenki megnézi?

— Azt se mondotta. Aztán meg kell mutatni, hogy legyen szép, nagy tőgye.

— Jaj, bátyám, abból nagy zavar támad.

— Miféle zavar?

— Hát az, hogy maguk még mindig a szarvát nézik, amikor az előadó már a tehén tőgyéről beszél. S akkor valaki azt hiszi, hogy maguk a tehénnek a szarva közt keresik a tőgyit.

Hát ez volt az előadás.

— Sok ügyes dolgot hall az ember a rádióból. A múltkor az orvos azt tanácsolta, én is Gagyari Sándornál hallottam, hogy az ember ahányszor a zsebkendőjéhez nyúl, folyóvízben mindenkor meg a kézit utána.

— Hát hol találsz te itt folyóvizet fiam, ha csak le nem mész a Hevenyőre? Nincsen itt vízvezeték.

— A számba veszem a vizet, mint az udvarhelyszékiek s lassacskán a körmökre eresztem.

— Te tán úgy csináltad gyerekkorodban?

— Most is úgy csinálom, ha csak egy csupor vizem van mosdani.

— Nincs víz a kutadban?

— Azt be kell hozni.

— No, aztán te is legény vagy, fiam. Meg kell

házasodni, akkor majd kihajthatod az asszonyt a kútra vízért.

— Ó, én az én feleséggemmel nem úgy fogok bánni!

— Mindegyik azt mondja, ameddig legény. De aztán megkosodik rendre mind.

— Az én feleségemnek a mosdóvizet is én fogom melegíteni.

— Tán még a tyúkot is te fogod megültetni neki?

— Azt már nem, mert megcsíp.

— Azt fogják hinni, hogy a feleséged karmolt meg.

— Hát úgy nehéz lesz majd az asszony jámbor-ságáról prédikálni.

Ezen aztán nevetni lehetett s egy kicsit hallgatni utána.

Éjféltájban, amikor Fekete fölszeddözködött, hogy haza menjen, a Klárika kedve már nem volt olyan, hogy a titkot félteni lehessen tőle.

HARMADIK FEJEZET

AZ ISTEN KÖZBESZÓL

1.

Falun az ünnep sohasem köszönt be váratlanul. Olyan, mint a nagy kísérettel utazó király, előre küldi a hírnökeit, karácsony előtt a havat, húsvét előtt a rügyeket, meg a türelmetlen, csupasz ágon megbomló virágokat. Néha elakadnak ezek a hírnökök s akkor az emberek még többet gondolnak reájuk. A házaikat kimeszelik, rendbe teszik, magukat is kihúzzák, a lé* péseiik ünnepélyesebbéké válnak. A lelkük pedig egyre fényesedik. Lelgó fejjel végezték a hétköznapok szürke munkáját, most fölegyenesednek, táncolóssá válik a járásuk, mint a zabozott csikóknak. Az értelem nélküli munka öröömöt vet magából, a lélek megtágul, magába szívja az élet végtelenségét. Máskor megbotlanak egy szóban, haragot tajtékoznak, az üres lélek izgágáskodik. Most átlépik a kis akadályokat, csendes, belső örömmel táraják ki magukat, többet néznek fölfelé és egymás szemébe. A lélek megérzi, hogy az élet titkának közelébe jut s a szemei felgyúlnak. Belső reméges járja át, szentté válik maga is, hogy a szentséges

kinyilatkoztatást kinyújtott karral elérhesse. Az ünnepi csendet várják, az ünnepi találkozást a dolgokkal és az emberekkel.

Minden más csendtől különbözik ez az ünnepi csend.

A vihar előtti csend egy pillanatig tart csak s lefjött, rosszakaratú, ijesztő és süket. Az élet megszűnik, a csiga házába bújik, az erdő állatjai meglapulnak barlangjaikban, a madarak ijedt szemekkel pislognak fészkeiken, a fák levelei megmerevednek. Az éjszakai csend is más. Akkor pihen az élet, de résen áll, vigyázókat állít. A tücsök nem alszik, a csillagok sem, a fák pedig álmukban sóhajtoznak. Az ünnepi csend olyan, hogy azt hallani lehet, mert akkor megáldottan mosolyog az élet. Megduzzadt az isteni jelenlét által. A göröngyök csillognak, a póknak minden szabad a szobában, a békavirág hajlonghat az ösvény közepén, le nem tapossa senki. A szívek mosolyognak és egymásra találnak. Nincs tovább: az Isten él. Ez nem üdvösség, ez nem helyettes elégtétel, ez nem Nirvána és nem semmi emberi okosság, amely a megmagyarázhatatlant akarja megmagyarázni. Az ember testvérré válik a fákkal abban is, hogy nincs mit mondania, kérdések nem bántják. Csak hajlong, mosolyog, rügyeket bont, a földet szopja gyökereivel, él.

Ezt az ünnepi áldott csendet várták már hetek óta a lekenyésiek.

Ennek az ünnepi csendnek boldog tüze már ott parázslóit hetek óta a szivekben, de fellángolni teljes erővel csak mára akart, ünnepnek szent vasárnapjára.

A fák és a napsugár, meg a langyos levegő, készen állottak. Visszafojtott lélekzettel várták a bogarak is a harang megcsendülését. A lobogás helyett azonban fojtó füstöt fújtak a lelkek máglyái ezen a reggelen. Tegnap fekete madár repült át felettük s szájából vizet köpött a parázsra, hogy kioltsa.

Ott bújt meg a fekete madár a lekenyési postás bádogdobozában ünnep szombatján délután, nem is egyedül, de negyvened magával. A pap is láttá, le is kacagta, pedig a baj akkor már el volt végezve s aki útnak indította, az sem volt más, mint a lekenyési pap sajátmaga.

A kepehátralékosok ellen jött meg az ügyvédi szigorú szó s a falu fölbelől volt vérig sértve, mert ilyen csúfság még nem esett meg vele ünnep fejiben.

Az emberekre nem kívántkozott rá az ünneplő ruha. Haragot vittek ágyaikba, haraggal ébredtek. Ott álldogáltak hétköznapi csizmákban a kapukban, vagy a kerítések mellett s nevelték egymás mérget.

— Jól megválasztotta a napot, hogy mikor fogjon bennünket fülön.

— Ügyvéddel járatja ki az úrvacsorai kenyeret.

— Megrontotta az ünnepet; csak neki telék meg a zsákja.

— Hát az efféle milyen ember? Van benne belátás, meg egy csepp jóérzés?

Erről aztán a kisbíró-postás tudta a legpontosabb fölvilágosítást adni:

— Azt mondotta, hogy az ügyvéd lelke olyan, mint azé, aki hozzá fordul. Most legalább tudjuk, hogy milyen a mi papunk lelke.

— Eredj, dobold ki a faluban, hadd tudja meg mindenki.

— Pap helyett ügyvéd ült a nyakunkra.

— Ma tán prédkálni is arról fog, hogy aki a kepét meg nem fizeti, az a pokolba kerül.

— Már itt a pokol, ne félj; megkezdődött a mai nappal.

A lekenyési határ fölött ragyogott a nap, a fű szikrázva nőtt, a paicsirták kontyán megborzolta a tollat a meleg szellő. Az Isten nem akart tudomást venni az ünneprontásról. De az emberek azon tanakodtak, hogy templomba egyáltalán elmenj enek-e s a kurátor meg a harangozó már egy negyedórája állnak a papilak kapujában. Egyik sem meri megnyomni a kilincset, hogy belülkerüljön és megmondja a papnak: az emberek lelke bezáródott sőt kívül került a szentek közösségen.

Pedig az idő telik, várni sokáig már nem lehet, a harangozónak meg kell tisztítani az úrvacsorái edényeket, a kurátornak pedig abban segédkeznie, hogy a kenyereset a pap apró kockákra vágja, jusson belőle minden embernek, asszonynak és hitében megerősödött ifjúnak. A díszes szószékterítőket is elő kell keresni a nagy szekrényből, abba is idő telik. Kivált ha azt is meg akarják tárgyalni, hogy most melyiken a sor, hogy rendre mindegyik szolgálatot teljesítsen a templomban, ahogy azt az adományozók megkívánták. Még jó, hogy az öregasszony reájuk nyitotta a kaput, most már szegyénből is meg kell indulni befelé.

— Hé, Ilon néni, — fordult vissza az egyházgondnok az öregasszony után — tudja-e a pap, hogy a faluban mi újság?

— Jaj, szegény, azt se tudja, mit csináljon, úgy búsul miatta — mártotta meg a fejét két oldalt a vállán az öregasszony.

— Hát amiatt búsulhat is, ha meg nem gondolta jó előre — keményedéít a harangozó.

A kurátor nem válaszolt, felballagott a lépcsőn, gondosan megtörölte a lábat, pedig sár nem volt az utcán, papnét pedig négy éve nem látott ez az öreg épület, hogy sárkány szemekkel megnézze s ha úgy tetszik, vissza is küldje a csizmája miatt. De ezzel mind

hátráltatni lehetett azt a kellemetlen pillanatot, amikor az embernek azt kell mondania:

— Boldog húsvéti ünnepeket kívánok, tiszteletes úr.

S aztán nyilvánvaló, tudja azt mindenki, hogy ezen az ünnepen boldogság már nincsen, azt a fekete madár elrebentette. Itt legfeljebb csak arról lehet szó, hogy az úrvacsorái kenyeret a rendesnél kisebb kocákra szeleteljék, nehogy az emberek torkán megakadjon.

— Lépjenek már be, kurátor úr — kiáltott ki belülről a pap.

— Boldog húsvéti ünnepeket kívánunk — nyitotta meg végre az ajtót a két egyházi szolga.

— Maguknak is legyen mind közönségesen — keneteskedte a pap, de a szeme sarkában villant egyet, szívesebben mondotta volna: elvitte már az ördög ezt a boldog ünnepet, de azért üljenek csak le, főbe nem útjük magunkat miatta.

Az ilyen alkalmakra hagyományos beszélgetés van előírva a pap és a kurátor között. Most az utóbbinak azt kellene megkérdeznie, hogy „miképpen esett az éjszakai nyugodalom?“ — Azonban a rugók megrozs-dásodtak a kurátor gégéjében, a gépezet nem akart elindulni.

— Üljenek le kurátor úr, maga is Samu bácsi —

próbálta a pap olajjal kenegetni a megakadt kereket. De már nyilvánvaló volt, hogy itt addig szófia nem lesz, ameddig a gondolat az ügyvédi cédulákon jár, mondanival pedig egyebet akar a száj.

— Köszönjük, arra már nincsen idő, mindenki harangozni kell s addig még sok az elintézni való — mentegetőzött az egyházzgondnok.

A pap összerezzen: hát ennek az embernek most miféle elintézni valója van vele? De aztán jóizűen fölkacagott:

— Nohát akkor lássunk ahol, amiből élünk.

Az öregasszony behozta a lapítót, meg a kenyér-vágó kést, piros konyhakendőbe kötve a kenyér is előkerült, akit a kurátor vásárolt azelőtt való nap a terebesi piacon. Azalatt a pap a szekrényből az úrvalcsorái tányérokat s kelyheket szedegette elő, a harangozó már készen várta a tiszta ronggyal, hogy fénysesre dörgölje őket. És nem esett egy szó se több és amikor a kurátor kihátrált az ajtón a tele tálcával, hogy a templomba vigye át: először a kis kenyér-kockákkal megrakott tányérokat, azután a boros kelyheket, meg a szószéki téritőkét, a pappal csak a lapító szélére seppert kenyérhajak maradtak szót váltani: összegörbült háttal nevettek magukban s lesteik, hogy most mi történik.

Egyéb semmi, minthogy a harangozó a két kezébe

fogta a nagyharang kötelét s reá bízta, hogy most az egyszer azt hirdesse, amit ő akar.

A kapukban, kerítések mellett körmüket fújó emberek pedig levették a kalapjukat a harang szavára s megindult mindegyik a maga háza felé, hogy a templomba átöltözködjék. Abban a pillanatban úgy tűnt fel, mintha mégis az Isten gyözne a lekenyési húsverőn az emberek szívei fölött.

2

A pap kitette a kalapját a tornác fájára, a harangozó a toronyablakból észrevette a jelt, a két harangkötlet a két markába fogta. A kicsi az asszonyoknak szólott, a nagyobbik a férfiaknak zengett. A kapuk megnyíltak az egész faluban szerte, ünnepélyes, lassú léptekkel indult el a hívők serege a közös találkozásra. Ahol az utcák egybeszaladtak, ott a hosszú gyér sorok is egybeömlöttek, úszott a levegőben a sok ünnepre való jó kívánság, még a gyermekek sem vétették el a tisztességet. Talán az ünneplő ruha meg az ünnepélyes arcok tették, játék nélkül is gyönyörűség volt most az élet.

A templom kitárta az ölét és készen állott, hogy elnyelje valamennyit, mint a bibliabeli cethal, akiből az ember csak akkor kerül ki, ha már Istennek ajánlotta a lelkét

Az asszonyok oldalt kerültek a maguk bejárója felé, ök nem álltak meg egymással szót váltani, mint a férfiak. Talán érezték, hogy amit két asszony egymással beszélhet, az nem való a templom közelébe, míg a férfiak a búzát tárgyalják, meg a tavaszi esőket, Istennek tetsző dolgokat. A férfiak megállanak, összetorlódnak a templom kerítésén belül, amíg a harangszó el nem fogy. Az ő gyülekezetük együtt vonul be az üres padok közé, mint egy győzhetetlen sereg.

Most azonban semmi nem bizonyos a világon, mert a férfinépnek, ahogy a templom előtt egymás szemébe pillantott, eszébe jutott újra, hogy őt ünnep fejiben mekkora megbántás érte.

Kelemen Lőrinc ottan áll fényes csizmájában a portikus könyökénél, nagy csoport ember veszi őt körül, a szeme diadalmasan csillog és nem szól egy szót sem. Valami rettenetes dolognak kell történnie, ha neki már beszélnie sem kell és mégis megvan az egyetértés.

Egy-két elkésett asszony úgy igyekszik átjutni a férfiak gyűrűjén, mint a gyermekek az aranykapu alatt. A harangozó utolsót kondított a két harangon, letörnázta magát a foghíjas lépcsőkön s most sietve lódul befelé, hogy szuszt adjon az orgonába az öreg tanító keze alá. A rendes emberek, a jó kepefizetők, a József Dénes fajtája már régen bent meresztgeti a szemét az

üres padokban az énekes könyvek felett. Ott künn negyven soha nem felejtő, makacs, megbántott székelő áll és nem beszél, nem mozdul, vár.

Egy öreg presbiter most jön a felszegről, megáll a dacosok csoportjánál, mert az a tiszesség, várja, hogy hozzászóljanak, mert ez is tiszesség, de azután semmi sem történik. Az orgona robban egyet, mielőtt a zsoltárra gyújtana, az öreg presbiter tovább indul.

— Hát ti nem jöttök be? — kérdezi, mert csinál más, amit akar, de ő szó nélkül nem tud valakit maga mögött hagyni.

— Ma nem, János bácsi — feleli Benedek József.

— Tréfás emberek vagytok — csóválta meg a fejét az öreg s leveszi a kalapját, mert már ott áll a portikus előtt.

A negyven keményszívű férfi ma, úgy látszik, nem megy a templomba. Ott áll a templomkapu és templomajtó között, de azon túl, mintha le volna a lába béklyózva mindenek, egy sem tud lépni tovább.

Idáig eljöttek az Isten kertjébe, a szabad ég alatti szabad templomba; ide elhozta őket a harangszó. ők a Fennvalóval haragot nem tartanak, lám az idén is elhozta a tavaszt, mennyi jót ígér márissott künn a mezőkön. De a templom az más, az már kibérelt lakás, ott az Isten szolgája az úr, reá kell hallgatni, őt kell nézni, neki kell örülni, vele kell érezni, az ő kezéből

kell elfogadni a kenyeret és a bort a legtisztább lélekkel, harag és rossz gondolatok nélkül. Hát azt nem lehet, erre nem válalkozik most senki a haragos férfiak közül.

A pap már elindult a lelkésztlak kapujából; hóná alá csapva a palástját, bibliával a kezében lassan lépeget fölfelé a száraz, köves úton. Látja már messziről a férfiakat az alacsony templomkerítésen túl, a szótlan sereget felsorakozva némán, feketén. Lassabbrá veszi a lépéseiit, úgy látszik, nem vették még észre az elindulását, időt kell nekik hagyni, amint illik. De nem, a férfiak most sem mozdulnak. A pap nem akarja elhinni, pedig a torka már elszorul, a homlokára kiül a verejték. Gondolkozni kellene, számba venni, hogy mi is történik. Meg akarják várni, mert valami mondanivalójuk van, a kurátor is gyakran úgy cselekszik? Dehát mit mondanának neki annyian, nem lett volna elég megbízni maguk közül egyet, hogy szószólójuk legyen? Vagy talán ... vagy talán? ... Fekete Vince egyszerre megérezte, hogy az ő élete ebben a faluban kettétörött, hogy most csúfot úz belőle negyven soha nem felejtő, makacs, megbántott székely és ő nem tehet semmit ellene. Akármit cselekszik, ő a megvert. Vissza nem térhet, mert várja őt a templom, az ünnepi igére szomjas lelkek serege. Álljon oda előük és magyarázza meg, amíg ott benn az orgona búg, hogy a kephátralékosok jegyzékét ő már féléve beadta az

espereshez és nem az ő akarata, nem az ő hibája, hogy az ügyvédnek éppen most jutott eszébe a felszólításokat kiküldeni? Vagy próbálja megbékíteni őket — mintha az ilyesmi lehetséges volna — s aztán vonuljon tovább egyedül, még mélyebbre sújtottan, mert a negyven ember, ha egyszer a lábat megveti, még akkor sem enged, ha a tévedését már belátta? Vagy próbáljon parancsolni nekik s ha egy megredden, hátha a többi utána sompolyog? Fekete Vince csak egyet tudott, hogy őt most a sorsa keserű, szégyenteljes kálváriajáráshoz vezette. Csak húsz lépés az út a templomkapu és templomajtó között, de ott kétoldalt vesszővel kezében negyven férfi áll felsorakozva s amint ő közöttük elhalad, a lelkére vág valamennyi. Vájjon kibírja azt a negyven éles tekintetet, negyven szájnak néma megvetését?

Már a templomkapunál kibontja a palástot, beléje burkolózik, a bibliát magához szorítja, a fejét föl- emeli. Fekete Vince, az ember, most összeroskadna, vagy puszta ököllel támadna a fekete seregre. A pap az arcát alázattal és békességgel vérteti, átmenti a lelkét azok számára, akik várják.

A papiszékben hosszasan imádkozik. A kurátor hozzája hajlik és segítséget ajánl:

— Ne menjek ki hozzájuk, hogy behívjam őket? — kérdezi bátortalanul.

— A harangszó mindenkit hívott — feleli a pap s székében hátrahajlik.

A kántor most nekiereszti az orgonát, s majd az éneket is utána rendben. A gyülekezet föláll nagy ruhasuhogással, az ének elindul. Künn a negyven férfi még vár egy darabig, azután szerteoszlik, mint egy fekete felhő, miután kiadta dühét s a vetést tönkrevérte.

3

Klárika ott ül az első padban az asszonyok előtt s kábultan mered maga elé. Ha egy kicsit jobbra fordul és behúnya a szemét, ott látja a porcellán ingaórát a falon, hallja a ketyegését is, most úgy látszik ütni készül, megszólal a zenélő szerkezet, mint az orgona hangja. Egy kicsit lehetne halkabb is, nem hallja miatta, hogy Vince mit mondott neki az imént. Palásttal a vállán bejött az ajtón, feléje fordult és meghajolt. De Klárika lesütötte a szemét, nem nézett rá, most erősebb lesz, mint tegnap este volt, nem sírja el magát. Vince elbújt a szószék mögé, vájjon miféle tréfán töri a fejét újra? A zenélő óra minden zakatol, meg kell itt bolondulni, az asszonyok is sugdolóznak a háta mögött. „Nem jöttek be, künn maradtak mind“, hallja a suttogást. Kik nem jöttek be, talán Kelemen András készült hozzá, szegény fiú, de hiszen ő ott áll az orgona

mellett, a szemeik találkoznak, ő még nem tudja ... Mit nem tud, mi van olyan nagyon tudatni való? Hogy tegnap megcsókolta Vince, mint ahogy meg-simogatnak egy síró leánykát, hogy hagyja már abba; cukrot is ígérnek neki, házasságot holnaputánra? Olyan nyugodt ennek az Andrásnak a tekintete, vájjon mit szólna ahhoz, ha felkiáltana hozzá, csak egy szót, éppen csak egy szót? „A férfiak fele künn maradt“, ezt ismét a háta mögött suttogja valaki. A férfiak padjai féligr üresek, hát künt maradt a fele, úgy kell annak, aki nem készül el idejében s elkésik a templomból. Most már énekelni kell, azután be sem lehet jönni, a kurátor be is tenné az ajtót, ha nem volna már tavasz. így viszont az a baj, hogy ha Jóksa a borjút elfelejtette bekötni, az könnyen megtalálja az utat a tanítói kertből a cinterembe s megáll a templomajtó előtt, mint tavalyelőtt ilyenkor; volt is nagy hangoskodás miatta. Ezeknek a lekenyésieknek nem jó a szájára kerülni. Vájjon nem nézett be az ablakon valaki, amikor őt Vince megcsókolta? Az a kérdés, hogy a hír ebben az esetben Andráshoz jutna-e el a leghamarább, vagy a legkésőbb? András nyilvánvalóan nem tud a dologról semmit, különben talán a templomba sem jött volna el.

Milyen hangosan imádkozik most a pap! Jó volna felnézni reá, olyan különösen reszket a hangja,

ezt ő így sohasem szokta, szinte azt hinné az ember, hogy valami fojtogatja, mintha minden pillanatban sírva tudna fakadni. Ez a nagy darab ember! vájjon gondol-e arra, hogy tegnap este őt megcsókolta? Ó, ha vele is így tudna beszélni, ilyen komolyan szelíden és szépen! Most szinte azt lehetne hinni, hogy látja az Iestent és beszélget vele, valamit elmagyaráz neki szép alaposan, de minden érzi, hogy nem elég az, amit mondott, újrakezdi, még jobban könyörög és még jobban kétségbe van esve. Az apja bizonyosan már türelmetlenül várja az orgona-padnál, hogy a közénekre rázendítsen. Már suhogtatja is a kótákat, ehhez ő kitűnően ért, a kóta-suhogtatáshoz, a kótához már kevésbé, azt inkább csak a tekintély kedvéért teszi maga elé. Most végre nyekken az orgona, az asszonyok is felállnak, nem suttog egyik sem, a zsebkendőket az orruk elé tartják, szipognak. József Amálinak vörös a szeme, pedig neki igaziból van szeretője; csak nem hagyta faképnél? Csupa-asszonyhang énekel, persze a férfiak fele künн maradt, vájjon nem amiatt búsul-e Vince? Forgatja a nagy biblia lapjait, máskor nem keresgél ilyen sokáig, kiteszi a két kezét kétoldalt a szószékre s az embereket nézi.

Onnan a szószékről vájjon látja-e a papilikot, legalább a kéményét? Jaj, mekkora nagy épület az,

ki bírja bebútorozni? Oda hány tehénnek az ára kell? Legalább négynek, ha volna. Vince nem is gondolhatja komolyan, hogy őt feleségül vegye. Afféle bolond este volt a tegnapi, nem kell komolyan venni, bizonyosan megsajnálta, hogy sírni látta. „Ah kisasszony, minden megígérek, csak sírni ne lássam!“ „Azt is megígéri, hogy feleségül vesz?“ „Mindent és azt is; holnapután meg is tarthatjuk az esküvőt.“ Neki akkor kacagnia kellett volna, hát ez igazán pompás tréfa, Vince mindenig tudja, hogy mivel nevettesse meg. De akkor viszont elmaradt volna a csók és az is tréfa volt? „Igenis, kisasszony, itt most minden tréfa, de a csodákban hinni kell, a tavasz is felolvastja a patakok jégpáncélját, hány megfagyott szív enged fel, kezd új életet lehelletrére: feltámadunk!“

Ez már a prédikáció, persze, az öreg János bácsi alszik, arról is meg lehetne mondani, de azért az ámenre mindenig fölébred. Neki van a legtöbb esze, ott mellette hárman is bóbiskolnak, kínozzák magukat, ébren akarnak maradni csupa tisztességből. Pedig úgy sem értik meg, hogy mi van a prédikációban, egy csomó tekoabeli pásztor, meg a tüzes szekerek prófátéja, az Illés. Néha meg Jézust emlegeti a pap, az mindenig jól esik. De az a legjobb mégis, amikor azt hallja az ember, hogy: Isten, hiszen voltaképpen azért jön a templomba, hogy az Istennel találkozzék. Márta néni

meg az édesanya egyebet nem is ért meg az egész prédkációból; miért is törnék magukat többre, nem elég az? Egyebet nem is kellene tenni, mint elkiáltani hangosan vagy tízszer egymásután, Isten! Isten! jó hosszú szünetet tartva közöttük. Vájjon azt is megúnnák az emberek egy idő múltán? Az emberek idővel minden megúnnak, Vincét is megunták már, minden öt évben ki kellene cserélni a papokat, akkor hátha jobban járnák a templomot? A Vince helyére vájjon ki kerülne? Valami öreg házas ember három gyerekkel, a feleségének azt kellene mondania, hogy kezét csókolom. Vagy újra valami fiatal teológus, akit csak most eresztték el Kolozsvárról? Az olyanak már mind van menyasszonya. Kimeszelteti a házat sebtiben s a falu elsőnek a papja lakodalmán bámulhatja ki magát, ő pedig legyen boldog András-sal, többet úgysem érdemel, jobbat úgysem kap. Hát Vince kivel fog fészkét rakni az új faluban? Hátha van neki titokban valami városi kisasszonya, csak nem beszél róla, mert ott viszont öt kevesellik megvárják, amíg esperes lesz. Vincéből esperes! Mekkorát fog nevetni a kurátoroknak, amikor a bort kitöltik neki! Az iskolában pedig barackot nyom a gyermekék fejére, a tanítót megdicséri. Nem is lenne olyan rossz esperesnek. Szerelmes lovagnak bizonyára rosszabb, vagy ki tudja, hátha leánya válogatja? Nem

is jó arra gondolni, elfacsarodik az ember szíve. Még ennek a kicsi boldogságának sem lehet hinni, amit feje hajítottak, hogy belefogózkodjék. Nem tartja erősen, mert nem hisz benne, nem neki szánták. Mennyivel boldogabbak ezek a falusi leányok. Mire akkorára nőnek, már szeretője van mindegyiknek s meg séf¹¹ únhatják egymást, mert jön a katonaság. Az olyap» mint a szünidő s vége felé az ember belebolondia úgy várja, hogy az iskola már megkezdődjék. Vájjon Vince mit gondolna, ha ő most egy hónapra elköltöznek a nagybátyjához Csékba, jó messze hogy még a levél is elvesszen az úton? Várná őt vissza» lenne érette csak egy kicsit bolondabb, mint vPh tegnap este? Ó, be sok butaságot összevissza gondol az ember, amíg a pap a szószéken azt képzeli, hogy őt figyeli mindenki! „A húsvéti ünnep nagy tagsága az, hogy elcsürggedni soha nem szabad.” Meg a/ hogy a férfiaknak sohasem szabad hinni, különösen tavasszal, húsvét ünnepe táján. A legjobb lesz Csékba utazni és soha vissza nem térti. Miért nem fejezi be Vince a prédikációját? Az apja újra zörgeti a kótákat, hiszen még Ürvacsorát is kell osztani, lesz egy óra, amikor az ebédjéhez ülhet. Ámen.

A gyülekezet megmozdul, János bácsi ültéből fölrezzentve tátja a száját ő is, mintha együtt énekelne a többekkel. Ez jó most felségesen, az ember ki-

nyújtóztathatja magát. De jaj! most újra a pap szónokol, künн áll az úrasztala előtt, mennyit kell beszélnie egy papnak s mennyit kell hallgatniok a híveknek! Szeretik a papok azt a sok beszédet? a hívek nem túlságosan igen a hallgatást, azt már nem lehet mondani. De mivel is telnék az idő a templomban, ha a pap nem mondana valamit? Mindig énekelni sem lehet s ha az ember sokáig egyhelyben ül csendesen, elálmossodik. Igaz, a pap beszédje alatt is elálmossodik, egészen mindegy; akkor hát legalább beszélje magát ki a pap s hátha valaki hallgatja is? Klárika előre tudja, mit fog mondani Vince. Ilyenkor ott az úrasztala előtt minden a Hebron patakát, meg az égő csipkebokrot emlegeti. Előre tudja, nem szép tőle, hogy nem tanul új beszédet, most is már belekezdtett. De nem, most egyebet mond, azt is olyan nagyon komolyan, el sem tudná nevetni magát. „Ha tehát a te áldozatod az oltár elé hozod“, igen, erre emlékszik még az iskolából. Az van benne, hogy ott kell hagyni az áldozatot az oltár előtt s haza kell menni kibékíteni a haragosokat. Csak azt nem tudta megérteni Klárika soha, hogy azokat is ki kell-e bekíteni, akik ok nélkül haragusznak reá? Mert akkor ugyancsak sok dolga lenne, reá a lányok sokan haragusznak, amiért Kelemen András őt szereti. De ő arról igazán nem tehet. Mit is mondhatna nekik,

hogy béke legyen? „Ne haragudj, Mariska, én nagyon sajnálom, hogy Andrásnak jobban tetszem, mint te.“ Dehát ez hazugság, ő emiatt egy cseppet sem búsul s Mariska most még jobban haragszik. Ha az ember meggondolja, sok ilyen lehetetlen dolog van a vallásban, még jó, hogy senki sem veszi ezeket a lelkére, a papok legkevésbbé. Abból lenne még csak felfordulás, ha a papnak ünnep előtt ki kellene békítenie minden haragosát, Kelemen Lőrincet is persze s csak azután oszthatná szét az úrvacsorát! Akkor a harangozó prédkálna minden sátoros ünnepen, pedig reá is haragusznak elegen, de azt senkise tartja számon. Olyan ember tán nincs is, akit mindenki szeret, még Jézusnak is voltak ellenségei. Akkor mit reméljen a lekenyési pap? De mi ez, mi történik? Sírva fakadt Vince, ott a gyülekezet előtt! Mi van ezzel a fiúval, nem ismer reája. Valaminek történnie kellett, az emberek is tágra nyílt szemekkel bámulják, az aszszonyok újra szípognak. „Hát van annál rettentetesebb dolog, kedves atyámfiai, amikor az emberre haraggal, megvetéssel tekintenek, elhúzódnak tőle, mint egy bélpoklostól?! S ha még hibám miatt történnék mindez! De mi az én hibám, atyámfiai? Az, hogy rendet akartam teremteni ebben az egyházközségen! Rend nélkül és törvény nélkül nincsen élet, hát bűn volt az, amit én akartam?“

A férfiak közül egy sem alszik, úgy nézi a papot mindenki, mint a megbabonázott. — „Szabad nekünk most e szent jegyekhez nyúlnunk, ha fellángol a harag a faluban? Elveszitek a kenyeret az én kezemből, kedves atyámfiai, ha akaratlanul is én vagyok a harag felidézője? Én most lélekben odamegyek mindenkihez, akit megbántottam és bocsánatot kérek tőle.“ — Hát ez borzasztó és rettenetes, mit követhetett el ez a Vince? Úgy emészti magát miatta, mint a nagy bűnös; megalázkodik, bocsánatot kér, a könnyei hullanak. Nem érti kiket bánthatott meg, hiszen minden kacag, amikor valakivel szót vált, nem is tudna kimondani egy haragos szót. Vagy ez csak akkor van úgy, amikor ő hallja? A férfiak olyan mások, amikor maguk között vannak. Vele is vájjon minden kedves lesz-e Vince, amikor feleségül vette? A regényekben úgy van, hogy a fiúk teszik a szépet, udvariasak, kedvesek ameddig meg nem kapták a leányt, de azután már akkor is kiabálnak, ha a leves forró. Vince is ilyen-lesz? Ő akkor hazaszalad a szüleihez, neki ne kiabáljon senki, csak az édesanya. Tőle úgyis eleget hall, ok nélkül is. Vagy ettől már elmenekülni sem lehet, ilyen a leányok sorsa, egy darabig valamelyik szülő kiabál rájuk, azután pedig a férj, hogy valamiképpen el ne higyék magukat? Ő igazában sohasem haragudott az édesanyjára, talán azt sem fogja

bánni, ha Vince is néha reákiabál egy egészen kicsit, de csak egészen kicsit. Utána mindenkor meg fogja bánni és ő megbocsát neki, ha megcsókolja.

Milyen kevesen vannak a férfiak úrvacsorát venni, még féligr sem veszik körül a templom piacát. A pap nem néz a szemükbe, elsiet előttük a kehellyel, mintha félne tőlük. Ilyen úrvacsoraosztást nem látott még soha, csupa hatvanéves öregember majdnem minden. A fiatal házasemberek nincsenek sehol. Igazság szerint neki lett volna oka arra, hogy a templomba el ne jöjjön; hogy is nézzen a Vince szemébe, amikor átadja neki a kenyérkockát! Nem, a szemébe igazán nem tud nézni most, csak ki ne ejtse a kezéből a kenyeret, ha véletlenül az ujjuk összeér. Arra nagyon kell ügyelnie; ha zavarba találna jönni, az egész gyülekezet kitalálná, hogy tegnap este közöttük történt valami. Kelemen András lekiáltana az orgona mellől s az asszonyok mosolyognának a zsebkendőik mögött. Most állandak ki a legények az úrasztala köré, Kelemen András legelői, vájjon ő a legöregebb közöttük, vagy a tiszteség miatt került oda? Ezt az Andrást még sajnálni sem lehet, olyan öntelen mosolyog. Állandóan az ő tekintetét keresi, megérdemelné, hogy már sejtsen valamit. Bár beszélni tudna olyan folyékonyan, mint ahogyan onnan a távolból mosolyog. De bezzag,

ha a közelébe kerül, csak úgy izzad ki egy-egy szót, egészen belefárad.

Most még az asszonyok és azután ők következnek, a leányok. Jaj, sohasem lesz már ennek az istentiszteletnek vége!

Nem nézett reá Vince, nem volt semmi baj. Ugyan nem szép tőle, hogy elfordította a fejét, most vajjon mit gondolnak az emberek? Csak már künн lehetnének végre a szabad ég alatt, egy kicsit összefiillött a levegő idebenn, ha nem lesz végé hamar mindennek, még ő is elsírja magát. Inteni kellene az apjának, hogy zendítsen már reá az orgonára. De nem, előbb a pap kiterjeszti a két karját, olyan, mint egy denevér a palásttal a vállán. Ilyen az előírás, most meg kell áldania a gyülekezetei.

Az orgona megszólal, meg az ének, aztán kitódul a gyülekezet.

Be szépen ragyog a nap és minden zöld minden köröskörül!

Oda kellene állani a barackfák alá, ha reáhull egy virágszirom, beteljesül az első kívánsága, ami eszébe jut.

Kelemen András melléje lépik, de most nem mosolyog, sőt beszélni sem tud, csak az ünnepet kívánja meg. Vájjon Vince észreveszi, hogy ott vár reá az orgonabokrok mögött?

Egy fürtöt leszakít, azt szagolga. András azt hiszi, hogy neki tépte le s már kezdi a játékot.

— Nekem adja azt a virágot? — kérdezi ügyetlenül.

— Tépjen, ha akar, maga is — utasítja öt el a leány, dehát az is olyan előírásszerűen hangzik, ahogy a játék kívánja. András ebben az egyben nem enged.

A felszegi presbiter nagy hangon magyarázza a papot körülálló férfiaknak:

— Aki a szép szót nem hallja meg, annak lehet kiáltani is. A tiszteletes úrnak joga volt ahhoz, hogy beperelje őket.

— Maga éppen azt az egyet szakította le, amelyre én vetettem rá a szememet — kötekedik András.

A Pataki Domokos hangja még keményebb:

— Kelemen Lőrinc biztatta fel őket, ez olyan világos, mint a nap. Presbiter létére ezt tette az egyház ellen, fegyelmi bíróság elé fogjuk állítani.

— Vegye el, ha tudja, — egyezik bele a játékba a leány majdnem sírva.

A tanítói kertből kirohan a borjú, maga után hurcolja az elszakított kötelet, olyan jó kedve van, mint senkinek. A hátulsó lábait kirúgja, felágaskodik, el is bőgi magát, a maga módján örül a tavasznak.

A barackfa törzséhez hozzádörgölődzik, egész szírom: eső hull reá alá, a kívánsága nyomban be is teljesedik, jó kedve megkétszereződik. A verebek tovább repülnek a szomszéd fákról, egy kicsit gyanúsan szemlélik. Hogy nem macska, az bizonyos, de egyébként semmitsem lehet tudni.

A férfiak oszladoznak, a pap most fordul be a kapunál, csak a kurátor hangja hallatszik, amint az egyházfinak hagyogat:

— Harmadnapján délután fegyelmi bírósági gyűlés. Kelemen Lőrincnek meg kell mondani, hogy ha nem jön el, a tárgyalást akkor is megtartjuk.

A tanítói lak felől nagy kiáltozás:

— Hol tekereg az a leány, Klárika, merre vagy, elhűl az ebéd!

Most egyelőre ez a legfontosabb a világon.

4

Vecsernye óta együtt van a fegyelmi bíróság, csak a vádlott hiányzik még, Kelemen Lőrinc.

A pap a Fegyelmi Törvénnytárt lapozza, a kurátor mellette ül komoly arccal, neki is szüksége lehet arra, hogy a paragrafusokkal tisztába jöjjön. A két szavazóbíró egyelőre még a disznók betegségeiről tárgyal, a község két legtehetősebb parasztja, Gagyari Sándor, meg Pataki Domokos. Az egyiknek hat, a másiknak

nyolc kocája malacozott le, vagy készül lemalacozni a tavasszal. Sok pénz nő azokban a mocskos ólakban, de baj is van velük, meg aggodalom. Ha valamelyik állat nem nyúl a moslékhöz, az nagyobb ije-delem, mint a jégverés. A búza még kiújulhat, olyan azonban még ember nem látott, hogy amelyik disznó egyszer kinyúlt, az még egyszer elröfügje magát. De olyan igen, hogy az egyik a másiktól kívánja meg a halált, a cigány temesse el valamennyit. Gagyari Sándor rossz híreket kapott, a szomszéd faluban elhullott a sógorának egy malaca. A két fegyelmi bírónak láthatólag csikorgós a kedve. Most még az Isten angyalát is elítélnék, amiért mezítláb repült be a templomba, az ördög pusztítaná el, ahány disznó csak van a világon.

Vince most befejezte a lapozgatást, a kurátor elé tolta a törvénykönyvet, hadd legyen okosabb ő is. A fejét a két tenyerébe fektette. Ügy érezte magát, mint a verekedő fiú, aki magában jól tudja, miért akaszkodott neki a cimborája, de hogy valami bolond járókelő neki fogta pártját, most tele szájjal gyalázza a másikat. Nem volna neki is éppen úgy a vádlottak között a helye, mint Kelemen Lőrincnek? Hiszen az igaz, a beperelés dolgában nem hibás, sokáig nem akarta, a jó emberei kényszerítették reá. „Ha föl nem hajtja a kepét a hátralékosokon, — fenyegetőztek

azok — mi sem fogjuk megadni ezután.“ Vincének döntenie kellett és ő döntött, a lelkiismerete pedig tiszta. Neki nemcsak joga volt ahhoz, amit tett, de ő a jövőt is védte, utána következő nemzedékek sorsát. Eddig a dolog rendben van. De hogyan tehette meg, hogy utána ne nézzen az ellódított kő útjának? Miért nem járt utána, ahogy az ünnep udvarába belejutottak, miért nem tiltotta le, halasztatta el az ügyvédi beleavatkozást? Hiszen a bajt nem a negyven cédula okozta, az efféle noszogatáshoz a falusi ember már úgy hozzászokott, mint a szárazsághoz, meg a tavaszi árvizekhez. De megzavarni az ünnepet, az imádkozó ember Istennel való találkozását! A falu reákészítette a lelkét a béke és jóság napjaira, ő pedig oldalba lökte őket és a boldog arcokba belekiabálta: két tallérral tartoztak nekem fejenként, el ne felejtsétek!

Hát ez a falu nem is felejti el most már soha, de azt sem, hogy az ünnep ízét megrontotta a szájukban s a boldog öröömöt vesszővel kergette el.

Vince egy pillanatig úgy érezte, hogy föl kell állania és örökre itthagynia ezt a falut, ahol ő most, bűnös létere, az igazság pálcáját készül a kezébe venni.

Vagy itt nem is az igazság a fontos, a kapáló paraszt sem kérde a gyomtól, hogy van-e joga élni, mégis kivágja? Micsoda az igazság? Abból valamennyi

van a Kelemen Lőrincék pártján, meg nála is ugyanannyi; hogy a mérleg merre hajlik, az teljesen attól függ, hogy ki tartja a kezében. Nem az igazság a fontos; mi a fontos? Az a fontos, hogy a világban mindenig a jóra törekvő erők győzzenek, még ha lépést vétettek is. A jóra törő erőt pedig itt az egyház képviseli, vagyis más szóval: ő ... meg Gagyari Sándor és Pataki Domokos...

Ők képviselik a jóra törő erőket ebben a faluban?
Gagyari Sándor meg Pataki Domokos?

Fekete Vince a félszemével reáplisztantott a két fegyelmi bíróna és próbálta fölfedezni az arcukon a jóra törő akaratot.

Hát ott azon a két arcon sok minden föl lehetett fedezni. Dölyföt, meg ravarászsgöt, meg a révbe jutott tolvajok sunyi örömet. Ha a katolikusoknak igazuk van, ezt a két minden hájjal megkent parasztot a jó Isten az örökkévalóságig fogja főzetni a pokol kemencéiben. Noé idejében ilyen lehetett az emberiség minden, azért bánta meg az Isten, hogy embert teremtett. Egyelőre azonban még itten ülnek az ő jobb és bal oldalán, az egyház két legfőbb hatalmassága, irányt mutató vezére. A püspök úr is őket ültette a felső asztalhoz vizitációkor az egész faluból, ők a község legelső polgárai, az egyházat, meg a nemzetet fenn-tartó elem.

Fekete Vince egy kicsit kényelmetlenül érezte magát, mert a lekenyési egyházközség vezetőségében nem tudta fölfedezni a jóra törekvő akaratot.

Vájjon más egyházközségekben különbül áll a dolog?

Vájjon ott is nem a nagy gazdák, a hatalmaskodók, a vagyonukért kiválóbbak lesznek a kurátorok, a fegyelmi bírák és a kebli tanácsosok? És vájjon teremtett az Isten a gazdag parasztnál utolsóbbat?

És vájjon az országos egyházban jobb emberek képviselik az egyház jóra törő akaratát?

Itt lenn a faluban a Gagyari Sándorok színére igazodik az élet. Ott fenn pedig talál az ember részeges espereseket, sikkasztó jogtanácsosokat, egy jóakaratú, de gyenge püspököt és ügyvédeket mindenfelé, a végrehajtó tanácsban, a törvényhozó testületben, az egyházi birtokok kezelésénél, mindenütt. Hol itt az egyház vélt kiválósága, a jóra törő akarat, a magasabbrendű élet, Istenországa tisztasága? Ha már nem lehet az igazsággal, csak annak látszatával lesújtani a rendbontókra, lehet-e így hinni, hogy az építő erők dia-dalmaskodnak?

Építő erőt jelent-e legalább ő ebben a faluban, meg a többi papok a többi falvakban?

Hát igen, sok ember kedvét, hitét megfoltozták a templomokban, meg orvosság soknak az is, hogy

egy nadrágos ember olyan teljesen az övék, megáll velük beszélgetni az utcán, vidámságot mutat, házaikban meglátogatja. De mennyi ebben az őszinteség és mennyi a bohóckodás, a képmutatás, a hazugság? Nem tagadják meg a lelkiismeretüket soha a szószéken, nem nevetnek és koccintanak együtt a Gagyari Sándorokkal, amikor talán szemükbe kellene vágniok minden aljas, gyáva bűnük? Nem nézik el nekik azt, amiért a szegényt pellengérre állítják? És a mindenkihez való jóakaratot mennyiben duzzasztja a kényelmes állás megtartásának kívánsága, amelynek főfeltétele nem az isteni tűz és nem a prófétai elhivatottság, hanem a népszerűség? ...

Hát ennyit nyom az egyház, bizony, ha a mérlegre teszik... de vájon többet ér-e ennél, jobbat akar-e Kelemen Lőrincék kompániája?

Akarnak-e ők egyebet a pusztá rombolásnál, a lelküket el tölti-e más, mint a gyűlölet; nem éppen olyan kártékony férgek-e ők, mint... minden ember?

Vince újra a kezébe vette a törvénykönyvet. Azon kezdett gondolkozni, hogy a Kelemen Lőrincék büntetése kiszabásánál megelégedjenek-e a megintéssel? Vagy esetleg egy fokkal többre becsüljék a bűnét és megdorgálják egyház elleni vétsége miatt?

Ebbe persze még a két szavazóbírónak is bele-

szólása lesz, meg sok függ attól is, hogy a vádlott a tárgyalás alatt miképpen viselkedik, ő, a maga részéről a megdorgálás mellett van, a falu az erőskezű papot szereti. Itt most a győzelemért minden erre az egy tétre kell föltenni. De miért nincsen még itten Kelemen Lőrinc? Egészen besötétedett, amióta reá várnak, már a betűket is alig lehet kiolvasni. Talán csak nem alkonyodott be ilyen hamar?

Az ablakhoz lépett, a falu felett sűrű fekete fellegek lepték el az égboltozatot, ebből hatalmas eső lesz. Ez is olyan hirtelen támadt, mint az ünnepi veszedelem.

Az egyházfit hamar Kelemen Lőrinc után szalasztotta, maga pedig oda telepedett az asztal másik végére Gagyari Sándorék társaságába.

Akkorra azok már végeztek a disznók betegségeivel s mindegyik a saját vetését dicsérte. A pap jelenléte eszükbe juttatta, hogy tulajdonképpen miért is kell itt az időt tölteniök.

— Még megvárakoztat az orcátlan — háborodott föl Pataki Domokos és ebben a pillanatban olyan volt széles, kövér arcával, elhízott testével, mint a rádió-bemondó megkülönböztetése a ferencvárosi sertéspiacról: prima nehéz disznó.

Gagyari Sándor minden természetesnek talált:

— Mit vársz az ilyentől? Tiszességet?

A tisztelesség ebben az esetben azt jelentette volna, hogy Kelemen Lőrinc idejében jelentkezzék a saját megsüttetésére és fogja be a száját, amíg Gagyari Sándor beszél.

— Majd elhúzzuk az ő nótáját, ne féljenek — nyugtatta meg őket á pap.

A kurátor nem szólott egy szót sem és gondolt, amit gondolt. Az eső odakünn nagy cseppekben kezdett hullani. Távolról mennydörgés hallatszott. Az egyházfi sietve rántotta be az ajtót és hozta az újságot:

— Kelemen Lőrinc nincsen otthon és a felesége által azt üzeni... — itt a lélekzete elakadt, mert gyorsan lépett az egész úton, alig várta, hogy a pap arcát lássa, amint neki a Kelemen Lőrinc üzenetét általadja.

— No mit üzent, nyögje már ki — mordult reá felsőbbsége súlyával Gagyari Sándor.

Az egyházfi szint váltott s már attól is elment a kedve, hogy a pap arcát ügyelje. „Megdöglött három kocája!“ ezt szerette volna leginkább a gazdag paraszt arcába vágni, e helyett azonban a paphoz fordult és szégyenkezve dadogta:

— Nincsen ideje, hogy idejöjjön, ki kell járnia a faluba a kepeellenes ívvel, ezt üzenté.

Azt, hogy „az egész falu várja“ még akkor sem tudta volna kimondani, ha a Gagyari Sándor disznót neki ígérik.

A két fegyelmi bíró széles örömmel elvigyorodott, az ő lelküknek az is tetszett, ha a papon rúg még egyet Kelemen Lőrinc. Vince azonban sápadtan nézett maga elé: a játszmát elvesztette.

Most már csak egyetlenegyet lehet tenni, egy nagyon rúgni Kelemen Lőriricen, hogy mindenki azt higye, ő még él és ő maradt felül.

— Nincsen semmi baj, — jelentette ki tettetett vidámsággal — a tárgyalást azért megtartjuk, azt előre megüzentük neki.

Mintha csak a szavát akarta volna megerősíteni, künt nagyon csattant az ég, majd sötéten dübörgött tovább, mint háborús, nehéz szekerek. Az ablakok együtt remegtek vele és a bent levő emberek elhallgattak.

— Meg kellene várunk, amíg a vihar elvonul — javasolta az egyházi gondnok.

— Miért várunk? Egy pillanat alatt elintézhetünk minden — makacsodott Vince.

A mennyei fahidak tovább dübörögtek, a négy falusi ember borzadállyal nézett maga elé. Most akarja a pap a maga dolgát tárgyalni, mikor az Isten beszél? Elfelejtkezett a fennvalóról, nem fél az ő hatalmát?

A pap nem látott és nem hallott, mint a vakmerő, aki vesztébe rohan.

— mindenki ismeri a Kelemen Lőrinc bűnét —

igyekezte túlharsogni a szűnni nem akaró mennydörögést. — Példás büntetést kívánok: meg kell őt fosztanunk kebli tanácsosi állásától.

Az égzengés válon ragadta a négy falusi embert és a lelket rázta benne. Egy pillanatig sem szünetelt, csak a hangja erősségeit változtatta a titkos rendező utasításai szerint. A villámok szerte cikáztak a piszkos felhők között. Most valahol mégegyeszer lecsapott. A pap elveszítette az eszét, nem tudja, mit cselekszik, túl akarja kiabálni az Istenet!

— Elfogadják a javaslatomat? — kérdezte Vince, semmivel sem törödve.

Senki sem mert már reánézni, megrettenve és lelapultan várta a világ végét a két gazdag ember és a két szegény ember.

— Akkor a javaslatot elfogadottnak jelentem ki és az ülést bezárom — állott föl nagy robajjal a pap és átadta a szót az Istennek.

Az Isten pedig minden látszat szerint abban igyekezett, hogy elmossa ezt az elvetemült falut a föld színéről.

Sebesi Dénesné tizenhat éves nagy fiával már reggel óta künn dolgozik a somosi földön.

A szántóföld szélén felütötte fejét a tövis. Hogy azon az oldalon kaszáló föld feküdt, a gazda sohasem

szántotta ki a barázdáig, a konok ellenség minden évben egy jó araszt harapott ki az áldott föld testéből. Most már a garázdálkodást többé türni nem lehetett. Az éles kapával a gyökeréig kellett hatolni a veszedelemnek, egy falat kenyérrel többet jelentett minden vágás.

A delet tarisznyából ették, oda ültek a nagy vac-korfa alá s még a harangszóból is elhozott egy keveset a szél, hogy jobban essék és egészségükre váljék. Az asszony megjegyezte:

— Eső lesz, azt mondomb, akkor lehet hallani ilyen messzire.

— Haza menjünk-e? — kíváncsiskodott a le-gényke.

— Tán szeretnél? — intette őt le az anyja.

Titokban nagy gyönyörűsége telt az ő erős, jó kedvű, szorgalmas fiában, aki az iskolát is alig végezte s már a legnagyobb segítsége volt a mezei munkában. Az apjára csak keserűséggel tudott gondolni. Tán most is azt lesi otthon, hogy mikor nyit már ki a korcsmáros; a falu szemetje, családja szégyene s veszedelme. Milyen másnak indul ez a Sándor, mintha nem is az apja fia volna! Lám, ma is vele dolgozott kora hajnaldo-dástól, pedig még ünnep van, harmadik napja, a bá-rátais még ma is a lapdát ütik a Hevenyő partján.

Az árnyékos fűben jót aludtak a jóízű ebédre,

utána a munka is úgy esett, mintha akkor kezdették volna.

A délutáni istentisztelet harangjának hangját úgy hallották a nehéz, izzadtságszagú levegőben, mintha a falu ott rejtőzködnék a kis erdőn túl, nem pedig órajárásnyira innen embernek, igavonó állatnak.

Aztán egyszerre elsötétedett felettük az ég.

— Mégis csak jobb volna hazamenni — vallotta be az asszony, de akkor már hullott az eső s ott, ahonnan a felhők jöttek, látni lehetett, hogy mi készül reájuk egy pillantás alatt.

A felhők meg-megvillantak, mint az őrültek szemei s utána hosszan nyúlt el a dörgés felettük. Az anya és a fia a nagy vackorfa alá szaladtak. Odahuzódottak a törzséhez közel, a legényke egészen hozzája szimult, a kabátját a vállára vetette. De azért az is eszébe jutott, amit az iskolában tanult:

— Ilyenkor nem jó fa alá állani, édesanyám — mondotta bizonytalanul.

— Eridj, állj ki az esőbe, ha az neked jobban tetszik — biztatta őt az asszony.

Fázósan bújt bele a nagykendőbe, a felhőszakadás ellen már a vackorfa se nyújtott elégéges menedéket. A villámlás, meg a dörgés egymást követte szakadatlanul — aztán a legközelebbi amire emlékezett, az volt, hogy ott feküdt a vackorfa tövében felhúzott lá-

bakkal, körülötte néma és csendes volt minden, az eső már nem esett, a fekete felhőknek nyomuk sem volt már az égen, a nap pedig alacsonyan állott a hegycsúcs felett. Próbált felállani, de a lábait nem tudta ki-egyenesíteni. Újra visszaesett a földre, a fáradtságtól és a fájdalomtól majdnem elalélt. Nagynehezen mégis a térdire fordult, négykézlabb állott a fa alatt, mint egy magával tehetetlen állat s az első dolog, ami a szemébe tünt, a fia volt, Sándor, amint mozdulatlanul ott feküdt a vizes gyepen.

— Sándor, ébredj fel, mehetünk már haza — szólította a fiát, de a fia nem mozdult.

Egyik kezére támaszkodott, a másikkal gyengéden megsímogatta a fiúcska arcát. — Ébredj föl, Sándor, már eleget aludtál!

A legényke nem mozdult, nem szólt, nem intett, a szemét sem nyitotta ki. Akkor az asszony meglátta a vackorfa törzsén a kormos vonalat, amelyen a villám alattomosan lekúszott, hogy megragadja, megrázza, semmiré tegye a fiát.

Az asszony nem jajgatott, nem sírt, nem átkozódott. A halál, mint valami borzalmas, kegyetlen valóság, az életébe lépett. — Hát meghaltál, Sándor? — kérdezte elcsukló hangon és szinte a választ várta tőle: Igenis, meghaltam, édesanyám. Sirasson meg és temessen el — mondotta az a néma száj.

Most valahogyan hazা kellene menni, hírt adni a faluban a szomorú esetről, hazahívni az urát a korcsmából, embereket küldeni ki szekérrel, hogy a fiát hazahozzák, felravatalozzák. Az asszony újra a lábára akart állani, de a dereka nem engedett, a villám átaljárta őt is, megmervítette az izmokat, alighogy meg nem ölte. Megpróbált megindulni úgy négykézláb, ahogy a fia mellett állott. — Várjál csak reám, Sándorka, hazamegyek én meglásd, szekeret küldök érted — mondotta a fiának s tova csúszott a térein a falu irányában. Keveset haladott, meg kellett állania, a fájdalom hasogatta. — Haza kell mennem, hazা kell mennem, szekeret kell küldenem a fiamért, — mondotta kábult aggyal és újra tovább csúszott.

A felső úton indult neki, az hosszabb, késedelmesebb, kis kerülővel térül a falu felé, de azon talán emberek járnak, segíteni fogják, talán valami szekér is utoléri, hazaviszi még sötétedés előtt.

A vizes gyepen csúszós volt a járás, néha tövisbe tette a kezét, nem érezte, a térei sajogtak, nem törödött vele. A dombhajlaton most lefelé kellett tartani, ott keresztlülmászna az árkon, addig még tartottak a kaszálóföldek. Onnan már szántók mellett vitt el a csapás, azon túl a szekérút, ha addig az ereje bírja. Egy pillanatra megállóit, hogy kipihenje magát, a földre leereszkedni nem mert, talán nem tud majd

újra felállani, a fia hiába várja, hogy a szekér érte jöjjön. Most először jutott eszébe az Isten neve, mintha a villám azt is kiverte volna a fejéből. — Uram, Istenem, segíts meg — mormolta magában s mintha egy kicsit erőt nyert volna ettől, a derekában megszűnt a fájás, a térdei elzsibbadtak. — Most még az árok segíts át, jó Isten — villant át az eszén, de az árok még messzedecske volt, csak a víz zúgását lehetett hallani.

Nem árok volt az most bizony, hanem patak, az égi vizek megduzzasztották, ottan folyt le, amit a földek magukba nem ittak. Az asszony elborzadva állott meg a partján, hát ezen négykézláb hogyan verje magát által?

Újra megpróbálta a derekát kiegyenesíteni, de most a fájdalomtól a földre esett, elalélt. Amire magához tért, a napot már sehol nem látta. — Haza kell mennem, hazá kell mennem, szekeret kell küldenem a fiamnak — harangozta fájdalmas lüktetéssel az agya és ő négykézláb belegázolt a patakba.

A fejét magasra föltartotta, a lábait szétvetette, hogy a víz el ne sodorja, a kezével tapogatta maga előtt az utat. A túloldali partról visszacsúszott, akkor feljebb verte magát a víz ellenében, menedékesebb oldalt keresett. A túlsó parton újra összeroskadt, csuromvizesen feküdt a földön. — Szekeret kell küldenem

a fiamért, szekeret kell küldenem a fiamért — zúgta az agya ső ismét foltápászkodott, tovább kergette magát.

A szántóföldek mellett nehezebb volt az útja. A gyepen kapaszkodni tudott, itt a síkos agyagon csúszott a térd. Reáment a vetésre, ott rátapadt a sár a kezére, ruhájára, meg kellett állania. — Itt kell meghalnom — lihegte kétségbesen. Mire az útra kivergődött, a sötétség beborította a vidéket. — Ilyenkor már nem jár errefelé senki — tört ki belőle először a sírás. Lefeküdt az út melletti gyepre és egy pilanatig nem bánta, akármi történjék.

Távolról kutyauagatás hallatszott, az asszony reménykedve felült. Kiáltani szeretett volna, de a torkán nem jött ki hang. Az ugatás egyre közeleddett. Az asszony térdére fordult és sietve előre indult. A nagy fehér komondor ottan állott előtte az úton a domb tetején. Egyszerre elvonítja magát s mintha vernék, vagy veszett farkast látna, ijedten elszalad.

Az asszony nevetni tudott volna, ha a sírás nem fojtogatja a torkát. Hát furcsa veszett állat is most ő, Uram Istenem: gyermekét elvesztett nőstény ember. Fut a hímjéhez, hogy együtt hazahurcolják az elpusztult kölyköt a közös fészekbe, mellette vonítsanak napokig szívükvesztetten s gödröt ássanak neki végül, hogy elrothatni ne lássák.

A dombtetőről lefelé már könnyebb volt a járás, néhol belekerült a szekérnyomokban folydogáló kis vizek medrébe, ha csúszott se bánta, hazafelé csúszott s ahol megállott, onnan tovább vonszolta magát. Távolról már feltűntek a falu pislákoló mécsei. Innen már szaladni is lehetne, ha ki tudná egyenesíteni a derekát s ereje is volna. Most már nem hagyja el az Isten, ha eddig el nem hagyta. Szekeret fog küldeni a fiáért, hazahozatja, puha ágyba fekteti, ha a hangja megjön, szólontatni fogja, hátha meghallja, hátha megmozdul, kinyitja a szemét.

A legelső házba bezörgetett a falu végén, belülről hallotta a szíves invitálást, kínosan felemelkedett, a kilincset megfogta, a házba békített. — Istenem, légy irgalmas, Istenem, könyörülj rajtam, most még csak hangot adj a torkomba, ha azután örökre el is veszed. Hadd mondhaссам el értelmesen: két jó ökröt nyomban befogjanak, hat ember lámpákkal elinduljon, ott találják meg az én drága jó fiamat a vackorfa tövében, hinnék, hogy csak alszik, hozzák haza szépen.

Felboly dül a falu, házról-házra szalad a hír, keresik a papot, hogy húzássá meg a nagy harangot. A pap ott kártyázik a két fegyelmi bíróval az iskolában.

— Megütötte a villám a Sebesi Dénes fiát, künн fekszik a somosi földön a nagy vackorfa tövében.

A pap ijedten felugrik, a két fegyelmi bíró ülve marad. Ők tudták, hogy az Isten valamivel jel ad, nagyon megbántották. Talán ide akart lecsapni az iskolába, vagy Kelemen Lőrincet kereste; szegény kicsi Sebesi Sándor, ő került útjába. Most mehet a hat ember az ökrös szekérrel hazahozni élettelen testét. Sirathatja a falu, mert az ő halottja.

Nekik ugyan semmi közük hozzá; királynak, Istennek megadták, amivel tartoztak, talán a papot is azért kímélte meg az Isten, mert velük találta.

NEYEDIK FEJEZET

VEREBES PÉTER MEGNYUGOSZIK

1.

A falu jó ideig szükölt és hallgatott, mint a megvert kutya. Sebesi Sándort eltemették, az esperes kötött át a szomszéd faluból végtisztességet tenni. Fekete Vince ágyba feküdt és azt mondotta, hogy beteg. Beteg is volt, semmi kétség az iránt. A lelkét bevonta a penész, amikor egyedül maradt, a sírás rázta. A falu erre is azt mondta: Isten büntetése.

De hát azt igazán nem tudhatta senki, hogy mit akar az Isten Lekenyéssel. A nap ragyogóan sütött, a kukorica úgy nőtt, mintha húzták volna felfelé s a búza gazdag aratást ígért. Az is meglehet, hogy csak lekiáltott az Isten a földre, amikor a sok emberi akaratosság, a semmiből felfújt harcok már igen zavarták: Csend legyen gyermeket, játszódjatok békességgel, ahogy azt én elrendeltem. De most is csak az történt, ami máskor szokott. A gyerekek, akik abban a villa-natban véletlenül a leghangosabbak voltak, ijedten elhallgattak. De a többi megörizte a bátorságát, rájuk a szidás nem vonatkozott. S míg az Isten visszavonult,

hogy munkáját folytassa, most ezek kaparták el magukat, botlottak bele valamibe, hogy körülkiabálják, nagy zajt csapjanak, újra kihozzák a nagy Felügyelőt a békétürésből.

Most az öreg tanítóra jött reá a nyugtalanság, hogy ő törik-szakad, a nyugdíjaztatását kiharcolja, ha akkora lármát kell is érte csapnia, hogy az égig hal-latszik.

Egy reggelen, két héttel a haláleset után, minden készen állott már, hogy ebben az ügyben Balavárra, a püspökhöz bevonuljon. S mert ha a nyugtalanság egyszer egy helyet ellepett, az beborít minden teremtett lelket, Klárika is készen állott a cséki útra; ott másképpen süt a nap, hátha az vissza tudná tenni arcára a rózsákat.

Klárika kisírt szemmel erőltette az ócska bőrönd fedelét, a tanító most fejezte be a reggelijét.

— Törülje meg a bajuszát, végigcsepgetteti az utat az állomásig — zúdult le reá a felesége.

Az eréyes hangú tanítóné akkor már Klárikát is félrelökte a bőrönd mellől, hogy megmutassa, miképpen tudja becsukni az öreg jószágot az, aki vele öregedett meg.

— Megvan a pénz a jegyekre?

— Meg.

— Ki van a cipője takarítva?

- Ki.
- Tudja, hogy mit mondjon a püspökének?
- Tudom, Rebeka, tudom.
- Vájjon otthon találja a püspököt?
- Remélem, hogy otthon lesz, hacsak el nem utazott.
- Hát hova utaznék el ilyenkor?
- Csak úgy gondoltam, hogy elutazhatott.
- Magának sem jut eszébe okosabb gondolat.
- Hát csak úgy gondoltam.
- Inkább azon járjon az esze, hogy a leányát el ne felejtse átültetni a cséki vonatra Berkenyésen.
- Dehogy felejtem, Rebeka.

A leány közben ott ült a dívány sarkában s holtra vált arccal nézett maga elé, mintha a sirató házba készülődnék. A felöltőjét már a kezében szorongatta, csomagja a lábánál hevert; minden pillanatban jöhetnek a pribékek, hogy elvigyék.

Egyelőre még csak a cséki nagybácsihoz, de hogy ott mi fog történni vele, azt csak a jó Isten tudja.

Az fog történni vele bizonyára, hogy lassan elhervad, mint a virág, amelyet megúnt a kék pillangó. S mi értelme is volna annak, hogy tovább éljen? Klárika most egyszerre tisztán érezte, hogy egy idő óta a folyó melletti berekből nem hallatszik föl a fülemülék éneke, a kis kertben is elvesztették a virágok a

színüket, az emberek közeltére pedig nem bizseregded meg, mint régen, amikor megtörtént, hogy valakit megpillantott s már rá is kacagott. Talán senki meg sem értené, ha neki ezt elmondaná: de búsulás nélkül halna meg egy pillanat alatt, nem sajnálna e világból semmit, senkit, itthagyna mindenöt örömet — hát ezt bizonyára nem is értené meg senki, csak kikacagnák érte. Az édesanya, az édesapja? Klárika hirtelen megrezzent, mert az édesanya tekintete most öt kereste ki.

— Bepakoltál mindenöt, te jófélé?

— Be.

— Mind az öt harisnyát, meg a hálóingeket?

— Mindenöt.

— Megfoltoztad a sárga bugyigódat?

— Meg.

— Tettél papírt a kuffer sarkába oda, ahol lyukas?

— Tettem, édesanyám, tettem.

— Aztán meg ne tanuld festeni magad ott Csákbán, annyit mondok, mert letöröm a derekadat!

Hát ennek vége volt, a vihar elvonult, Klárika újra magára maradt. Kábultan hallgatta, hogy az anyja most újra az édesapjával zakatol.

— Hány órára rendelted ide a szekeret?

— Fél nyolcra mondtam.

— Vájjon eljön pontosan az a lókötő Mihály?

— Azt hiszem eljön.

— Nincsen meg még félnyolc?

Ez a kérdés egy kis szünetet engedélyezett; a tanító kigombolta a kabátját, megfogta óvatosan az ezüstlánc végét, kipattintotta az óra fedelét s egy pilanatig kísértést érzett, hogy a feleségét megcsalja. De aztán eszébe jutott, hogy a felesége is le tudja olvasni áz órát, sőt le is szokta, ha össze akarja csapni a kezét, s becsületesen megmondotta az igazat.

— Fél nyolc elmúlt öt perccel.

A tanítóné összecsapta a két tenyerét és rémül-dözni kezdett.

— Azt mondod, hogy már elmúlt öt perccel s a szekér még mindig nincsen itt?! Jaj, az a tekergő fiú, nem kelt föl idejében, most mi lesz, ha lekésitek a vonatot? Tiszta hiába ez a nagy felfordulás, Ádám várni fogja Klárit az állomáson, vájjon nem kellene táviratozni neki? No!

Ez az utolsó szó a szekérzörgésnek szólt, amely a ház előtt megerősödött és hirtelen megszűnt. A tanítóné asszony kirobogott, hogy meggyőződjék a valóságról, az öreg ember ügyetlenül fogdogatta a bajuszát s parancs nélkül nem tudta, mihez fogjon, kimenjen-e maga is a csomagokkal, vagy megvárja, amíg a felesége a helyzet jelentéssel visszaérkezik.

— Te is olyan leszel, mint az anyád? — kérdezte nem sok nevelői tapintattal a leányától.

A leány még egyelőre három évtizedet hibázott ahoz, hogy az anyjához hasonlítson s ez megmutatkozott abban is, hogy az apja kérdésére egy nagyon sóhajtott.

— Hát annyira szereted azt a pernahajder papot?

— Ó édesapám lelkem, én olyan boldogtalan vagyok ... — fakadt el most már végérvényesen sírva a leányka.

— Hadd el fiam, hadd el — simogatta meg a leányka fejét a tanító — elmúlik minden; csak egy nem múlik el. Az fiam, ha rosszul kötöd meg a házas-ságot. Aki téged olyan könnyen faképnél tudott hagyni, az sohasem szeretett igazán. Majd kibúsolod magadat Ádám bácsinál. Az a nagyobbik baj fiam, hogy én csak Balavárig megyek, holnap este már itthon vagyok újra!

S egyelőre még itthon volt most is, mert a tanítóné asszony szörnyű méltatlankodással rontott reája:

— Be kedvesen ülnek itt, uramisten, hát mire várnak, le akarja késni a vonatot kész akarattal? Mozduljon már meg, a szekér megjött a maga idejében, csak nem várja, hogy én vigyem ki a csomagjait?

Nem, arra nem várt a tanító öreg feje, efféle dolog eszébe sem jutott. Kezébe vette a csomagjait, engedelmesen megindult az udvaron keresztül. — „Ne lógasd úgy a fejedet, másokat is megcsípett már a

csalán!“ — hallotta a háta mögött, önkéntelenül is serényebbre vette a lépéseit, egy bokor égő csalán üldözi a háta megett, ha megáll, megcsípi. Be jó ez a Mihály, itt vár a szekérrel. — Indíts fiam gyorsan, valahogyan ne küssünk — motyogta. — Hát a leányát itt hagyná? — csapott le reá a felesége.

Hát mégis megcsípte, most sajogni fog a bőre, meg a csontja az egész úton. Mély gyűlölettel forci *éthátra* a felesége felé.

— No, Isten áldjon meg, Rebeka — mondotta.

— Isten áldja meg, Péter, ügyeljen magára — búcsúzott a felesége is.

Többet aztán nem is mert visszanézni a lekenyési tanító a gézengúz Mihály szekeréről.

2

A püspök, alacsony, köpös, kövérkés ember, a titkárától únottan hallja:

— A lekenyési tanító szeretne beszélni a főtiszteletű úrral.

— Hát azt mi szél hozta errefelé?

— Azt mondja, hogy a nyugdíjaztatása dolgában szeretne beszélni a püspök úrral.

A püspök a fejét vakarta, azt a közcélokra átadott fejet, amelyen minden kényes és megoldhatatlan egy-házi kérdés nyomot hagyott az idők folyamán. — Hát

az nehéz dolog titkár úr, de azért eressze csak be az öreg embert s keresse elő az aktákat.

A püspök fáradtan dölt hátra bőrrel párnázott karosszékében; a lekenyési tanító ügyetlenül bevonult elője. — Hát csak üljön le, tanító úr — mondotta szenvedő arccal a püspök — s mondja el, hogy mi járatban fáradott ide.

— A nyugdíjaztatásom ügyében bátorkodtam volna, már nem bírom tovább a tanítást, megöregedtem, egyszer összeestem, mint valami kivént ló, már ne vegye rossz néven a püspök úr ... — fohászkodott neki Verebes Péter.

— De hiszen a kérvényét már beküldötte? — vágott a tanító szavába a püspök.

— Igen, kérem, egy évvel ezelőtt.

— Egy évvel ezelőtt! — dohogott az egyház feje. — Ügy mondja ezt, mintha az ilyen dolgot egy hét alatt el lehetne intézni.

— Már bocsánatot kérek, püspök uram, ha megértettem volna, azt igazán nem akartam, de mégis úgy gondoltam ...

— Az ilyen kérvényt száz különböző szempontból kell megvizsgálni. Ügy hallottam, hogy a nyugdíjbizottság nem találja kielégítőnek az orvosi bizonyítványt. A nevelésügyi bizottság pedig határozottan ellene van az ön nyugdíjaztatásának ...

- Hatvanöt éves vagyok már, főtiszteletű uram:..
- Nincs kit a maga helyébe állítanunk, az az igazság!
- A sásdi tanító szívesen eljönne.
- S akkor kit tegyek Sásdra, azt mondja meg?
- Jó lesz oda egy fiatal, most végzett tanítónövendék is.
- Jó lesz? Azt mondja, hogy jó lesz? Hát azt a tanító úr nem tudja, hogy tíz év óta csak három ifjú ment a tanítói pályára egyházunkban?
- A teológiára mentek elegen.
- Oda mentek, ott vannak elegen. Ott sokan is vannak. De papjelöltet nem állíthatok az iskolába, azt az állam sem engedné meg.

Hát ez már tökéletesen igaz volt s erre a lekenyési tanító nem tudott válaszolni.

Ügy ült a püspöki iroda bőrkarosszékében, mint hogyha valami ingoványba süllyedt volna. Nincsen menekvés. Vissza kell mennie a faluba dolga-végezetlen, még egy évig nyakába venni a robotot, ordítani a gyerekekre, reájuk verni, ha megállanak neki, mert ilyen a tanítás lélek nélkül, halál a tanítóra, halál a gyermekekre ...

Nincsen tanítónövendék, akit az egyház a helyébe állíthatna.

Neki havi ezerhatszáz lej a fizetése, mert neki

csak egy falu koszos gyerekeivel kell törödnie. A püspöké húszezer, mert ő az egész egyház ügyeit intézi. De intézi-e valóban? Öt évvel ezelőtt nem kellett volna neki azt gondolnia: ez a lekenyési tanító öt év múlva nyugdíjba fog menni s nincsen utánpótlás? Hát én az egyház püspöke vagyok, havi húszezer lej a fizetésem, hogy az egyház ügyeit intézzem, előre is lássak, minden számba vegyek. Most törik-szakad, valakit a tanítóképezdébe kell küldeni, akár az egyház költségén is, különben öt év múlva baj lesz a lekenyési iskolával, meg a lekenyési tanítóval...

Verebes Péter ereiben forrani kezdett a vér, mintha a felesége állott volna vele szemben.

Hát ő nem fog szenevedni azért, mert a püspök és az egész rothadt egyházi közigazgatás elmulasztotta megtenni idejében a kötelességet!

Nem fog belenyugodni a püspök közönyös ki-jelentésébe, nem fog visszamenni a falujába dolgávégezetlen!

— Valamit muszáj csinálni, püspök úr — merevítette meg az arcát és a püspök felfigyelt a másfélhangra.

— Ezen már nem lehet segíteni — háritotta el magától a felelősséget a püspök.

— Lehetett volna! — villant meg a tanító szeme.

— Lehetett volna?

— Lehetett volna!

— No lám, világosítson föl — mondotta hidegen a püspök.

— Át kellett volna tenni a teológiáról néhány fiatalt a tanítóképezdébe, hogy legyen a jövőnek is.

— Csak úgy a gallérjánál fogva?

— A zsebinél fogva.

— No, ez kezd érdekes lenni.

— Oda csődül a csürhe, ahol a kukoricát rázzák. Én az egyházi kedvezményekből egy kicsit a tanító-jelöltek felé is ráztam volna ...

— Tanító úr, elfeledkezik magáról!

— Nem baj, főtisztelő úr, egyszer szabad nem is. Negyvenkét éven keresztül mindig hallgattam, mindenre igent mondtam. Ha leszállították a fizetésünket magyar érdekből, csitítottam a fiatalabbakat, minden *jól van* úgy, ahogy felülről bölcsen intézik ...

— Tanító úr, mérsékelje magát!...

— De ezt az egyet elfelejtették bölcsen elintézni, ezt vallja meg a főtisztelő úr is. Nincsen utánpótlás! Hát kinek kellett volna gondoskodni róla? Addig folytassam tovább a tanítást, amíg összeesem a padok között? Nekem nincsen jogom egy párral nyugodalmat pihenőre negyvenkét évi szolgálat után csak azért, mert akinek gondoskodni kellett volna, az elfelejtett gondoskodni utánpótlásról?

A püspök fölegyenesedett székéből.

— Végeztünk, tanító úr, nagyon sajnálom, több időm nincsen, nem folytathatjuk tovább ezt a beszélgetést — mondotta hidegen.

— De én még nem végeztem, főtiszteletű uram! — állott fel a tanító is.

— Még nem végzett? Hát ez eredeti. Még mi egyéb mondanivalója lehetne?

— Az, hogy én összel nem fogok tanítani és azután sem fogok és soha többé nem fogok tanítani!

— Nono, ügyeljen miket beszél, hiszen az attól függ, hogy a kérvényét miképpen tudják elintézni

— Ez nem függ attól, ez semmitől sem függ. Csak ezt akartam a főtiszteletű úr tudomására hozni.

— De hát a törvények, az egyetemes érdek... el akarja veszíteni a nyugdíját?

— Én azt a nyugdíjat nem veszíthetem el, mert arra én negyvenkét éven keresztül fizettem a járuléket.

— Fegyelmit akasztunk a nyakába, nyugdíj nélkül elbocsátjuk!

— Azt nem tehetik meg!

— Törvények vannak és szabályok, aki nem engedelmeskedik, az viseli a következményeket.

— Elcsapnának nyugdíj nélkül, mint egy napszámost?

— Magára vessen miatta.

— Elcsapnának, ha nem kezdeném meg a tanítást?

— Egy hónap alatt készen áll a fegyelmi döntés.

— S akkor kit tennének helyettem a lekenyési iskolába? — torzult el a tanító arca, hogy nem lehetett megmondani, ezen a kitűnő viccen nevet-e vájjon, vagy pedig egy halára fáradt, életunt világ omlik össze benne.

A püspök elrettenve nézett Verebes Péterre.

Visszaült a székébe, zsebkendőjével megtörölte a homlokát és ijedten motyogta:

— Csak legyen egészen megnyugodva tanító úr, nyugdíjazni fogjuk. Nem kell az összel már tanítania. A nyugdíját is rendesen fogja kapni. Titkár úr, előkereste már az iratokat?

Kezet nyújtott az öreg tanítónak s szinte kitusz-kolta az ajtón.

— Már azt hittem, hogy előttem üti meg a guta — mondotta magyarázólag a titkárának.

3

Az előszobában Verebes Péter Adorján Dénesbe botlott bele, aki nagyon jókedvűnek látszott s meg-lepetésében fólkáltott:

— A lekenyési öreg kántor! Nem láttam tíz éve; ugyan mi keresnivalója van erre felé?

— Nyugdíj áztatni jöttem magamat — felelte fáradtan a tanító.

— Annál már könnyebb doleg egyszerűen meg-
halni — nevette el magát Adorján Dénes.

— Arra is rákerül a sor.

— Mi újság a falujában?

— Sár, meg eső, mi lenne egyéb?

— No de egyéb is van, ne beszéljen; hallom a
papjuk szabadságra ment.

— Hát igen, elment a szülőfalujába.

— Elment, hogy meglátogassa a rokonait?

— Egy kicsit sok idő három hónap rokonláto-
gatásra.

— Azt magam is úgy gondoltam. Valami egyéb
oka kellett, hogy legyen.

— Volt annak elég.

— Gyengélkedett?

— Azt is egy kicsit az utóbbi időben.

— Azért ment szabadságra?

— Alig hinném.

— Jaj, be szűkszavú, kedves tanító úr! Úgy méri
a feleletet, mintha pénzbe kerülne. Pedig engem, mint
teológiai tanárt, roppant érdekelnek a belső indokok.
Azt megértem, hogyha valaki beteg, akkor szabadságot
kér. Azt is, ha külföldre számít menni tanulmányútra.
De csak úgy, minden látható és elfogadható ok nélkül?
Nem volt valami kellemetlen esete, ami miatt el akart
tűnni egy időre?

— Hát azt Ő tudná megmondani leginkább...

Adorján Dénes belátta, hogy a tanító nincsen beszédes kedvében, tőle most nem fog megtudni semmit. Hirtelen azonban valami egyéb jutott az eszébe.

— Aztán most ki végzi a papi szolgálatot?

— Azt bizony én magam. Egyet imádkozok a híveknek s még örülnek, hogy prédikáció nélkül haza- mehetnek.

— Nem kerítenek valami helyettes lelkészt?

— Nincsen arra szükség, még pénzbe is kerülne. Sok pénz nincsen az egyház látójában.

— A papilakban ki lakik?

— Ott bizony senki.

— Milyen a papilak? Valami rozoga, régi épület?

— Egyáltalán nem. Most építettük, alig tíz éve. Olyan tornáca van, hogy onnan látni lehet az egész vidéket, a folyót, meg a távoli falvakat. Ez a Fekete nem is használta a belső szobákat; ahogy a nyár megjött, még az ágyát is kivitte, hogy kün hájon.

— No, ne mondja, hát ez érdekes. Aztán poros ez a falu?

— Dehogyan poros, hiszen a hegy oldalában fekszik, országút nem vezet rajta keresztül.

— Hát ez nagyszerű, egészen kitűnő.

A tanító gyanút fogott.

— Talán csak nem akarja megpályázni, professzor úr?

Adorján Dénes elnevette magát.

— Azt már nem, de egy nyarat szívesen eltöltenek benne.

— Ezt már igazán nem értem.

— No, figyeljen csak ide, kedves tanító úr, a jó Isten küldte magát az utumba. Nekem most éppen abban fő a fejem, hogy hova vigyem a családomat nyaralni. Tavaly fürdőhelyre mentünk, de az annyiba került, hogy egész télen takarékoskodni kellett miatta. Afféle drága helyre egy jó darabig most nem mehetünk. No, jól van, akkor mit csináljak? Nekem most az jutott eszembe, hogy ha az egyházközség beleegyezik, én elmegyek magukhoz helyettes lelkésznek családostól. Nem kérek érte semmi egyebet, minthogy lakhassam a papílakban. Legfeljebb a hívektől fogunk kölcsönkérni egy pár ágyat, asztalt meg széket. Érti már, tanító úr? Az egyház jól jár, mert ingyen helyettes lelkészhez jut, amíg Fekete Vince távol lesz és én is jól járok, mert olosó pénzen elintézem a családom nyaraltatását.

A tanító nehezen akart észbe kapni.

— Azt akarja a tanár úr, hogy a nyáron pap legyen Lekenyésen?

— Semmi egyebet.

— Hát... hát ezt el lehetne intézni, ha csak-
ugyan jól értettem a dolgot.

— Tökéletesen.

— S akkor nekem nem kellene templomoznom
a nyáron?

— Elvégzek én minden.

— S aztán... — most úgy látszik a tanítónak
jutott eszébe valami — már ne vegye rossz néven a
tanár úr, hogy érdeklődöm..., hány gyermeké van
a tanár őrnak?

— Valami három, ha jól emlékszem.

— Kicsik mind, egészen kicsik?

— Abbizony nem; a nagyobbik már ötödik gim-
názista.

— Fiú-e, vagy leány, instálom?

— Ez a nagyobbik?

— Az, a nagyobbik.

— Az bizony leány, le nem tagadhatom.

— Leány?

— Leány.

— No de azért... véletlenül... nem tud a
kedves leánya ... a zongorán?

— Úgy zongorázik, mint a pittypalatty.

— Tud zongorázni?

— Mind a két kezével.

— Ki tudja olvasni a kótát?

— Nem is ügyel a kezei alá, csak nézi a kótát s a keze úgy billen utána.

— Vájjon az orgonán is tudna játszani?

— Az már könnyű dolog, ha valaki egyszer zongorázni megtanult.

— Hát ez nagyszerű, kérem.

— Mi olyan nagyszerű?

— Vájjon nem volna kedve a kedves leányának vasárnaponként orgonázni a templomban?

— Lekenyésen?

— Lekenyésen.

— Ügy érti a kedves tanító úr, hogy nem végezné-e el a kántorságot a leányom a templomban, maga helyett?

— Ügy értem.

— A tanító úr pihenőt szeretne venni a kántorságtól?

— Jaj kedves tanár úr, én ki sem mondhatom, milyen boldog vagyok. Hát én igen, én pihenőt szeretnék venni. A püspök úr éppen most Igérte meg, hogy nyugdíjaztat. Nem kell többet tanítanom. Ha a kedves leánya elvégzi helyettem a nyáron a kántoriát, akkor a vén orgonának is békét hagyhatok. Pihenni tudok. A jó Isten látja, mennyire ráéheztek öreg csontjaim.

Az öreg kántor szemeiben könnyek csillogtak s magafeledten szorongatta az Adorján Dénes kezeit.

— Rendben van, tanító úr, ezt is el lehet intézni.

— S mikor utaznak ki Lekenýésre?

— Egy hét múlva künн leszünk, ha addig a tanító úr lesz szíves kimeszeltetni a házat belülről s egy pár bútordarabbal, szalmazsákkal lakhatóvá tenni.

A tanítónak leesett az álla.

— Úgy érti a tanár úr, hogy nekem kellene ezt előkészítenem.

— Dehogy, kedves tanító úr, ha ez terhére esik, megtesz azt az egyházgondnok is.

— Ó, dehogy esnék ez a terhemre,... de mégis, nem tudna a tanár úr a gondnoknak egy levelet írni, megtesz ő minden szívesen, igazi jó ember — mintha én nem is lennék Lekenýésen.

— Azt is megtehetem.

— Nagyon szépen köszönöm, tanár úr.

— Semmi köszönet, tanító úr.

— Nagyon szépen köszönöm! A jó Isten áldja meg 1 Verebes Péter több szót nem vesztegettet; ki-húzta a kezét az Adorján Déneséből, lebotorkált a lépcőkön s egyenesen az állomásra sietett.

Útközben levelezőlapot, meg ceruzát vásárolt.

A pénztárnál a jegyét Cséksemlyénbe váltotta.

A levelezőlapot megírta, elcímezte „Verebes rétemé tekintetes asszonynak“ s amikor a postaládába beledobta, mély megkönnyebbüléssel sőhajtott egyet.

Verebes Péter szabadságot vett az iskolától, az orgonától és a feleségétől. Most megpróbálja, hogy esik az a délutáni alvás a méhesben, amiről ebédutánonként szokott ábrándozni a tanítói laktól az iskoláig vezető úton. Most megpróbál reggel későbben kelni, kényelmesen mosdani és öltözködni, végigszívni egy megtömött pipát s legfőképp pedig csendességen lenni, ezt fogja megpróbálni.

A megérkezéskor mindennek elejét vette egy páros szóval: ne kérdezzetek semmit, fogadjatok szívesen, bánjatok velem jól. — De ahogy a leányát megöllelte, mindenki látta, hogy valami nagyon mély felindulás rejtőzik az öreg ember szívében.

Az első nap hajnalán, ahogy felébredett, a nap éppen ellibbent a távoli hegyek lila pereméről. Óvatosan fölemelkedett az ágyában, jól látott minden, a völgyet borító bolyhos ködöt csak a jegenyefák magas dárdái tudták átalszúmi, egy elsüllyedt világ néma jelmutatói. A nap tompa vörösen izott, mintha fáradágos lett volna ez a reggeli fölkelés. De nem mozdult semmi és csendes volt minden. Csak a leánya nyugodt lélekzetvételét hallotta az ablak melletti ágyból.

Ó, be szép így a világ, — pedig künн bizonyosan borzongató még a levegő — de így, bebújva valami

meleg vacokba, odasimulva az édesanya karjai közé» vagy egy szerető feleség ölében, jó barátok között. Az a paplan nem tudta bizonyára, hogy anyát, feleséget pótolt az öreg tanítónak. Oda simult elvékonyodott lábszáraira, melegen tartotta öreg csontjait; Verebes Péter úgy nézett ki a világba ebből a hirtelen megtalált, kedves fészkeből, mint aki nagyon jól érzi magát ottan, ahol van s most készen áll arra, hogy a mindeniséget is gyönyörűnek lássa. Hát bizony szép is ez a világ, amíg meg nem mozdul; a sasok el nem indulnak nyúlra vadászni, a gólyák nem kezdkí kereshni a békát, a békák a legyeket. Imádandó és gyönyörű ez a világ, amíg Ádám a jegyzői irodán nem kezdi meg a hatalom játskát s az emberek nem ébrednek föl, hogy egymás szemét kilopják, meg hogy krajcáronként bocsássák áruba üdvösségeket.

Az öreg ember nem mert ott félültében megmozdulni, mert félt, hogy akkor a világ is vele mozdul s a varázslat megszűnik mindenörökre. A nap sietve feljebb kúsznék az égen, a bolyhos ködöt valami hirtelen támadt, hűvös szellő elhajtaná, a jegenyfák megráznák ágaikat s a fák között megszólalnának a madarak. Egy új nap kezdődné, mozgások, hangok, sikoltások, zajok, tülekedés, lépések lármája a padlón, halál felé siető élet. Meg kellene állítani a mindenisége gépezetét, maradjon így minden valamennyig, a leánya álmodjék

boldogokat, Ádám öccse legyen betakarva jó melegen, Rebeka asszony hallgasson otthon, mint a sír, jó maga pedig üljön a világ középében, mint egy szénásszekér tetejében s kacsintson a megmerevedett napnak. Talán leszállana a szénásszekérről s reáttenné fülét a földre, hadd lássa, meghalt-e végkép, vagy csak pihenőt tart.

A leánya megmozdult az ablak melletti ágyban; a tanító elrettenve nézett feléje.

Irtózatos volna, ha valaki most megmozdulna, megszólalna, fölébresztené a világot, hogy vágtasson tovább.

Pedig amióta nem nézett feléje, a nap is emelkedett az égen egy jó hüvelyknyit, a madarak pedig álmosan csipogtak a hűvös levegőben. Nem, nem áll meg ez a világ egy pillanatra sem, hiába tartja vissza az ember a lélekzetvételét. Olyan, mint a nyárson forgatott pecsenye, amikor a tűz közelébe fordul, süstörögni kezd. A földet is nyárson forgatja az Isten, ahol a nap éri, ott előbújnak az emberek a házaikból, süstörögni kezdenek, dolgoznak, izzadnak, szeretkeznek, hamisan esküsznek, lopnak, egymást megölik. Ahogy a nyárson tovább fordul a föld, itt elnyugszik minden, ahol egy pillanatra elébb még főtt a katlan s most a másik oldal ébredezik, ölti fel ruháit, csatolja fel kardját, siet a gyárok kapui felé. Verebes Péter elszomorodva látta, hogy a föld megállhatatlanul forog tovább

s egy pillanat múlva a nap ereje mái felébreszt mindenit itt is.

— Mit néz olyan merően, édesapám? — robabant reá a leánya hangja. Lám őt már megcsiklandozta a nap, ébrednie kellett, mások életébe belerontania.

Verebes Péter nem felelt.

— Ma egész nap egy hangos szavam sem lesz — határozta el magában s nyugodtan a fal felé fordult, hogy tovább aludjék.

A reggeli után pedig nekiindult, hogy fölkeresse az erdő szélén azt a helyet, ahol gyermekkorában a farkasokat megriasztotta.

Afféle jószívű, gyermekeknek való farkasok lehettek; kutyáknak vélte őket s azok a kőhajigálásra el is szaladtak becsületesen.

Most bezzag még egy kutyát sem merne meg hajítani, mégha tudná is róla, hogy csak csahol, de harapni nem szokása.

Ó, Rebeka, asszonyi állat, csaholó, lármás élettárs, nyugalma megrontója!

Hát muszáj az, hogy valaki ilyenné váljék, csak azért, mert telik az idő, a fiatal asszonyból vén asszony lesz, a duruzsóló cicából rusnya öreg macska? Bulldogságot ad az valakinek, ha örökké a másikban laktatik, tologatja, rendezi, porolja, igazítja, kitanítja,

szidja? Jól esik neki, ha kierőszakolja még hazugság árán is, hogy neki legyen minden igaza, amikor magában tudnia kell, hamis a győzelem, hazug a bele-nyugvás? Talán Petőfi Sándor, vagy a németek nagy költője, Goethe, sőt esetleg Deák Ferenc is, ezeknek az embereknek elhiszi, hogy amit mondottak, azt any-nyira megfontolták, hogy tévedés nem lehetett a do-logban. De amikor az ember arra gondol, hogy az ő falujában például kinek kell minden igazának lennie! Elsősorban is a saját feleségének, itt már ő sem engedi el az elsőséget. Azután következik Gagyari Sándor meg a Pataki Domokos felesége. Azután jön a kisbíró, meg a tehénpásztor. Ki ne felejtse az öreg susztert a világért! Meg a boltosnét, sőt magát a boltost is, ha a felesége nincsen jelen. Valami betegséggel verte meg ezeket az embereket az Isten? Az orvosoknak még eszükbe sem jutott, hogy keressék meg ennek a nya-valyának az okát. Hiszen emberek ők is, tévednek ők is, botlanak ők is: ki tette bele ezt a bogot a lelkükbe, hogy semmit be ne ismerjenek, ellenvéleményt el ne tűrjenek, s mivel az támad néha az okosság ellenére is, hát nyelveljenek, dirigáljanak, békét ne hagyjanak. Verebes Péter tudta, hogy iskolába menni irtózott, mert erején túl volt a hatvan életteljes gyerek, hazafelé menet pedig a csontjai is remegtek, mert már távolról hallotta a Rebeka asszony hangját.

Az iskolában bezzeg nem engedi a tanfelügyelő, hogy a tanítók az éigig nőjjenek. „A tanító úr ezt az anyagot nem vette át alaposan a gyermekekkel!“ — mondja keményen. „De tanfelügyelő úr kérem ...!“

— „Csak semmi magyarázat! Tudom én, amit tudok.“

— A tanító elhallgat, a tanítónak kuss. Hát igen, még a tanfelügyelőt is oda kell soroznia a tehénpásztor mellé, mert neki is mindenig igaza kell, hogy legyen. De bánja az ország a tanfelügyelőt, amennyit ő látja, tőle akár álmában is igaza lehet, nem mászik vele éjjel-nappal a fejére. A házasságnál is szükség volna egy ilyen felügyelőre. A férfi hiába könyörög: „De Rebekám, drága, lásd be, hogy most az egyszer tévedsz!“ A feleség semmibe veszi a férjet, a gyermekek pedig hiába tiltakoznak, amikor anyjuk hamis vágakkal fölön csípi őket: „Nem én voltam, édesanyám!“ üvölti a kölyök félelmében. — „Hazudsz, gazember, engem nem teszel lóvá!“ — s már indul is a verés, hogy hallgatni sem lehet. Ha ilyenkor megjelennék a házassági felügyelő és azt mondaná: „Kuss, Rebeka asszony! Magának nincs igaza, a vedret a kecske döntötte fel. A drága férje meg csakugyan az iskolába töltötte el azt a félórát, amit kegyed olyan igen keres rajta!“ — Hát akkor az asszonynak abba kellene hagynia a verést meg a szidást s hallgatnia kellene egész nap.

Ó, áldott csendesség s ó szegény öreg feje, hogy neki Cséksemlyénen kell keresnie ezt a csendességet.

Itt a hegyek között, ahol csak a fű terem meg s a fa nő, mert mostohák a szelek s a nap is csak úgy félvállról tekint errefelé.

Fadöntők zaját hallotta Verebes Péter a messzéségből.

Leheveredett a frissen kaszált fűre. Nézte a feje felett elszálló fellegeket.

A falu lármája nem hatolt el hozzá, ami pedig az erdőből jött, az olyan volt, mint az őzek bőgése, vagy a vaddisznócsapat törtetése: szükséges isteni hang. Verebes Péter belefeküdt ebbe az áldott, ölelő csendességbé.

Délben megette a túrót, kenyeret hagymával, amit magának felpakkolt. Este pedig megvidámodott szívvel nyitotta rá az ajtót a háziakra.

5

A cigány húzta az esteli vendéglőben s Verebes Péter úgy érezte magát, mintha valami felvirágzott fiók-csillagon ülne. Éppen csak akkora ez a csillag, ameddig a világosság tart, pár orgonabokor, mögéjük elbújtatott, fehér abrosszal leterített asztal elfér rajta, meg a cigánymuzsika; azon kívül a világűr, a fenecketlen sötétség. A másik bolygó, amelyről ideszakadtak, vala-

hol ott kering a messzeségben, a gravitáció ügyel arra, hogy legalább egy darabig, addig minden esetre, ameddig a cigány húzza, magához ne vonzza őket. Kár volna ezért a szép estéért. — Igyál, Ádám! — emelte föl a poharat Péter.

Klárika nevetni kezdett.

— Ha édesanyám látná! — évődött az apjával, de nem merte tovább folytatni, mert a fiók-csillag érezhetően egyet billent s a cigánymuzsikát az ūrbe vitte a szél.

A segédjegyző odahajolt Klárikához s valamit súgott a fölébe. A leány visszakacagott reá. Verebes Péter fenékgig itta a poharat.

— Észre se veszi az ember s megöregszik — mondotta.

— Eltelt az idő azzal is — jegyezte meg az öccse.

— Néha egyebet nem is gondolok, minthogy az Istennek valamire várnia kellett s közben, hogy el ne únja magát s az idő is teljék, agyagból játékot gyúrt magának. Hát nem úgy írja a biblia is?

— Te közelebb éltél a papokhoz, jobban kell, hogy tudd.

— Amit az ember tőlük tanul! — legyintett az öreg tanító. — Néha csodálkozom, hogy megállják kacagás nélkül. Én, fiam, írni' és olvasni tanítom az embereket s én csak egy vén, senki tanító vagyok. Ők

örökké a Jákob lajtorjáján mászkálnak, meg mesélik, hogyan támasztotta fel Jézus azt a Lázárt, már büdös volt egészen, rothatni kezdett a sírban, úgy hallgatja a paraszt, mintha el is hinné. Hadd el fiam a papokat, a miénket csak azért szerettem, mert nem ereszttet hasat.

— Olyan vallástan lettél, Péter?

— Az ember kénytelen vele, ha sokat veri a baj. De meg aztán, ha Isten van, csak ilyen életet tudott kigondolni az emberek számára?

— Milyen életet?

— Olyan életet, fiam, hogy az ember csak addig lehet boldog, amíg esze nincsen. Amíg gyermek, vagy látod így, a boros asztal mellett; mostan sincsen eszem, mert jár a szám és panaszkodom arról, ami elmúlt. De jobban esik ez, mint a nyári eső, ilyen ravaszul intézte ezt el az Isten, még a bánatból is örömet csinál. Bántja a lelkiismerete, mert elvétette s igen kicsit talált belőle kimérni. Dolgozik, kínlódik, izzad, belebüdösödik a munkába az ember, az egyiknek a tenyere török föl, a másiknak a feneke, de a lelke, az sír valamennyinek. Egy darabig szerettem a tanítást, örömet is találtam benne; ez akkor volt, amikor még fiatal voltam. De azután fiam, belebutul az ember a kétszer kettőbe, meg a nemzeti alkotmányba, meg hogy „ma sem mostad meg a füled, te gazember!“ Megjön az

ember esze, gondolkozni kezd, már nem ízik semmi. Úgy kínlódja végig az életet, mint az igás barom.

— Te sem beszéltél mindig így, Péter.

— Hát nem; fiatalkoromban igen sok volt az eszem. Sok minden akartam, úgy kezdettem neki a tanításnak, hogy tíz év alatt újjáteremtettem a falut. Hiszen kezemben voltak a gyermekek, nem igaz? Azt lehettem velük, amit akartam. A felnőttektől hamar megundorodtam, képmutató, ravasz és önző valamennyi. Ha a bicskámat künн felejtettem egy éjjel a tornácon, másnap már mehettem új bicskát venni. Legjobb emberem azzal az öngyújtóval kínált tüzet, amiért már egy féléve tűvé tettem a házat. De a gyermekek! Azok mások lesznek! Lettek az ördögöt. Dolgoztam érettük, kínlódtam velük, nagyon akartam. Aztán az Isten engem vert meg érte, úgy látszik semmiképpen sem akarja, hogy az emberek lángot vessenek ezen a földön. Annak ad boldogságot, akit semmi sem bánt, csak a maga élete; a prófétát mind a keresztre küldi s nevet utána. Mind bolond az fiam, aki az életet szébbé és jobbá akarja tenni. Tudod, hogy kik a nagyok ezen a földön? Azok, akiktől az ember az életét s épségét félheti, vagy pedig, akik az ő állati boldogságát, kényelmét növelni tudják, a tudósok s a feltalálók. Azt hiszed, hogy Jézust azért emelték olyan magasra, mert a szeretetet hirdette s

azt, hogy az egymás terhét hordozzuk? Hiszen magát az Istenet is csak azért tisztelik, mert félnek tőle az egyik pillanatban, a másikban pedig elvárják, hogy a jégesőt által hajtsa a másik falu határára.

— Kész prédkátor vagy te, Péter. Még nem köveztek meg a híveid?

— Nem, mert idején eszemhez tértem. A bicskámat lehetőleg nem felejtem künn a tornácon, a gyermeket pedig hagyom a maguk útjára. Elfeneklek azt, aki hazudik, mert ezt az előírás így kívánja. De egyébként törödöm a magam dolgával. Ahogy a búza nő, fiam, csak úgy szabad élni. Magunkba habzsolni minden, mit az élet nyújt, elvenni mások elől a napot, hiszen egyszer úgyis lekaszálnak. Élni és magunknak élni: ezt így akarja az Isten.

— Szamár vagy, Péter, hogy a cigány húzza s te olyan keserű levet eresztel, mint a bürök, ha össze-nyomják.

— Hát az vagyok, nem tagadom, az voltam egész életemben. Szamár, mindenki szamara. Isten szamara, a feleségem szamara, a gyermekek szamara. Kaptam is a nyakamba eleget. A magamfajta ember arra született, hogy pofozzák, rúgják, ahová állítják, ott helyből megálljon. Ezt már a katonaságnál megtanultam. Később sem történt velem egyéb, rúgott, pofozott mindenki, az iskola, a tanfelügyelő, a feleségem, az

esperes, a gazdag parasztok. Egyéb öröömök nem is volt, minthogy néha én is rúghattam egyet valakin, vagy megpofoztam a gyermeket.

— Légy őszinte magaddal, Péter! Nem volt semmi egyéb örööm az életedben?

— Hát volt, valami kicsi volt.

— No látod!

— Mit látok, jó ember? Gondolkoztál-e te valaha azon, mennyire férgeknek tarthat az Isten bennünket? Nem engedi, hogy nagyon alkossunk s örömet is csak milyent ád? — Ezeknek egyéb örööm még nem való, — gondolhatta megvetőleg — minthogy lakjanak jól s háljanak az asszonnyal. Csak most, amikor az ember megöregedett, amikor már eltelt tőle az idő, csak akkor veszi észre, hogy pocsolyába fektetett bennünket az Isten, amikor örömet akart nekünk adni, hadd röfögjünk benne boldogan, mint a disznók. Ki kell mászni ebből a pocsolyából, fiam. Az a legnagyobb boldogság, amikor az ember lefekszik, a hasát a nappal sütteti s teszi magát, hogy nincsen.

A cigány valami vígra zendített reá.

— Sohse halunk meg! — emelte fel a poharat Ádám.

A fiatalok seholsem voltak.

Péter folytatni akarta a panaszait.

— Jól esik ez neked, Péter? — kérdezte Ádám.

— Most csak ez esik jól — állapította meg mély belenyugvással a tanító. — Fiatalabb koromban jobban szerettem a pocsolyában heverészni.

— De azért a bort most sem veted meg, ügye? — nevetett huncutul Ádám.

— Legyőzött bennünket az Isten — itta ki a poharát Péter. — Isten bizony, most még azt sem bánám, ha Rebeka is itt volna mellettem, föltéve, ha valamivel beköthetném a száját.

— Ne búslj, Péter. Tudsz-e még énekelni?

— Mint egy vén kántor.

— Akkor inkább hallgass, a cigány szebben húzza.

Reákonyököltek az asztalra s hallgattak.

Péter azt gondolta, hogy pénteken, vagy legkésőbb szombaton hazautazik.

ÖTÖDIK FEJEZET

ADORJÁN DÉNES FALUMUNKÁJA

1.

Adorján Dénes fújta a haragot, mert éppen amikor hazafelé indult, hogy feleségének a jó újságot megvigue, egy papnövendék elcsípte s kollokváltatnia kellett.

Mérgében azt a kérdést tette föl a mitsem sejtő ifjúnak, hogy: mi a különbség a tartalom és a tartalom tartalma között. Valami akadémiai kiadványban olvasott erről a kérdésről, a megoldást maga is elfejtette, most élvezettel ügyelte, hogy miképpen izzad és nyög a kérdés súlya alatt a teológus. — Nem tudom, tanár úr, de nagyon szeretném, ha ezt nekem megmagyarázná — dadogott ki végre egy értelmes mondatot a fiú. — Adorján Dénes egy pillanatra meghökken, hogy ime, most beleesett a saját csapdájába. De azután kivágta magát.

— Maga akar vizsgáztatni engem, fiatalembert? — kérdezte fölénYESen. Magában pedig az ördögbe kívánta azt a ködös fejű németet, aki ilyen marhaságok feszegetésére is ráért. Talán mégis jobb lenne értelmesebb kérdéseket tenni föl ennek a reményteljes

ifjúnak, ha ugyan a bölcsészetben ilyenek is találhatók. Elvégre a felesége egy óra múlva is csak úgy fog örvendeni a meglepetésnek, mintha már reggel megtudta volna.

— Hát akkor azt mondja meg, amice, hogy miért kell egy papnövendéknek bölcsészetet tanulnia? — kérdezte.

Az ördögbe is, hát újra nem olyan kérdést tett föl, amelyre maga sem tudott soha megfelelni?!

A teológus azonban megmagyarázta:

— Mindazoknak, akik a lelkészeti hivatást választották, föltétlenül ismerniük kell a bölcsészetet, mert a vallás igazságait csak a bölcsészet segítségével lehet az emberi értelem előtt igazolni.

Adorján Dénes két vakemberre gondolt, akik egymás szavára bologatnak, hogy nekik van igazuk, mert ők semmit sem látnak — s elismerőleg helyeselt a teológusnak. — No most fejtse ki a Lebenfuss elméletét az értékek polarizációjáról — folytatta kötelességszerűen.

A papnövendék a mondókájába kezdett, itt már otthonos talajon érezte magát, ez a rész benne van a jegyzetben. Adorján Dénes azonban egyszerre nagyon elszégyelte magát, hogy a filozófia tanára a balavári teológián.

Egy negyedórával ezelőtt még künn repdesett a

lekenyési házak felett, kezével megborzolgatta az erdő fáinak hegyét. Berontott lelkének poros szobájába a szabad levegő, a mezők szagát szívta kitágult tüdővel, együtt táncolt a nyuszifiakkal. Most mintha összezsugorodott volna ismét, mint akit a görcs kerülget, visszadobta valami a torz emberi okoskodások hínárjába. Vájjon jut eszébe az érték, a tartalom, a forma, meg subsistencia azoknak, akik künн szaladgálnak a füvön meztelen lábbal, s markukból isszák a forrásvizet? Lám, a régi görögök parasztbölcselői egyébről nem tudtak beszélni, ha már valami emberi facsaratosság reávitte őket az okoskodásra, minthogy minden a víz, vagy minden a tűz, vagy hogy mozgásban, változásban van a világ. Városba kellett költöznie az embernek, elszakadnia a száz szájjal beszélő természettől, vakká tennie magát minden iránt, ami nem sajátmaga, hogy belebódulhasson az ideák őrült játékába. Mi a Lebenfuss elmélete az értékek polarizációjáról? Ez a szegény teológus itt komolyan fejtegeti ezt előtte, próbál visszaemlékezni a szakkifejezésekre, kicsavart értelmű szavakra, szerencsétlen ember, mintha a világon semmi egyébnek jelentősége nem volna. — Gyere pajtás, repüljünk Lekenyésre, fussuk meg magunkat az erdőszélen! Üljünk le beszélgetni egy okos szemű öreg emberrel. Az több bölcsességet tud, mint az egész jénai teológia!

Hazafelé menet Adorján Dénesi újabb bosszúság érte.

Hozzá csatlakozott valami újságíró ismerőse s buta kérdéseket tett föl az évzáróról, meg az alkalmi előadás tárgyáról. A végén még azt is megkérdezte, hogy mik a tervezett nyárára.

— Falura megyek papnak — vetette oda tréfásan Adorján Dénes.

— No, de ezt nem mondja komolyan — hitelenkedett az újságíró.

— Miért ne mondanám?

— Itt hagyja a tanári állását?

— Egy nyárra miért ne?

— S az összel?

— Annál nagyobb erővel tudok hozzájárni a tanításhoz a teológián.

Az újságíró kezdette hinni, hogy érti a dolgot.

— Tanulmányozni fogja a falut?

— Hát azt is, minden esetre.

— Ez most óriásilag divatban van — ismerte el az újságíró. — Falu-munkát is fog végezni?

— Hát persze, az ember ott mindenre ráér.

Az újságíró el volt ragadatva a gyönyörűségtől.

— Gratulálok professzor úr, ez új és nagyszerű gondolat. Öné a dicsőség, hogy először jött rá. Erről még beszélni fognak az emberek.

Adorján Dénes gyanakodva nézett az újságíróra.

— Olyan bizonyos benne?

— Meggyőződhetik róla.

— Hát nem mondomb, magam is meglepődtem, amikor eszembe jutott, olyan egyszerű. Sok pénzbe nem kerül s mindenki jól jár. A családom már alig várja, hogy zöldetlásson. Megunja az ember az aszfaltot, ha sokáig jár rajta, nem igaz?

— Teljesen igaza van.

— Az ember összeköti a hasznosat a kellemessel.

Hát persze, nemcsak nyaralásról van szó, ha az ember a nép közé megy, nem állhatja meg, hogy ne érdekelje magát a sorsukban is.

— Ez most a korszellem, kérem alásann.

— Igen, nem lehet elkerülni. No, jó napot kívánok, Berkenyéi úr, én itt lakom balra, jó napot kívánok!

— Végtelenül örvendtem, professzor úr.

Adorján Dénes egyedül haladt tovább a szűk mellékutcán. — Miféle marhaságokat beszéltem össze-vissza? — haragudott magára, amint a háza kapuján benyitott. — S még megérem, hogy a feleségemnek nem fog tetszeni a lekenyési nyaralás terve.

A Balavári Hírlap másnap reggeli száma hasábos cikkben számolt be az ismert nevű teológiai tanár

szenzációs ötletéről, a bátor áttörésről, a teológiai tanítás gyökeres reformjához vezető kezdeményezésről. Adorján Dénes nem tudta megenni a reggelijét, a felesége meg kiprüsszkölte a magáét, úgy kacagta.

— Kellett neked lekenyési nyaralás, professzor úr! Most aztán folytathatod a munkát nyáron is, mint egy bolond. így jár, aki újságírókkal barátkozik.

Adorján Dénes nem vette olyan jókedvűen a dolgot.

— Úgy tette belé a szavakat a számba, semmirékkellő pennaforgató, ő jobban tudta, hogy én miért akarok Lekenyésre menni. Itt van, le van írva pompásan, mintha valami kézikönyvből másolta volna ki. „A legújabb lélektani és társadalomtudományi módszerekkel föl fogja venni a falu társadalmi, gazdasági és lélektani térképét. Végre meg fogjuk tudni, hogy mi fáj az erdélyi falunak, hol kell a gyógyítást megkezdeni.“ Akasszanak fel, te hasbeszélő! „Eddig is már sokan kísérleteztek, de senkisem tudta igazán, hol kezdjen a munkához.“ Én tudnám, te kötnivaló rikkancs. „Gazdasági és orvosi előadásokat fog tartani, felkeresi az embereket lakásaiakban, helyszíni szemlét tart a házakban, az udvarokon. Úgy hírlik, hogy a munkájában a gimnázium cserkész csapata is segítségére lesz.“

— Ott lesznek a cserkészek is? — kiáltott

közbe ujjongva Ágnes, az ötödik gimnázista „kántor-jelölt“.

— Már el is utaztak, édesem, csak éppen el-telejtette ezt megírni az a drága újságíró bácsi.

— Ne tréfáljon, apuka, hiszen az olyan nagyszerű lenne.

— No ne búsluj, leánykám, szerzek én neked cserkészeket, ha ezek véletlenül nem találnak eljönni. Megalakítom az i. számú Harisnyás Csikólovak csapatát, várj egy kicsit, hátha ezt is beletette már az újságba ez a kedves fiatalembert.

Adorjánná úgy találta, hogy a nyaralás már is igen vánagnak és mulatságosnak ígérkezik.

A tanár folytatta a felolvasást.

— „Eddig gyakran megtörtént, hogy egyes teológiai tanárok, bár pályájuk kezdetén néhány évet falvakon töltötték, közben elvesztették kapcsolatukat a néppel. Nagyon változott a világ csak az utolsó tíz év alatt is. Ezek a tanárok még mindig azt hiszik, hogy a falu ugyanaz a nyugalmas, idillikus hely, ami volt a háború előtt. Hamis fogalmakkal küldik ki a fiatal papokat őrhelyeikre. Adorján Dénes nyári szabadságát áldozza föl, hogy megérezze, meg-tapasztalja a változásokat..hát ezek, mondhatom jól elintézték az én nyaralásomat.

A felsége nevetett.

— Olvasd el fiam, a cikk végét is, ahol azt írja hogy összel sorozatos cikkekben fogsz beszámolni az eredményekről.

— Azt nem írja, hogy könyvet is fogok írni?

— Még holnap azt is megírhatja.

— Hát most mit csináljak, te kaján asszony, adj valami tanácsot, mit csináljak?

Az asszony még mindig csak nevetéssel tudott válaszolni.

Adorján Dénes kapta a kalapját és dühösen elrohant.

A katolikus templom előtt a párttitkár emelte reá szélesen a kalapját.

— Á, jó reggelt kívánok tanár úr, gratulálok, gratulálok, végre valami okos gondolat mifelénk, ez fel fogja rázni az egész Erdélyt, ideje már.

— Rázzon ki a hideglelés! — futott végig az Adorján Dénes gerincén az utálat s közben idegesen mosolygott.

— Sajnálom, hogy nem volt ideje velünk ezt a kitűnő tervet megtárgyalni, de hát erre még ráérünk, ugyebár?

— Rendkívül el voltam foglalva — mentegetődzött Adorján Dénes.

— Bizony, valami effélre égetően szükség volt. Csak a sötétbőn tapogatóztunk. A Párt el volt foglalva

a parlamenti munkával, meg a rengeteg jogisérelem orvoslásával. Két éve, hogy előterjesztettem memorandumomat ebben a kérdésben, mondtam is a feleségemnek ma reggel, ez az Adorján mintha az én terveimet vette volna át, teljesen egyformán gondolkozunk, tanár úr.

— Rendkívül örvendek, igen lekötelező.

— Az első feladat megszervezni a Párt helyi szervezetét. Ebbe nem akadnak belé a hatóságok, ez szabad és jogos. A magyar embert még mindig csak a politikával lehet megfogni. A politikai gyűléseken ott van mindenki, azokon a lelkükhöz lehet szólani az embereknek, letörni az ellenzékieskedést, mielőtt végleg megmátricszánára a falu lelkét. Igaz, melyik faluba is szándékozik menni, tanár úr, az újságcikkből ez valamilyen véletlen folytán kimaradt.

— Lekenyésre.

— Igen, Lekenyésre, Hevenyő-mente. Ott még nincsen nagy veszedelem.

— Hiszen nem is a veszedelmet keresem ...

— Ott még nem sikerült a Demokrata Blokknak gyökeret vernie. Igazi jó magyar emberek. Bejuttatták a jelöltünket már kétszer a választásokon. Ott inkább a kommunizmustól kell tartani, közel van Terebes, sok ott a gyár. Nem érdekelné a tanár urat, hogy miket terjesztettem elő a memorandumomban?

— Hogyne, sőt! Nagyon lekötelezne vele a titkár úr.

— Csak egy ugrás a pártiroda, nem fáradnánk el talán oda?

— Kérem, a legnagyobb örömmel.

Adorján Dénes úgy követte a párttitkárt a pártiroda felé, mint aki álmában egy egészen más világba cseppen s holott rendes életében becsületes adóhivatalnok, most kiderül, hogy nevezetes ember, aki nevezetes dolgokat szándékszik végbevinni.

Hát legyen, ami lesz, eb aki bánja, meghallgatja azt a memorandumot, elvégre hozzá van már szokva, hogy óráig ostobaságokra figyeljen teológiai megnyitókon, irodalmi társasági üléseken s a gimnázium tanári szobájában, ha egy üres órája akad s oda betéved. Aztán hátha valami hasznát is fogja venni annak a memorandumnak? Hiszen — hogy robbantaná föl valami ellenséges repülőgép azt az újságírót! — most már benne ül nyakig a szószban, most már valamit muszáj tenni, kibúvó nincsen.

— Egyedül szándékozik a munkát végezni? — kérdezte a párttitkár.

— No nem éppen, nagyjában, a nagyobik leányom segíteni fog. (Nem kellene azokat a cserkészeket valóban oda teremteni a nyárára?)

— Bizonyára ő fogja vezetni a naplókat, — folytatva kérlelhetetlenül a párttitkár.

— Igen, nagyon szép írása van.

— Gimnázista?

— Gimnázista és cserkész. (Már úgy látszik a cserkészeket nem lehet elkerülni.)

— S a cserkészek is ott fognak táborozni?

— Ez még nem egészen biztos. (S ugyan mi biztos ebben a mai világban? Az ember lefekszik az egyik este a jó vacsora után s a másik reggel a reggelijét sem tudja megenni.)

— Azt könnyen el lehet intézni. Az igazgató bizonyosan melegen fogja pártolni a tervet. Megértő ember. Erre jobbra tessék.

Hát itt vannak, megérkeztek. Ezen a lyukon be kell bújni s az ember átváltozik, mint a szívárvány alatt. Adorján Dénes, időszaki falumunkás. A város büszkesége. Hát hadd agyusztálja őt ki a párttitkár; sőt most már maga sem hagyja, ha beleesett. A fene a faluját, nem ijed meg ő tőle. Reggel kilenc órakor kel, ezt el nem engedi. Ez lesz az ő nyaralása. Aztán megreggelizik. Aztán kimegy a mezőre, mi az neki? Ha már muszáj, rittyent ő ezeknek az embereknek olyan falumunkát, hogy belesápadnak.

Adorján Dénesnek a pávatollat a kalapjába dugták s a felesége, ha most láttá volna, még jobban kacagott volna.

— A, jó reggelt tanár úr — hallotta jobbról.

— Van szerencsém, kedves professzor úr — duruzsolt reá valaki balról.

Adorján Dénes belepött a kásás tál közepébe s fejét egy fokkal már magasabban hordozta.

— Jó reggelt, uraim — mondotta lekötelezeőn.

— Tudtam, hogy ma ide fel fog jönni a tanár úr — ezt a párt jogtanácsosa véleményezte, akinek hivatása volt, hogy minden előre tudjon.

— Hát eljöttem, igen, Boronkai doktor érdekes felvilágosításokat ígért.

— A falu-kutatás ügyében!

— Igen, arról van szó.

— Ide egészen jó helyre jött a tanár úr. Magam is csak azért néztem föl, hátha találkozunk. Talán nem fogja megvetni egy s más észrevételemet, izé, tanácsomat, már régóta szívügyem nekem a falu.

— Ó, ez igazán nagyon kedves öntől, doktor úr.

— Itt a kedves barátom, csodálatos találkozása a hasonló gondolkozásnak, szintén azért fáradott föl. Tetszik talán ismerni legújabb munkáját, „A falu és az egészség?“

— Valóban, ön a falu egészségügyéről írt könyvet?

— Ó, semmi az egész, csak egy kis kompendium, a legszükségesebb dolgok összefoglalva, in-

kább népszerűen megírva, papoknak és tanítóknak szántam.

— A legszükségesebb doleg, égetően szükséges. Régóta foglalkozik a doktor úr a falu egészségügyével?

— Ó, már nagyon régen, kezdő orvos koromtól fogva. S a tanár úr?

— Hát igen, nekem is ez volt a legkedvesebb gondolatom. Már régóta motoszkál a fejemben, hogy tenni kéne valamit, de sohasem beszéltem róla, az ember mindenig attól félhet, hogy szándékait félreértik — mondotta Adorján bizonytalanul.

— Mennyit tudnék én erről beszélni!

— Meg aztán beosztani sem tudtam az időmet, ez az igazság. Tavaly nyáron fürdőre kellett vinnem a feleségemet, kissé gyengélkedett.

— Ó, valóban?

— Ó, semmi komolyabb betegség. De elején kell a bajt fulönfogni. így van ez már mindenkel, ezzel az, izé, falu dologgal is.

— Hát ez tökéletesen igaz. A megelőzés, mindenig azt hangoztattam én is. Ez volna az orvosnak is az igazi feladata. A meggyból tetszik-e, vagy a barackból?

— Ez a tálcaán előjük helyezett konyakos üvegre vonatkozott; ingerlőén csillogó nedű, már ezért az egyért is érdemes volt falukutatóvá lenni.

— Köszönöm, talán a barackból.

— Ezt hangoztattam én is mindig, — folytatta az orvos — a megelőzés! Az ember azt gondolná, hogy a napfényes, áldott falusi levegőn betegség elő sem fordulhat. Nem is fordulna elő, ha az emberek szinte készakarva nem hívnák ki a kórokozó baktériumokat: gyertek, harapjatok belénk! Helytelenül táplálkoznak, isznak, agyondolgozzák magukat, meg-hűléseiket elhanyagolják. A megelőzés, ez a legfontosabb. Leszoktatni az embereket az alkoholról, a dohányról, megtanítani őket a kalóriák, fehérjék, vitaminok jelentőségére, beléjük szuggerálni, hogy a kicsi hitvány hűléssel kezdődnek a nagy gyalázatos betegségek, ágyba tehát, ha lázad van s prüszkölni kezdel! Ez, ez volna az igazi orvos feladata.

— Mikor leszünk mi ott, Istenem! — sóhajtott valódi elkeseredéssel Adorján.

— Ezt én mind megírtam a könyvecskémben és ennél többet is, természetesen. Nagyon lekötelezne, ha elfogadna tőlem egy dedikált példányt, kedves tanár úr. Munkájában ez is segíteni fogja, biztosan remélem.

— Kérem, a legnagyobb örömmel. Efféle segítő társak nélkül nem is tudnám mihez kezdjek.

— Igazán lekötelez.

— Ebből minden esetre arra a nagy kérdésre is fogok felvilágosítást kapni, hogy mi legyen az első feladat?

— Hát igen, bár ez mindig a körülményektől függ. Mivel kezdjen neki az ember? A kutak megvizsgálásával-e, vagy a csecsemővédelemmel? Mindenesetre arra szükség lesz, hogy valamelyik kút vizéből mintát vegyen, itt a Chemotechnika nyolcszáz lejért analizálni fogja, ez nagyon fontos. Egy csecsemő-mérleget is ki kell vinni, azzal ellenőrizni lehet a csecsemők heti növekedését a könyvben található táblázatok utasításai alapján ...

— A konyhamérleg nem fog megfelelni erre a célra?

— Jaj, arra rá ne tessék tenni a ficánkoló, rugdalózó gyerekeket; oda különleges, erre a célra szolgáló mérlegek kellenek, azt hiszem Zellernél kaphatók, darabjuk háromezerötösztől lej. Enélkül neki se tessék indulni, tanár úr. Egyébként a fiatal anyák tanulékonyság anyag, az idősebbekkel meg se próbálkozzék, azok meg sem értenék a könyvemben foglaltakat.

Adorján kissé izgatottan feszengett.

— Egyébre remélem nem lesz szükség; kevés csomaggal szeretnék utazni.

— Kérem, minden attól függ, milyen alapos munkát akar végezni. Jó eredményeket csak jó eszközökkel lehet elérni. Egyébként mindenekről a könyvem bőséges felvilágosítással szolgál.

— Igen — nyögte ki verejtékezve Adorján és

a jogtanácsoshoz fordult. — Az ember voltaképpen nem is hinné, milyen nehéz feladatra vállalkoztam.

— Annál nagyobb lesz a kisebbségi magyarság hálája — biztosította őt a jogtanácsos. — Különösen, ha sikerülni fog valahogyan keskenyebbé tenni azt az árkot, amely ma a falusi népet a hivatásos emberektől elválasztja.

Adorján, mint egy napraforgó, most az új világítótest felé fordította látó- és hallószerveit. Az orvos, hogy a jogtanácsos olyan aljasul belépett a levelestáljába, undorral hajtott föl egymásután két pohárka barackpálinkát.

— Rettenetes az a bizalmatlanság, ami az úri népet körülveszi. Az ember nem hinné el, hogy ez valóban lehetséges, de ezek a darócruhás parasztok ténylegesen lenéznek bennünket. Ha reánk szorulnak, alázatosak, mint aki két krajcárt is meg szeretne takarítani. De a hátunk mögött ócsárolnak, gyaláznak. Ilyen körülmények között hogyan reméljük, hogy végzett ifjainkat elhelyezzük? Ezen kellene segíteni, tanár úr, ez volna szerintem a legégetőbb feladat.

Az orvos nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon.

— Hasznos munkát kell végezni, mint amilyenre most a tanár úr is vállalkozott, ez az orvosság. Lám, az orvosokat mindenki tisztei. Persze, mert nyilván-

való, mekkora valódi szolgálatot tesznek a népnek ...

— S talán az ügyvédek munkájára nincsen éppen akkora szükség?

- Már megbocsásson, kolléga úr ...
- Kérem, én mindenről elvonatkoztatva ...
- ... az ügyvéd munkája ...
- ... nekem minden diplomás ember ...
- ... az összehasonlítás talán túlfeszített...

A párttitkár ezt a pillanatot használta fel, hogy memorándumát a tanár kezébe csúsztassa.

Egy óra múlva, hóna alatt egy halom szak- és kézikönyvvel indult el hazafelé Adorján Dénes.

— Csak most fog a feleségem igazán nevetni! — verte ki homlokát a verejték.

Félénken nyitott be a nagyszoba ajtaján.

Odabenn a méltóságos asszony, az Országos Nőszövetség elnöke, éppen akkor magyarázta a feleségének, hogy hol lehet azt a bizonyos gyermekmérleget beszerezni.

Anélkül akár neki se fogjon a munkának, — hangsúlyozta emelt hangon.

A felesége bologatott, a leánya pedig, a kántorjelölt, a szépírású naplóvezető, minden komolyan bejegyzett egy vizsgairka üresen maradt utolsó oldalára.

A gyermeknek a nyaralás abban a pillanatban kezdődik, amelyikben a bérkocsi előáll, hogy a családot az állomásra szállítsa.

A felnőtteknek ez az időszak, az elutazás előtti hétfő, az út az állomásig, meg vissza egy másik állomás-tól a faluig, a megérkezés, a letelepedés, a kipakolás, a terepszemle, hogy van-e nyitott kút a közelben, amelybe a kicsi fiú beleeshessék, az nem is a téli, nyugodt munka folytatása, de nem is még a nyaralás, egyik sem a kettő közül, hanem lázalom, vezeklés, tisztítótűz, pokol.

— Künn vannak-e mind a csomagok, Dénes? — kérdezi az asszony.

— Künn vannak édesem, ne aggódj annyit — feleli a férj.

— Csak hetet látok, hol van a nyolcadik?

— Ott van fiam a kocsis lábánál, az az élire állított kicsi bőrön.

— Jesszus Mária, Dénes, hiszen abban van a gyermekmérleg, kinek jutott eszébe felfordítani? Kocsis, jaj, állítsa hamar a talpára azt a kicsi bőröndöt!

— Nem fér másképp a lábam, naccsága.

— Tegye a lábat a ló farkához, ne féljen tőle — ezt Adorján Dénes nyomta be közbe, hogy egyrészt

a felesége idegsokkot ne kapjon másrészt pedig a kocsis is megnyugodjék, csak vicc az egész, az állomásig meg sem érzi.

A kocsis magába nyel egy káromkodást s a kicsi bőröndöt a talpára állítja.

— No gyű fakó — ereszti neki a kopott lovat.

A gyerekek kacagnak a boldogságtól.

Az állomás meg a vonat, az külön fejezet. Adorján Dénes előbb az étterembe viszi a családot egy pohár limonádéra (sört nem mer inni azóta, hogy a Hámori doktor könyvét elolvasta). A felesége értelmes, művelt asszony, de vonatra csak kétszer ül egy évben; megérthető, hogy valahányszor egy tehervonat, vagy tolatómozdony bepöfög, felugrik és idegesen megkérdei: Nem ez a mi vonatunk?

— Még egy teljes félóránk van — biztosítja őt a limonádéját csendesen kavargató férj. (Erről a félóráról is az asszony gondoskodott, mert abban nyilvánvalóan neki volt igaza: jobb előbb kivonulni s egy kicsit várni, mint a vonatról lekésni.)

Az asszony időszakonként tovább hallatja magát:

— Sári, ülj vissza a helyedre! (Még elüt egy hordár.)

— A kicsi fiúnak adott vizet, Dénes?

— Vájjon tiszta ez a víz Dénes, nincsen megfertőzve? (Úgy látszik titokban ő is belekukkintott a

Hámori doktor könyvébe; az is meglehet azonban, hogy ezt az ő saját külön könyve is tartalmazza, amelyet a méltóságos asszony hagyott nála.)

— Hányas számú a hordárunk, Dénes?

— Még hány perc van hátra, Dénes?

— Ágnes, ne menj ki a folyosóra, jobb, ha a szemem előtt látlak. — De ezt már akkor mondja, amikor szerencsésen fönn vannak a vonaton, együtt mind az öten és a nyolc darab csomag.

A gyerekek sikonganak és boldogan reszketnek.

Adorjánná is megnyugszik, amikor a férje behúzza a fülke ajtaját: lélek az ajtón se be, se ki.

A vonat elindul. A nagyobbik leány kérezik, hogy⁷ kimehessen a folyosóra. (Valami csinos diáksapkát pillantott meg a félszemével.)

— Miért akarsz kimenni?

— Azon az oldalon szébb a táj.

— Hát akkor ülj oda az ajtó mellé, azon keresztül is láthatsz minden. (Ez tökéletesen igaz, azért is olyan fájdalmas.)

A legközelebbi nagy állomáson Adorján Dénes leszáll, hogy újságot vásároljon. A vonat elindul s a férfi nincsen sehol. Lemaradt. Nála vannak a jegyek. Az asszony kezd izgatódni. Eltelik öt perc. El tíz. A végén persze előkerül a férfi, nincsen semmi baj, éppen akkor hajította el a cigarettáját.

Végállomás!

A gyerekek szeme ragyog az örömtől.

Az asszony is fellélekzik, amikor a felcsengőzött, sallangos lovak mögé a kényelmes szekérülésen elhelyezkedhetik s látja, hogy még mindig mindenájan épen megvannak, mind az öten és a nyolc darab csomag.

Az sem olyan nagy baj már, hogy a szekérülésről kiderül, amikor a lovak nekiindulnak, hogy nem is olyan kényelmes.

A gyermekmérleg fontoskodva áll a négy lábán a kicsi bőröndben s a szekér minden zökkenésére megrázza a hasát.

4

A papílak udvarán nagy halom homok maradt a legutóbbi építkezések után; a három gyermek egyszerre beveszi, mint egy várat.

A csatorna alatt egy öreg hordót találnak tele megposzthat esővízzel. Abból tenyerükkel s a kicsi fiú játékvedrével hordják a vizet, hogy a homokból lepényt meg miegymást süthessenek.

A kicsi fiú már kicsiben férfinek indul, ő patakokat ás a két kezével s még az is eszébe jut, hogy a közepére valahol hidat építsen. Faágakat tördel, lerakja a pilléreket, aztán ügyesen reájuk a keresztgerendákat. Az édesapja közelebb húzódik, hogy megcsodálja.

— Most szórj homokot a tetejébe, hogy lehessen rajta járni — biztatja.

A kicsi fia a szemébe nevet, becsapni nem hagyja magát.

— Nem úgy kell azt csinálni — mondja erre az apja. Odatérdel maga is a homokba, egy helyt betölti a patakot nedves homokkal, aztán alul az ujjai-val óvatosan átfürja. Készen a híd, nem is olyan közönséges alkotás, boltíves római munka.

A kicsi fiú előtt meg van alapozva a tekintélye.

De még az a pár falusi gyerek is megcsodálja, aki — mintha a földből nöttek volna ki — ottan áll az eperfa mellett, készen arra, hogy ha hívják, egy lépéssel közelebb lépjen.

— Hogy hívnak téged, Zsiga? — tréfál velük is a jókedvű tanár bácsi.

— Nem engem hívnak Zsigának, hanem aztat né! — mutat a leányka, akire véletlenül reánézett, egy távolabb álló fiúra.

— S hát téged hogy hívnak?

A leányka kuncog, mint hogyha csiklandoznák. Nem felel, csak a szemei csillognak.

— Nincsen neved?

— Vajda Sárinak hívják! — kiáltja el magát az előbb Zsigául leleplezett fiú, hogy a leányának a tromfot visszaadja.

De akkor már hívás nélkül is ott áll az egész társaság a homokdomb határában.

— No neki, süssetek lepényt ti is — biztatja őket a tanár s maga óvatosan feláll, lepallja a téreit s visszaül az eperfa alatti kerek köre, ahol azelőtt is tanyázott.

A három városi gyermek bizalmatlanul szemléli az új pajtásokat. Ez a bizalmatlanság addig el sem műlik, amíg össze nem verekednek. Akkor kész a barátság. S talán ezt tudja is a Zsiga, mert nagy merészen beleül a városi Sári sütőkemencéjébe.

Sárika oldalba vágja, Zsiga a tanárra pislant. Hát ezúttal a felnőtt személy jelenléte megakadályozta a teljes ismeretséget. De a beszélgetés azért megindul.

— Nem láttad, hogy hova ülsz, te majom?

— Á, csinálok neked tíz olyan sütőkemencét is, mit gondolsz?

— Tudsz is te sütőkemencét csinálni!

— Szebbet csinálok, mint te!

— Neked mi az apád?

— Nekem suszter s hát a tiéd?

— Az enyém tanár.

Ez meghökkenti a falusi gyereket. Ezt a szót még sohasem hallotta. Adorján Dénes feszengve ül a helyén az eperfa alatt. Ha meg nem mételyezte volna

a falukutatás ördöge, most közbeszólna, hogy megpirongassa a leányát. De így titkos érdeklődéssel figyeli, mi lesz mindebből.

— Alit csinál a te apád?

— Tanít.

— Tanít, mint a tanító úr! — azonosítja a tanár szó jelentését a gyermek.

— De nem gyerekeket tanít ám!

— Hát kiket?

— Nagy embereket.

Erre már el kell némulnia a suszter fiának is.

Csak mintegy mellesleg kérdezi meg:

— Pálcája van-e?

— Az nincsen.

— Jaj, nincsen pálcája, — kiabál diadalmasan Zsiga — hát akkor mivel üt a tanulók tenyerébe?

— Felnőtt embereket nem kell verni, azok nem gyermekek.

— A mi tanítónk minden nap új pálcát hoz az iskolába — mondja dicsekedve Zsiga.

S ezzel az apák minősítésének a kérdése egyelőre elintézést is nyert.

A falusi Sárika közben a kicsi fiú ásóját, gereblyéjét és színes képekkel telerajzolt vedrecskéjét vizsgálta nagy ámulattal.

— Ez csirke—mutatott végül a vedren egy helyre.

- Az igen — hagyta helybe a kicsi fiú.
- Ez ló. — Az is helyben hagyódott.
- Ez veréb. — Akkuráatosan.

Most azonban megakadott.

— Hát ez mi? — bámult el az egyik kép előtt, amelynek mását mozogni még sohasem látta.

- Az zsiráf.
- Zsiráf?
- Zsiráf.
- Mi az a zsiráf?
- Zsiráf!

— Olyant még nem láttam — ismerte el tudatlanságát a kicsi Sárika s ez meg ezt az állattani beszélgetést fejezte be, már csak azért is, mert a kicsi fiú fölkapta a vedret, hogy vizet hozzon benne.

Délután az egész társaság a Hevenyőre vonult le fürdeni.

A falusi gyerekek úgy szaladtak be a vízbe, ahogy az Isten őket teremtette sazzal, amik azóta hozzájönnek. A kicsi fiú kijelentette, hogy neki sem kell a fürdőruha. — Apuka nem megy a vízbe? — kérdezte.

— Nincsen fürdőruhám — hárította el magától a kihívást Adorján. De ezt az érvelést az előzmények után a kicsi fiú természetesen nem fogadhatta el. A végén is az lett a dologból, hogy a Hevenyő meleg

vize, meg a kellemes homokpad közbeszolt. Adorján óvatosan körülnézett, láttá, hogy a vízben csak egy pár gyermek úszkál — de hiszen azt tudta úgyis, hogy felnőtt ember falun sohasem fürdik. Levetközött hát gyorsan, a dereka köré egy törülközökendőt csavart s a másik pillanatban már a Sárika lábat csípte meg a víz alatt.

— Nem csípnek a halak? — kérdezte a sikongató leánytól.

— Valami nagy cethal — nevette Ágnes, aki úszni próbált a deréig érő vízben. A tanár pedig a víz alá buktatott egy gyermeket, hogy lássa, tud-e úszni a víz alatt.

Valamivel távolabb egy nagyobb fiú ült nyakig a vízben, háttal feléje. Adorján óvatosan oda úszott s a fejét annak is a víz alá nyomta. A gyermek nem nagyon ellenkezett, engedelmesen a víz alá merült s csak amikor újra kidugta a fejét, derült ki, hogy nagy sárga bajusza van s nem gyermek, hanem ember.

— Bele akar a tanár úr fullasztani a vízbe? — kérdezte nevetve az ámuló Adorjántól.

— Hát ilyent még ki látott? — fogadta a köszönést a tanár.

— Elférek itt én is, a gyermekek nem bántanak.

— Maga idevaló lekenyési gazdaember?

— Az vagyok, Kelemen Lőrinc a nevem.

— S nem restelli meztelenül belebújni a folyóba felnőtt, nagy ember létire?

Erre is csak újabb nevetés volt a válasz.

— Nekünk is szabad, nemcsak az uraknak.

— *Magá* az első falusi ember, akit a vízbe láttam.

— Én láttam többet is.

— Talán ez szokás itt Lekenyésen?

— Árvízkor sokan belebújnak s benne is maradnak.

— De élve szoktak-e?

— Azt már nem igen, ha tehetik.

— Sohasem furdenek?

— Lemossa őket az izzadtság.

— Az igaz, erről megfeledkeztem — kapott észbe Adorján s tisztán emlékezett arra, hogy Hámori doktor ezt könyve közepetáján valahol a lap alján meg is említi. — Csakhogy az nem elég ám! — jegyezte meg most már fölénysesen, mint kötelességteljesítő falumunkáshoz illik.

— Én is úgy gondolom, azér is vagyok itten — ismerte el készséggel Kelemen Lőrinc.

— A tisztaság fél egészség — idézett Adorján a Hámori könyvéből.

Kelemen Lőrinc bólintott: Az bizony.

— Sohasem gondoltak arra, hogy fürdőházat építsenek?

— Fürdőházat?

— Fürdőházat hát, miért ne?

— Kiknek?

— Saját maguknak.

— Nekünk, parasztoknak, fürdőházat? A tanár úr úgy látszik nem igen ismeri a falusi népet.

S erre ugyan mit felejjen az újdonsült falumunkás?

Egy héttel ezelőtt maga is nevetett volna, ha valaki efféle bolondsággal előáll. Valóban, fürdőházat! Amikor dohányra és pálinkára is alig telik. Szinte kedve kerekedett, hogy maga is együtt neveszen Kelemen Lőrincsel. De most nem lehet, jaj, most ügyelni kell. Hát a dánoknak s a svédeknek nincsenek furdőházaik, pedig ők is gazda emberek, mint ezek itt Lekenyésen? Csak azért sem hagyja a haladást meg az egészségügyet.

— Halad a világ, Kelemen gazda, ma már senki sem szánt faékével, úgye, pedig a nagyapának az is jó volt.

Kelemen Lőrinc mintha már hallotta volna ezt az érvelést, sőt, ami azt illeti, nem is egyszer, ahány úriember közéjük jött, az mind az orrukhoz dörzsölte már. Szinte haragudott magára, amiért neki is vasekéje van, most szégyelheti magát miatta.

— Csak abban halad a világ, — vetett ellent

makacsul a tanárnak — hogy ma több pénz kell mindenhez a s pénz miatt mindenki a bolondját járja.

— Hát ez igaz — ismerte el meglepetésszerűen Adorján s egy percig nem tudta, hogy ezt mint falumunkás tette-e, vagy pedig mint romlatlan saját személye.

— Mi egyelőre nem haladni szeretnénk, — folytatta Kelemen Lőrinc — hanem megkapaszkodni.

Adorján Dénes elköpedve nézett erre az emberre, aki egy szusszanás alatt több bölcseséget szólott, mint Balaváron a pártitkár, a jogtanácsos és a faluszakértő orvos együttvéve. Sietett is mindenki megjegyezni.

— Hiszen mi is ebben akarjuk segíteni magukat.

Kelemen nem szólott semmit.

— Mi jól látjuk onnan a városról a maguk nyomorúságos állapotját. Közöttünk a legjobbaknak éppen úgy fáj a maguk sorsa, mintha az őket is sújtáná. Van magának fogalma arról, hogy az utóbbi időben mennyi tanult és művelt ember fogadja meg, hogy teljes erejével a falu felvirágzatátára érdekében fog dolgozni?

Kelemen óvatosan és félénken szólott közbe.

— Nem sérteném meg a tanár urat egy kérdezésemmel?

— Csak bátran ki vele, ha megharagszom, legfeljebb újra a víz alá nyomom a fejét.

— De én valami nagyon csúnya dolgot akarok kérdezni.

— Inkább súgja a fülemben, hogy senki meg ne hallja.

Kelemen bizalommal nézett a tanár szemébe, ekkora bizalmat úriemberrel szemben még sohasem érzett.

— Azt mondja meg a tanár úr, hogy mi lesz ennek a segítésnek az ára?

— Hogy-hogy az ára?

— Ügy értem, hogy hol kell érte a magunk tudtán kívül megfizetni?

Most már Adorján nem tudta, hogy mit feleljen.

— Én ezt úgy értem, kedves tanár úr s ha megértem vele, csak nyomjon a vízbe bátran, hogy a falusi embernek éppen ezért lett olyan nyomorúságos a sorsa, mert igen sok úriember akar rajta segíteni s azt a rengeteg embert mind nekünk kell eltartani.

Adorjánnak a jogtanácsos szavai jutottak az eszébe.

— A háború előtt egy ember ült a jegyzői irodában, most négy. A fináncok elfértek Terebesen hat, vagy hét szobában, most egy palota kell nekik. Ügyvéd volt nyolc, most negyven. Orvos is vagy öt, most ötannyi. Aztán van mezőgazdasági kamara, ki-

bővített tanfelügyelőség, háromannyi csendőr, a hivatalokban minden asztalra két hivatalnok s ez a rengeteg ember mind azt mondja, hogy segíteni akar rajtunk. Az Isten megvert bennünket ezzel a sok segítővel. mindenütt utunkat állják, reguláznak, igazítanak, kirendelnek, közmunkára hajtanak, az ember még egy sütőkemencét sem építhet az engedélyük nélkül. S ez mind a mi javunkra történik. De meg is kívánja mindegyik az árat. Van, aki tízezer lejt is kévéséi havonta. Van, akinek elég, ha annyit kap egy hónapra, mint amennyi pénzt mi látunk egy egész esztendőben. Aki csak kétezret kap, az kicsal hozzá még kétannyit a mi zsebünkbelől. Hát csak azért mondomb, kedves tanár úr, — nem fázik a vízben? mozgás nélkül nem tanácsos ennyi ideig benne maradni — hát csak azért mondomb én azt, a segítést inglek senkisem méri, nem jó az nekünk, amikor annyira törődnek velünk.

— Maga bolseviki, — mondotta meggyőződéssel Adorján.

— Az igaz, hogy ezt a csendőrőrmester előtt még sohasem mondottam el — ismerte el Kelemen.

— Magának nincsen igaza, Kelemen, csak éppen egy dologban.

— S mi az az egy dolog?

— Hogy megfázik az ember a vízben mozgás

nélkül, ebben igaza van. Meg hogy megérdemelné, hogy a fejét újra a víz alá nyomjam, ebben is igaza van. De maga nem veszi számba, hogyha ennek a sok tanult embernek az eltartása sok pénzbe is kerül, emelődik az általános műveltség s annak maga is hasznát veszi. Messze nem is kell menni, csak beszéljek magáról. Amennyi adót maga fizet, annál tízszerre többet ér a maga tudása, — hol is szerezte? A háborúban, vagy sok könyvet olvasott, sokat beszélt művelt emberekkel? Magának nem esik jobban így az élet, mintha farkasbőr condrában kellene földet törnie s faggyúval enni a májét?

A beszélgetést a parton folytatták, elheveredve kényelmesen a szikrázó homokban.

Kelemen nem volt készen a felelettel.

— Nem élnek maguk minden nyomorúság mellett is jobban, mint a nagyapáik?

Kelemen csak bizonytalanul adta meg a választ.

— Jobban élünk, igaza van a tanár úrnak. S azt is tudom, hogy mindenzt a műveltségnek köszönhetjük, a művelt embereknek. De nem tudnának a művelt emberek is olyan egyszerűen élni mint mi? Becsület az tőlük, hogy magukat olyan drágán megfizettetik? Lám, itt van mindjárt a falu lelkésze, ő is művelt ember, neki is hasznát veszi a falu. De miért kíván el érte olyan rengeteg fizetést?

— Milyen rengeteg fizetést?

— Kap az államtól havonta ötezeret. A falutól házat, kertet, fát, földet. S még a kepét is elkívánná a szegény embertől.

— Hát ne adják meg neki.

— Nem is adjuk.

— Húsz év múlva meglátják, mit értek el vele.

Kelemen fészkelődül kezdett:

— Ugyan mi rosszat?

— Semmi rosszat, csak azt, amit maguknak kívántak. Mert szövet is sokféle van, az egyiknek hatszáz lej méttere. Aki sokalja, annak ad a boltos száz lejért is a száz lejes szövetből, ahogy kívánja.

Kelemen hallgatott.

— Ha maguknak igen drága a kepés pap, kapnak kepe nélkül valót is. Nincsen semmi baj, ahogy maguk kívánják, minden úgy lesz.

Semmi felelet.

— Ha nem nézném, hogy megszáradott s talán erősebb is mint én, bizonyisten visszakergetném a folyóba, hogy a víz alá nyomjam a fejét.

— Most már prüszkölnék tőle — szólalt meg végre Kelemen. Az arcán azonban látszott, hogy valamivel nincsen megelégedve.

— Hanem egy tanácsot azt adok — állott fel a homokból Adorján, hogy öltözködni kezdjen. — Az

ötezer lejes embertől ötezer lejes munkát kell kívánni. Próbálta-e már maga támogatni a papját? Annak mindegyiknek van egy pár gondolata, amely a falunak csak előmenetelére szolgálhat. Módot kell adni neki, hogy dolgozhassák, a tervezet keresztlüvihesse. Melléje kell állani, segítségére kell lenni. A nélkül mitsetti ér a lelkész buzgósága, hamar kiszikkad, megfogadja, hogy magukon nem érdemes segíteni. A képet azonban elkívánja. Válasszanak, melyik esetben járnak jobban!

— Aki csakugyan Isten szolgája, az a kevessel is meg kellene, hogy elégedjék — hajtogatta makacsul Kelemen.

— Magával nem érdemes beszélni, maga bolsevik!, — kötötte meg a nyakkendőjét Adorján — de egy kicsit azért magának is igaza van, nem mondom. Sárika, Ágnes, gyertek már ki a vízből, elég volt mára! Talán csakugyan sok van az urakból már. De reám azért nem haragszik, úgy-e?

Kelemen Lőrinc nem haragudott.

— Szeretném, ha a tanár úr volna a mi papunk; kivinném, hogy dupla képet adjunk.

— Nekem az sem volna elég! — nevetett Adorján.

HATODIK FEJEZET

VALAMI ÁTTÚZ A VILÁGON

I

A falu az Adorján Dénes egy nyári papságát különös örömmel fogadta. A bemutatkozó vasárnap a templomot zsúfolásig megtöltötte, olyanforma érzéssel várakozott a tanár megjelenésére, mintha maga Jézus küldötte volna ki egyik apostolát Jeruzsálemből. Adorján is régóta nem érzett meghatottsággal ült le a papi székbe, nézett szembe az emberekkel. Egy varázslatos pillanat alatt eggyé vált a gyülekezettel. Neki megadatott az, amit senki közönséges pap meg nem ízlelhetett: nem volt pártja és nem voltak ellenségei; egy elfutó nyárra senki sem bánta, mindenki jó barátággal fogadta.

Adorján Dénesnek nagy meglepetése volt ez a délelőtt; mert ő inkább a délutánra tartogatta az erejét.

Lelkész ismerősei elhitették vele, hogy az istentiszteletnek megszűnt a protestánsoknál a jelentősége. Hiszen a templom éppen üresen sohasem marad s ahol a régi szokás valahogy megrekedt, ott járják is a hívek kielégítően; de vájjon ez-e az, amivel a súlyát megmérik? Nem inkább az-e a kérdeznivaló, hogy

vájjon a templomlátogató hívek lelkét fólkavarja és megnyugtatja-e minden, ami ott történik, vagy érintetlenül hagyja, mint a szivárvány boltozatos íve a falusi embert? Adorján maga, ha néhanapján Baláváron a szószékre kényszerítették, szívesebben nézte a templomfal barokk díszítéseit, mint az előtte szétszórtan elhelyezkedő gyülekezetét. A fehér vakolatvirágok kedvesek voltak, az emberek közönyösen, néha ellenségesen néztek föl reá. Itt-ott megpillantott egy ájatos lelket, az bizonyára a maga szomorú sorsán tépelődött, talán elbékülfen, vagy csak alig elnyugvó kétségbéeséssel. Az ilyeneknek az ő beszéde zsongító háttérül szolgált, nem hangzott el hiába, mint a gimnázium tanárai számára, akik csak azért figyeltek oda, hogy másnap darabokra szedhessék a tanári szobában. Persze, hiszen ők eljönni is csak kénytelenségből jöttek el, mint az egyház fizetett alkalmazottjai, a diákság köteles példaképei. Ha rajtuk állana, azt tennék, amit a művelt emberiség tömegei, akiket az egyházi adószedők vallástanoknak mondanak, holott nem egészen azok, csak nem tudják a templomi drámát komolyan venni. Az Isten gondolata, az egészen más, azzal még a szocialista szemle szerkesztője is kacérkodik. De felállani és leülni és meghajolni és mitológiai csinálni és egy félművelt pap nevetséges általánosításait végighallgatni, ennek semmi köze az ő Isten-gon-

dolatukhoz, ez kifinomított utódja a véres áldozatoknak, amelyek ízes füstjét kéjes megelégedéssel szívta be a primitív agy által teremtett Isten-személy. Mit is lehet általában az Istenről tudni? Hogy valami van, valaminek lennie kell; de mi az a valami? Ha az eszmék útjáról indulunk ki, összerázzuk egy kalapba a tökéleteséget, jóságot, hatalmat, igazságot és irgalmasságot. Ami eredményül kihull, a százfélé elképzelés, az alapja lesz száz különféle szektnak, minden egyik görcsökben a kíntól, hogy a maga külön kis Isten-fogalma alá valóságot kaparjon. Ha pedig a valóságból indulunk ki, a fellengzős emberi lélek tiltakozik, az erő, a törvény, vagy a mindeniséget irányító cél nem eléggé Isten neki, nem tud előtte térdet hajtani, nem tudja imádni. Inkább azt kellene mondania, hogy nem tud tőle napi alamizsnát kérni, mert egy erőnek nincs füle, meg keze, hogy halljon és közbenyüljön. Sehogy sem jutunk kielégítő eredményhez. Hát akkor mi vigye őt reá arra, hogy komoly képpel és kacagás nélkül a templomot járja, ahol a lelkész szeme szinte fennakad a mennyezeten, az Istennel beszél, hízeleg neki, apró szívességekre kéri? Ha a színházba jegyet vált, oda tudja, hogy miért megyen. De a templomba nincsen útja.

Miért érzi magát egészen másképpen ebben a kicsi lekenyési templomban? Miért érzi, hogy itt mások, jobbak, szerethetőbbek az emberek?

Azért talán, hogy itt művelt ember nincsen jelen, nem kell szégyenkezni, hogy ime, ő vezeti ezt az ős-időkből átmentett színjátékot? Adorján Dénesnek az ötlött hirtelen az eszébe, hogy itt mindenki őt várja, az orgonát hallgatta, az énekeskönyvet forgatta, de senkinek az Isten még eszébe nem jutott. Igen, minden bizonnyal, itt ezért ilyen vidám, jósággal teli és boldog mindenki. Itt még nincsen jelen az Isten, csak emberek vannak, egymásra néznek, belül csupa derű a lélek. Jaj, mi lesz, amikor ő kimondja először a rettegenes szót? Az arcokelcsúfulnak, ágyává félni kezd, a dacos megkeményedik, a közönyös gúnyosan mosolyog, a hívő pedig gyorsan elősorolja, hogy mi mindenre volna szüksége ma és az elkövetkezendő héten. Nem lehetne itt most egy órát eltölteni a nélkül, hogy ezt végbe vinék? Le kellene ontani a templomfalakat, vagy kivonulni az almafák közé, meglátni a mindenütt jelenséges szépséget és a mindenütt kínálkozó boldogságot. Vagy itt maradni a templomban, a leánya tovább játszanék az orgonán s egymásra nézni, semmit sem mondani, még a gondolatot is elfojtani. De le nem törölni, semmiképpen le nem törölni az emberek arcán virító rózsákat.

Adorján Dénes akkor vette észre, hogy az a sok virító rózsa mind feléje fordul, s lehervad nyomban, ha félre hajlik.

Volna neki valami köze ehhez a szent gyönyörű-séghez? Ő hozta volna ezt ide, ő Adorján Dénes?!

2

Ügy kell lennie, mégis csak van a világban Isten, aki nevetve jár-kel a bekötött szemű emberek között, míg azok fantomokat ölelnek magukhoz boldog öncsalással: megtaláltalak! Az Isten azonban mindenkor kisiklik kezeik közül. Pedig rejtekhelye nincsen, lakása a világ. Füvek, fák, csillagok, fejős tehenek, kösziklák, farkasok és emberek minden őt tündöklik, általa élnek, általa szépekké, csúnyák, vagy ragadozók. Az ember nem látja, mert be van kötve a szeme. S talán így is van jól, persze, hogy így van jól, hiszen az Isten így akarta. Ember ki nem bírná, ha örökké reátűzne az Isten; a lelke lobbot vetne és elhamvadna. Jó ez a világ, itt behúzódhatik az Isten árnyékába. Ó, de mi a sorsa az örökösi árnyék száműzött jenek? Elsenyed, megfagy saját hidegségetől. Néha rés nyílik a szemet befedő kendőn s akkor ájulásig telik el a lélek szent gyönyörüséggel. Az isteni láng, a leírhatatlan nagyság, a kibeszélhetetlen dicsőség utat talál hozzá s mint amikor kacagón átszalad a napfényes tisztáson, az ember megbizzsereg, fölemelődik, eltelik feszülésig élettel, kedvvel, értelmet érző megnyugvással, a létezés és sodró szeretetével. Talán tavasszal, amikor az eke

először kap a barázdába, vagy aratáskor, vagy amikor asszony-szem virágokra bámul, vagy a maga teremtette élet felé hajlik, vagy ha csupa-szeretet lélekkel találkozik, akinek szeme csillogása, arca derűje egy-képpen szikrázó — talán akkor hull le a kendő az ember szeméről, hogy meglássa az Istenet. Kit hogy fog meg az isteni élet. — Lehetséges volna, hogy ezek az emberek most itt a templomban, ezek a lekenyési hívek, most csupasz szemekkel néznek az Isten arcába, mert amint ő bejött, kezével láthatatlanul kinyúlt és letépte a kendőket a szemeikről? Lehetséges volna, hogy ő hordozná, ő tükrözné most az Istenet, hogy őt nézve telnének el az emberek az élet áramával? Talán *így van ez*, valóban *így van*, hiszen mi sem beszél az Istenről tisztábban, mint az ember, ha tele van szereettel ... mint ő is most ebben a pillanatban...

Ezt kellene tennie minden papnak, hogy a templomi órának jelentősége legyen!

Nem az a fontos, hogy ragyogó legyen a prédiáció. Az sem, hogy ki, hogy tud felszólni az elképzelt istenhez, kegyeihez esedezni, semmit ki nem felejteni a rendből. Az a legkevésbbé, hogy a pap harcos ember legyen, küzdjön a jobb erkölcsökért, a falu előhaladásáért, az édesebb kenyérért, az igazságosabb elbánásért; még az sem, ha a biblia megszállottja. Ezt mind lehet csinálni és többet is. De a templomban a szük-

séges csodát csak a szeretet tudja kiváltani. Az a pap a nyertes, aki megsimogatja az utcán járó gyerekeket, jó szóval áll meg a munkálkodó mellett, a bűnöstre rámosolyog és meg nem szégyeníti, a jóval kezefog, hogy miatta el ne bízza magát. Az ilyennél az sem baj, ha csak három prédikációt tud. Ahova az belép, ott melegség támad, vele jár az Isten, beköltözik vele még a templomba is.

Adorján Dénes elfelejtette a textusát, de tudta, hogy nem lehet belőle semmi baj. Az is kiment a fejéből, hogy minek hívják az Istent. A hívek a templom előtt mégis megdicsérték: Jaj be szépen prédikált, tanár úr! Ók más szót nem tudtak arra, ami túlhaladt minden tapasztalatot és emberi megértést.

3

Miért nem tudja ő ugyanezt a csodát véghezvinni otthon, a balavári nagytemplomban is?

Senki sem próféta a saját hazájában, ez volna a magyarázat?

Ez így van a prófétákkal, minden bizonnyal, de itt nem a prófétaságról van szó, hanem arról, ami annak éppen ellentéte: a megnyugodott, semmit nem kívánó lélekről, akit nem bánt a bűn, a szegényeket nem szereti jobban, mint a gazdagokat, nem akar semmit, sem mással, sem magával, csak élni

és szeretni és mindenben jót látni, magához vonzani mindenkit.

Hát igen, erről van szó s ami azt illeti, ha belép a háza kapuján, a gyermekei a nyakába ugranak, a felesége reámosolyog.

Az ő családjának nyitva van a szeme s ő velük nyílik meg, hogy befogadja az Iest. De a tanárok között, vagy a templomban, a különböző gyűléseken zárva marad mindenki s még a kulcsot sem keresi senki, nem érdemes.

ő sem keresi, nem érdemes.

Idegenek ők egymásnak, véletlenül separte őket egybe a játékos sors. Mereven néz mindenki maga elé s csak akkor csillan föl a szeme, ha a túlsó padban ismerősét fedezи föl.

Akkor fellobban benne az élet, talán nem olyan hevítő tüzzel, mint húsz évvel ezelőtt a szerelmese jött volna vele szembe. De azért mégis történik benne valami, a lelakadt izmok és a lelakadt kedv egy pillanatra magukhoz térnek. Ki kezdette el ezt a titokzatos szeretkezést? Adorján Dénesnek eszébe jutott, hogy évekkel ezelőtt a verpeléti lóvásáron — hogyan is vétődött oda? most meg nem tudná mondani — a szekerek közt cigányleánykát pillantott meg. A kerékagyon ült, mellette behorpadt hasú lovak ropogtatták a szénát. Adorjánnak jó volt a kedve és reámoso-

lyodott. A leányka teste megrándult, minthogyha megcsiklandozták volna, az arca szélesre húzódott. Hát hiszen ha a balavári templom szószékére is úgy tudna rálépni, mint ahogy ide bevonult, a lekenyési kis isten-házába! És ott is jóakarat töltené el, nem pedig cinizmus, az emberi kicsinyességek iránt érzett megvetés, a mély, elnyomhatatlan tudat, hogy hiábavaló minden! Belőle kell az életáramnak kiindulnia, neki kell a mosolygást elkezdenie, a mosolygást, amiről nem is tud, mert önkéntelen és valódi. Az igazi, az egyetlen emberi arcbeszédet. Nem azt, amelyet a politikus rak az arára; arra az emberek a szemébe nevetnének. Sem az amerikai tudományos mosolyt, amelyről egyetemi tanárok megállapították, hogy egyképpen jó az emésztesnek és az üzletmenetnek. Az csak afféle bohóckodás: üresen kong belül. Dehogy is a mosolygást kell elkezdenie! Azt kell neki elkezdenie, hogy belülről tekintsen meg minden életet. Az Isten jól tudja, hogy miért lakik benne a világban, a sántában, a vakban, a torzzá nött emberi önzés agytekercseiben, a kérlelhetetlenben és az irgalmas szívűben. Lám, a zsidó Isten elhúzódott a fellegek fölé s amikor letekintett, megundorodott. „Bánom, hogy embert teremtettem“ — mondotta szánandóan. De aztán ő is megokosodott. Belülről nézve mindenki élete kedves és folytatásra méltó. Az orgyilkos lelkismerete nem rosszabb, mint

a humanistáké; a finánc éppen olyan lelki örömmel viszi hazára a furfanggal kicsalt sápot, mint a tanár az ő megérdelemelt fizetését. Kívülről nézve elborzasztó az önzés egyetemes törvénye, ahogy a nagy hal felfalja a kicsit, az oroszlán a zebrára ugrik s az erős ember a gyöngére. De ott lenn a fa gyökereiben, vagy az emberi össztönökben nincsen önzés, csak életakarat, a növekedés boldogsága, a hús laktató íze, a győzelem víg diadalmassága. Hogyan is lehetne, amikor Isten él a kicsi halban csakúgy, mint a nagyban? Ami történik, az valami különös játék: az Isten darabokra osztotta magát a létezés anyagában s most — ő tudja miért — az egyik isten-törédeket a másik ellen küldi, hogy falják és marják egymást. Neki ebből kára nem történhetik, az ő egyetemes teste tovább él, talán kellemesen megbizsereg, évmilliómról évmilliómra szébbé, különösebbé változik. Csak az egyének panaszkodnak néha, az öntudatot nyert emberek, akik az élet értelmét részéletükben keresik, holott lángok ők csupán ebben az egyetemes égésben. Fellobognak és lelankadnak és előre tiltakoznak ellene, mintha a játék nem az Istené volna, a magát életté, millió és mégis egy életté tevő Istené. Talán ha megértenék, mivégre műveli Isten e furcsa játékot, szébb volna a kihamvadásuk. Ha tudnának az Isten szemével látni, ha megéreznék a létezés végső egységét, a béka egy kicsit sírna, mégis ne-

vetve bújna a kígyó torkába: ott is ugyanaz marad: Isten. Az ember továbbra is ököllel élne, amíg a szívében valami meg nem mozdul, de a gyilkosának azt mondáná: belőlem most virág lesz, pajtás, vagy bőre leszek egy nálam jobb teremtésnek: egyképpen Isten. Adorján Dénes nem haragudnék többé a tanárokra, megbékült mosollyal nézne le a balavári szószékről is: mint önmagát tudná szeretni minden embertársát.

Fényszóró lenne, az bizony: amerre fordul, ott világosság és fényesség támad. Egy kicsit mindenki meglátná benne az Istenet s magában felvillanna a fénye. A haragosa kezet fog nyújtani, ha így néz reá. A pónk isteni derűvel fog meghalni cipője talpa alatt. Körülötte a világ meleggé válik. Úgy fog ezután élni, hogy amerre csak néz, mindenütt az Istenével találkozhassék.

4

Adorján Dénes a délutáni templomozás előtt a kertben példázatokon gondolkozott.

... Volt egyszer egy Derülátó és egy Borúlátó ember. A Derülátó arca piros volt és kövér; szeretett pipázni és karosszékben ülni. A Borúlátó ideges volt és sovány. Egyszer találkozott ez a két ember a piactéren.

— Bizony mondomb, Barátom, szomorú ez világ állapotja — kezdette el a Borúlátó. — Lám, az elmúlt héten is három ember kötötte fel magát, kettő pedig

a folyóba ugrott a mi kis városunkban. A Miniszterek lopják az állam pénzét, a Tejtermelő gazdák vizet öntenek a tejbe és a városi Polgárok hamis pénzekkel fizetik ki őket. mindenki gonosz és rosszakaratú.

— Nem úgy, barátom — vetette ellen a Derűlátó. — A múlt héten megérkeztek a Fecskék és a Búzák serényen növekednek. A Szegényeknek nem fázik a lábuk és a Gazdagok az ők szokásuk szerint kifeküdhetnek a napra. Csak a jót akarja ez a világ.

A közelükben állott egy filozófus, aki hallván eme beszédeket, imigyen szólott közbe.

— Sőt, ide figyeljetek! (hadd magyarázzam meg nektek, amit én sem értek). A Borúlátó bizonnyal az, aki az élet elegyes tüneményei közül csak a szomorúakat s a kínságosokat tekinti meg. A Derűlátó pedig ulyancsak a szép és csábos tüneményeket veszi csak figyelembe. Nincsen igazam, Ügyvéd úr?

Az ügyvéd fellebbezett.

— Mit tud e két vidéki Őr, mit láthatott e kicsiny városkában? Ám induljanak el vándorútra, járják meg a falvakat és a városokat. Akkor tanúskodhatnak joggal, milyen színe van ennek a világnak.

Az ügyvéd arra számított, hogy így a bíró a legközelebbi tárgyalást csak egy év múlva tűzheti ki.

A két vidéki Ór el is indult s egy év múlva találkoztak a piactéren.

— Engem az emberek be sem fogadtak, szidalmasztak és ütlegettek — panaszkodott a Borúlátó.

— Hogyan beszéltél velük? — érdeklődött a Derűlátó.

— Csak úgy, ahogy a szokásom — felelte Borúlátó. — Keserűen és gúnyosan. Hát te milyennek láttad a világot?

— Engem mindenütt befogadtak és jól is tar-tottak tápláló eledellel.

— S te hogyan beszéltél az emberekkel?

— Előbb játszódtam egy kicsit a gyermekekkel s megsimogattam a házörző kutyát. Akkor már hívtak is befelé s vetették az ágyat.

A Filozófus ismét ottan időzött a piactéren s meg-jegyezte:

— Lám, még a filozófus is tévedhet. A Borúlátó az, akinek csúnya természete minden dologból a rosszat csalja elő. A Derűlátó jöttére pedig mosolyogni kezd a világ.

Ismét más példázaton gondolkozott Adorján Dénes.

Ez a világ olyan, mint a házörző kutyá, nem lehet rá mondani, hogy jó-e, avagy hogy rossz. Lám, a gonosz tolvaj jöttére ugat és harap, míg a jókedvű vendégnek a farkát csóválja.

Egy gazdag úrnak sok haragosa volt s az egyik jövén azt kiáltotta neki:

— Te magadban felfújt hólyag, mikor repedsz meg végére, hogy örüljön neki a világ?

A gazdag úr hívatta a cselédeit s kidobatta a csú-folkodó vendéget.

Ismét más haragosa jött s az barátságosan köszönt:

— Hogy s mint szolgál a kedves egészsége, volt-e nyugodalmas jó éjszakája? — mondotta s más efféléket.

A gazdag úr bizalmatlanul felelt:

— Ugyan mi rosszban törheted a fejed ismét, te lókötő.

A vendég azonban nem jött ki a sodrából, barát-ságosan válaszolt s a végén is kibékült a gazdag úrral.

¥

Egyszer egy vándor késő éjszaka lámpás nélkül kereste a forrást, de nem találta. Imigyen panaszkodott:

— Sötét van és szomjan kell vesznem.

A társa meggyujtotta a lámpást, kiment, meg-találta a forrást. Jót ivott belőle és boldogan elaludt

¥

Ismét egy másik példázat.

Olyan az emberek szívében az isteni szeretet, mint az Automobil fényes lámpása. Ha a vezető éjszaka

föl nem gyújtja, neki megy az útszéli fáknak, romlást okoz magának s másoknak. Ellenben, hogyha vele előre világít, a szembe jövő autók meg az úton járó vándorok barátságosan kitérnek s jót gondolnak felőle.

Harangoztak.

5

Amint Adorján Dénes a palástját vette, hogy délután is elvigye a Lámpást a templomba, nevetni jött meg a kedve. Mekkorát fognak nézni Balaváron teológiai tanártársai, amikor ki fogja nekik jelenteni: Hiszíték-e vagy sem, az egyre megy, de Lekenyésen ki-derült, hogy én vallásos vagyok.

Imre Lőrinc azonnal el fog vigyorodni s meg is kérdezi: talán valami víziója volt, kolléga úr?

Igen, neki víziója volt, epilepszia nélkül.

Ezt azonban Demeter András, a valláslélektan tanára nem fogja elhinni neki.

Egy kicsit bolondnak kell lennie annak, aki az Istenet látni akarja.

Rövid vizsgálódás után ki fog derülni, hogy az Adorján Dénes víziója egyáltalán nem volt vallásos, hanem inkább, hogy így fejezze ki magát a szaktanár, fiziológiai, hasonlatos a jöllakottsághoz és gyökereiben szexuális. Jól találta magát a lekenyési hívek körében?

Hát ebben nincsen semmi rendkívüli. Úgy tapasztalta, hogy a gyülekezet felvillanyozódott, amikor ő közöttük volt? Igen, ez előfordul igen gyakran, egészen közönséges. De tanulmányozta Adorján a misztikus szentek látomásait? Hallott hangokat? Érzett valami hirtelen megvilágosodást, valami reánehezedő parancsot, hogy az Isten akaratát hirdesse? Feküdt utána ájultan három napig?

Tisztába jött azzal, hogy mi az Isten akarata, micsoda terv szerint intézi a világ sorsát a Mindenható?

Adorján Dénes kénytelen elismerni, hogy ameddig valami nagy Képtelenség nem történik vele, vagy ameddig valami nagy Bolondságot komoly arccal nem tud az Istenről mondani, addig az ő vallásosságának elismerése komoly veszélyben forog.

Ő elvből nincs a bolondságok ellen, hiszen ezen a világon minden, ami értékes, egy kicsit afféle is. Bolondság, hogy az Isten világosít játszik, bolondság, hogy mi minden áján egyek vagyunk és mégis egymásnak rohanunk, bolondság az apostolok fanatizmusa, ahogy a csillagász az éjszakáit tölti, a festő színeket rak a vászonra; bolondság egy leányért meghalni és élni is bolondság. ő nincsen egészen ezek ellen a Bolondságok ellen. Viszont a Bolondságokban is jobban szereti az okos Bolondságokat. Hiszi az Istant s ez Bolondság, de okosan hiszi, hitvallást nem készít róla, templomot nem építet s ha teheti, egy gondolat előtt

nem ceremóniázik. Teljesen különbözik Kovács Dömökostól, a dékántól és minden, három városban híres, céggégyzett vallásos embertől. Jaj, csak most döbben reá igazán, hogy kikkel skatulyázták volna egy csoportba, ha kitart eredeti állítása mellett. Hát ő olyan merev volna valóban, olyan szüklátókörű, olyan fapofa, olyan kérlelhetetlen, olyan kegyeskedő, olyan fölényes, olyan ostoba, mint ezek közül egy? Van neki valami köze az esőcsináláshoz, az imádsággal való gyógyításhoz; olyan jóban van ő azzal a valamivel, amit ő merészen és tudatlanul Istennek nevezett, hogy kepefizető hívei, meg törvényes urai számára tőle egy kis protekcióért könyöröghet? Isten őrizze árva lelkét s magát a felfövalkodottság bünétől megóvja, de hát ő valóban nem olyan mint ezek az emberek. Nem, ő nem vallásos, csakugyan nem az s nem is akar az lenni. Mindössze valami általjárta, egy magasabb rétegbe emelte, többé tette s az életét fogékonyabbá emberek, virágok, a boldogság iránt. Ha akadna tíz hozzá hasonló, talán Istennek merné nevezni ezt a valamit. így belenyugszik, hogy a reflexei működtek, meg a szexualitás ... Ámbár olyan nehéz megállani, hogy magyarázkodni ne kezdjen, kérdéseket ne tegyen föl, hiszen a filozófia tanára volna, vagy mi. De így is jó...

Nem vallásos, mindössze valami. Valami felgyűjtotta, Ezért is érdemes volt Lekenyésre eljönni.

HETEDIK FEJEZET

KLÁRIKÁNAK FELJÖN A NAPJA

I

A nyár hamar eltelt mindenki számára a lekenyési konstellációban. Adorján Dénes csak egy hétag erőltette a falumunkát. Ami azt illeti, már az első vasárnap délután abbahagyhatta volna. Akkor Ő a templomozás után a legényekkel akart tárgyalni valami efféle cím alapján: „Az ifjúság és az egyház“. A hallgatóságul iskolába idézett ifjak azonban kevés szorongás után kitártották a szájukat.

— Ma nem lehet, tanár úr, ne vegye rossz néven, de nem lehet.

— Nem lehet?

— Nem lehet. Ma délután nem lehet.

— Miért nem lehet?

Erre kiderült, hogy a városi ifjak már lenn várnak a legelő szélén a futball-labdaival; el volt ez már rendezve egy héttel ezelőtt, kitérni nem lehet. Ha a tanár úr nem haragudnék meg, őt is szívesen látják a játéknál, lehet kapus, vagy hátvéd, amelyiket jobban tudja; a Fekete tiszteletes úr rendesen hátvédet játszott.

A tanár úr nem haragudott meg, csak éppen a kiránduló bakancsaiért szaladott haza s azt kötötte ki, hogy őt a kerten keresztül vezessék a legelőre, nehogy az asszonyok gyűlését megzavarják.

Pedig az asszonyok gyűlését nem lett volna kár megzavarni.

Egy öreg sírdombon ülve elnökölt a tanárné asszony a templom kertjében. Előtte s körülötte fekete ruhába öltözött asszonyok; a tarkaruhás fiatalabbak elbújva hátul. Akkor mindenki legelőször azt kérdezte meg az összegyűltektől Adorjánná, hogy tudják-e, mi az a Nőszövetség?

Egy asszony jelentkezett, hogy Ő tudja.

Bíró Daniné volt, beszármazott asszony a faluba, nem is ebből a megyéből, valahonnan a világ végéről, alig pár éves házas; hogy mer ő megszólalni ebben a tisztes gyülekezetben?

A Nők szövetsége meghalt, mielőtt megszületett volna.

A tanárné asszony azonban a kezében tartotta a kicsi könyvecskejét, nem érezte, hogy földrengés kézül. — No lelkem, hogy is hívják, nem baj, ha nem is tudom, igen, Bíróné lelkem, jöjjön csak ide mellém, ott igen messze van, s mondja el, itt ezeknek az asszonyoknak, akik nem tudják, hogy mi is az a Nők szövetsége.

Az öreg Bíró Demeterné nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon.

— Gyere, lelkem menyemasszony, gyere, taníts meg minket; csak most jövünk rá, hogy te milyen tudós asszony vagy.

— A Nők szövetsége minden télen gyűléseket tart a tiszteletes asszony elnöklete mellett s ott szép előadásokat meg szavalatokat hallunk, meg libákat is tömtünk egy nyáron, a jövedelemből szőnyeget vettünk a templomba, a szegényeket istápoltuk.

Az asszonyok kezdettek érdeklődni.

— Aztán kik szavaltak, lelkem?

— Otthon hagytátok a fonást, lelkem?

— Már ezt a mi férfiaink meg nem engednék!

— Annál okosabb dologkukoricát fosztani.

— Annyi a koldus nálatok, hogy gyűjteni kellett nekik?

— Minek a szőnyeg a templomban?

— Már, ha én libát tömök, azt én akarom a piacra vinni.

Az elnöknének egy pillanatra megremegett a szíve; asszony létire még az is eszébe jutott, hogy elfusson, kimeneküljön ebből a megtébolydult asszony táborból. De aztán a méltóságos főelnöknő jutott eszébe Balaváron. Nem szabad csüggédni az első sikertelen ségtől, ez volt a tanácsa, összeszedte tehát minden

erejét s jelt adott, hogy szólani akar. Erre újra láarma tört ki:

— Csend legyen, nem látjátok, hogy a nagy-tiszteletű asszony beszélni akar?

— Hallgasson mindenki...

— Nem lehet semmit hallani...

— Ali lesz itt már asszonyok? ...

— Csend legyen, mindenki hallgasson...

Belegett öt perc, amíg a csendcsinálók elhallgattak s Adorjánné szóhoz juthatott.

— Az egész világon öntudatra jöttek az asszonyok. mindenütt kiveszik részüket a hasznos munkából. A Nők szövetsége arra való, hogy az asszonyok azon keresztül magukat műveljék s az egyházat segítsék..

Adorjánné szavaira néma csönd támadt. A tanárné tudtán kívül a legpompásabb módszert választotta arra, hogy meghallgassák. Senki sem értette meg, hogy mit mondott, egy árva betűjét sem, tehát áhítottal várta mindenki, hogy most már ebből mi lesz.

— Itt van például az anya- és csecsemővédelem — folytatta Adorjánné. — Bíróné lelkem, nyissa csak ki azt a kicsi kuffert, de óvatosan, jaj, ne fordítsa fel, nehogy baja történjék. Ez például itt egy csecsemő-mérleg. Láttak már ilyent?

Erre még a fiatal Bíróné sem merte azt felelni, hogy: láttam.

— Megmagyarázom mindjárt, hogy mire szolgál. Ez arra való, hogy rajta a csecsemőket minden héten pontosan lemérjük. Ez által meg lehet állapítani, hogy nőttek-e eleget az apróságok. Ha nem nőtt valamelyik eleget, az baj, akkor a kicsike nem kapott elég táplálékot. Ha pedig igen sokat nőtt, az se jó, a túlkövér csecsemő könnyen megbetegedik. Megértették-e mindenájan?

Erre sem mert válaszolni senki.

Csak a fiatal Bálint Jula nyújtózkodott, látszott, hogy valami mondanivalója volna.

— Kérdezni szeretne valamit? — biztatta Adorjánná.

— Csak ne tessék megharagudni, nagytiszteletű asszony, nekem van két kövér tyúkom, holnap be kellene vinni a városba eladni, vájjon ezen a mérlegen nem lehetne megmérni, hogy mennyit nyomnak?

Ezzel aztán a gyűlés komolyabbik része véget is ért. Az asszonyok olyan nevetésbe csaptak, hogy a baglyok felébredtek a templom padlásán, a verebek pedig óvatosan odébb repültek.

— Ügyelj Juli, ha kövérek a tyúkjaid, még megbetegedhetnek.

— Egyéb mérnivalód nincsen?

— Letojja a tyúkod a csecsemőmérleget, Juli!

— Ezért kihozhatta a tanárné asszony a mérlegit.

Adorjánná velük együtt nevetett; lehetetlen volt ezekre a jókedvű asszonyokra megharagudni.

— Megalakítjuk-e a Nők szövetségét?—kérdezte végül, amikor a nevetés elült.

— Nem vagyunk mi semmi jónak az elrontói — vélték az asszonyok s ez már egészen meglepetés-számba jött Adorjánnának.

— Akkor elnököt kell választani — rendelkezett.

— Elnököt?

— Igen, elnököt, aki a gyűléseket vezesse, meg pénztárnokot, aki a pénzeket kezelje.

— Miféle pénzeket?

— Amiket a Nők szövetsége gyűjteni fog.

— Sok pénzt fogunk gyűjteni?

— Sokat hát, kevessel semmiré sem megyünk.

— Akkor leszek én a pénztáros — ajánlkozott Benedek Józsefné.

Az asszonyok nevetve tiltakoztak:

— Kecskére nem bízzuk a káposztát.

— Lenne hozzá esze ugyanvalóst.

— Kezeld a Bálint Juli pénzét, amit a tyúkjaiért kap!

Adorján Dénesné most már valóban kezdte sajnálni, hogy a dologba belefogott.

— Egy kicsit több komolyságot asszonyok — intette őket, de ugyan hiába.

Valamivel később azonban nem bánta volna, ha valaki elnevette volna magát, de az afféle dolgot akkor már kiseperték a templomkertből.

Elnöknek az asszonyok nagy hirtelenjében kikiáltották Bíró Demeternét, egy perc múlva azonban felállottak egy páran, hogy aztől nem úgy gondolták, hogy nem Pataki Domoksnét választja meg a gyűlés, reájuk akkor ne is számítsanak, csinálják meg a Nők szövetségét nélkülük.

Ebből aztán olyan kiadós veszekedés támadt, hogy az asszonyok egyenként hagyták el a templomkertet, de még a templomfalakon túl is ömlött belőlük a felháborodás. Mint amikor szétfolyik az asztalon az ügyetlenül kiöntött sistergőén forró zsír, úgy folyt szét az asszonyhad is sisteregve, zakatolva az egész faluban, míg a malacok be nem futottak a temetőnél s véget nem vetettek a háborúságnak.

Adorján Dénesné odahaza a tűzbe dobta az összes könyveit s esküvel fogadta, hogy ő falumunkát többet akkor sem végez, ha arra maga a miniszterelnök kérné fel az összes miniszterekkel egyetemben.

A futballista férje is csak még egyetlenegyszer próbálkozott meg vele, amikor a gazdag Gagyari Sándorhoz vitték látogatóba.

— Merre található itt a kút? — érdeklődött, ahogy az utcakapun belül került.

— Feleség — ordította Gagyari Sándor a ház felé fordulva — hozz egy pohár friss ivóvizet a tanár úrnak!... Ámbár belül vár minket a bor, kár a kedvet kútvízzel rontani — próbálta rábeszélni Adorjánt.

— De nem, én igazán a kutat..

— Szó sem lehet róla tanár úr, még összepisz-kítja a ruháját, nem olyan könnyű ám felhúzni azt a vedret.

A feleség, már hozta is a tele poharat.

Azzal a pohár vízzel itta meg Adorján a búcsú-áldomást a falumunkára Lekenyésen.

— Ezután nyaralni fogunk — jelentette ki a feleségének másnap déltájban, miután a Gagyari Sándor borának a hatását kialudta s az asszony is hajlandó volt vele komolyan szóba állani.

2

A Fekete Vince nyara nem volt ilyen vidám; las-sabban is járt le, néha túlságosan lassan. Ez a fizetsége annak, ha valaki igen a lelkére vesz valamit. Ámbár a léleknek semmiképpen sem árt meg, ha egy kicsit megbolydul, megsajog, kifordul tengelyéből. Az új megnyugvás, az új egyetértés, ami kialakul, esetleg tisztultabb lesz és komolyabb. Esetleg a lélek új támaszokért bebarangolja az élet mélységeit, számba veszi a nagy kérdéseket, megpillantja addigi pálya-

futását a maga csupasz meztelenségében s ha egy pilla-natra meg is döbben, talán arra is ráeszmél, hogy minden másképpen is lehetséges.

Valami ilyenféle történt Fekete Vincével is. Az édesanyja, egyszerű lélek, a leghamarabb vette észre a maga módján.

— Lefogytál, édes fiam, nincs-e valami bajod? Máskor mindenre jókat nevettél, most a szavadat is alig halljuk.

— Szeretnék már otthon lenni Lekenyésen, ez az én betegségem. Hozzászoktam a papi munkához, nagyon hiányzik az nekem.

Egy kis csalás volt a feleletben; leginkább pedig abban, hogy igaz volt a gyökeréig, holott csak megnyugtatásnak szánták. Mert Vince csakugyan vágyódott már haza az ismerős, kedves faluba. Szeretett volna szót váltani az emberekkel, mintha mi sem történt volna; kérdezősködni, hogy hány kalangya búzát arattak? baj nélkül lejárt-e a cséplés? s nevetni tudni reájuk úgy, mint azelőtt. Vágyódott haza, mert számadását önmagával már elvégezte. Vájjon az emberek éppen ilyen megtisztult lélekkel fogják őt fogadni?

És Klárika, ő is, vájjon várja-e őt vissza?

Úgy tervezte, hogy estére érkezzék meg a faluba; senkivel ne találkozzék, amíg a kertek alján a papílakba fellopózkodik. De amikor a vonatja kora délután a te-

rebesi állomásra befutott, a csomagját a raktárba helyezte, maga pedig a Hevenyő melletti ösvényen gyalog vágott neki a két órás útnak.

Az nem olyan egyszerű doleg kivární, hogy az órák teljenek s közben kiszámítani: már otthon is lehetne, ha gyávaságból meg nem torpan.

így is alacsonyan állott a nap, amikor a falu első háza mellett elhaladott.

Vájjon mivel fogadja őt a falu, miféle szóval, jó kedvvel-e, vagy morc haragoskodással?

Valahonnan éles gyermekhangokat hallott.

Megállóit egy elbokrosodott akácfa védelmében s úgy figyelte, leste az elejtett szavakat, mintha jósolni akart volna belőlük.

A Pataki Sándorné malacai nyilvánvalóan berontottak a Szolga Mózesné veteményes kertjébe; a szomszéd gyermekek tették magukat, hogy föl vannak háborodva.

— Gyere csak Jolán, majd kapsz az apádtól, fogtok fizetni Ida néninek, meglátjátok!

Pataki Jolánt ugyan senki a világon meg nem bízta a malacok őrzésével; a koszosok a maguk, önálló terve szerint keresték, vagy törték a rést a kerítésen. Jolánka azonban nagyon is tisztában volt a felnőttek szokásai-val. Merev testtel, mintha már is az apja számoltatta volna, hagyta ott a játékot a kicsi Daczó Endivel; s

abban a pillanatban jól fogott volna neki a malacok okossága. Hiszen még azt se tudta szegény feje, miképpen jusson át a kerítésen, nemhogy otthon lett volna velük, minthogyha semmi sem történt volna.

— Cugu, cugu, cugu — kezdte hívni őket angyal hangon, de mai napság annál már a malacok is kitanultabbak.

Közben minden oldalról hangzott a gyermekek kórusa.

— Mind megették a fuszulykát, fogtok fizetni Ida néninek!

— Ne félj, kapsz apádtól, mind kitúrták a hagymát!

— Csak jöjjön erre Ida néni, ne félj, fizettek!

— No Jolán, kapsz apádtól, fizettek Ida néninek!

A nagy hangosságra valahonnan előkerült a Pataki Jolánka édesanyja.

Jaj, szegény Jolán, lesz most neked nemulass. Azaz lenne, ha egyelőre nem a malacok volnának a fontosabbak.

— Cugu, cugu, cugu, cugu, jaj a fene a beleteket, hogy tudtatok oda bemenni kulcs nélkül? Gyere ide Jolán, hallod-e?

— Mind kitúrták a fuszulykát, most fizethetnek Ida néninek.

— Annyi kárt tettek, mind kitúrták a hagymát, most fizethetnek érte!

— Jaj, elmenjetek arcátlanok, miket beszéltek, hiszen ebben a szempillantásban jöttek ki az udvarról mi kárt tehettek? Cugu, cugu, cugu, cugu, gyere ide Jolán! hányszor hívjalak?

— Jolán ne menj, megver az édesanyád.

— Jolán, ide gyere azonnal, cugu, cugu, cugu, ti arcátlanok, hát mért nem segíttek, bújj át, te gyaláztos, még hogy mennyi kárt tettek? ne arra hajtsd te ördögfajzat!

— Gyere Árpád, hívjuk ide Ida nénit!

— Jolán, ide gyere!

— Jolán, ne menj, megver az anyád!

— Cugu, cugu, cugu, cugu, cugu...

... Fekete Vince elfelejtette, hogy jósolni akart a falu első hangjaiból s széles mosollyal nyitotta ki a papi kert ajtaját.

Othon érezte magát, mint a malacok az Ida néni kertjében.

— Hej, öregasszony — kiáltotta, amint a nyári konyha sarkánál a ház elé érkezett.

3

A hazatérő lelkész megvolt elégedve a híveivel, mert őszinte szeretettel fogadták.

Az öregasszony sohasem volt nagyon beszédes, most sem mondott sokat, de azt a lelkipről:

— Jaj, drága tiszteletes úr, csakhogy megérkezett!

A kurátor hamar előkerült: Már azt hittük, soha sem jön vissza.

— Sokan nem bánták volna.

— Nincs itt semmi baj, tiszteletes úr. Azelőtt se lett volna, hogyha Kelemen Lőrinc...

— Hagyjuk ezt, kurátor úr.

— Nem is kell vele törödni. Ki az a lelkész[^] aki nek ellenisége ne volna? De tiszteletes úrnak itt igazi jó barátai is vannak. Amíg csak ide jöttem, sokaknak felderült az arca az örömtől: Igaz, hogy hazajött a tiszteletes úr?

— Hazajöttettem, kurátor úr, mert nekem itt az otthonom.

— Isten segítse miközünk, amíg csak élünk.

A két ember szeme melegen egymásra csillant. Fekete Vince kérdezősködni kezdett.

— Hogy vannak a tanító úrék?

— Az öreg tanító úrékat gondolja?

— Talán csak nem jött meg az új tanító is?

— De bizony megjött, ügyes, jóbeszédű fiatalember. A Verebes tanító úrék átköltöztek a saját házukba. Mindennap lehet látni az öreg urat: künn ül a kertben a körtefa alatt és pipázik.

— S a tanítóné asszony?

— Nem volt ő rosszul soha ez életben.

— Mindnyájan jól vannak?

— Jól vannak, hálistennek, jól vannak minden nyájan.

A fiatal papot nem elégítette ki ez a felelet.

Minden nyájan jól vannak, persze, hogy jól vannak; de vajjon ez a minden nyájan kettőt jelent-e, vagy hármat?

Máskor szorongás nélkül tudott kérdezősködni Klárika felől, most a szíve dobogni kezdett s a torka összeszorult, mint egy diáknak.

Vájjon, hogy van a kicsi Klárika? gondol-e még reá? szereti-e, vagy meggyűlölte? Ámbár az egészen mindegy, a gyűlölet is szeretet, csak a visszájára van fordítva. Neki gondja lesz, hogy a színe kerüljön ki felé. Most már nem veszi tréfára a dolgot...

Alig várta az estét, hogy meglátogathassa.

Az öreg tanító fogadta, meg a tanítóné, egy darabig örülni kellett a viszontlátásnak, bár belül égett a türelmetlenségtől. — Hát beköltöztek az új otthonukba? — kérdezte zavarodottan, de egyre csak a becsukott konyhaajtót figyelte.

— Üljön le, édes öcsém; az Isten hozta minálunk.

— Tavasszal még nem hitte volna, hogy ki kell meszeltetnie ezt az öreg házat.

— Az ember sok minden nem hisz. Nem is volna az jó, ha minden előre tudnánk.

— Adám is meg akarta ölni magát, amikor Lucifer megmutatta neki a jövőt.

— Az „Ember tragédiájára“ céloz öcsém?

— Arra.

— Magát tán bántja az, fiam, hogy mi történik az ezredik unokával? Nekem csak annyi a gondom, hogy ezt az utolsó leányomat is férjhez adjam. A többi az Isten dolga, vagy az ördögé.

— Klárikát nem lesz nehéz férjhez adni.

— Ma több a baj mindenkel, fiam. A nyugdíjamat is...

— Klárika annál ügyesebb és háziasabb...

— Rebeka lelkem, nem hoznád be a pipámat?

Künn felejtettem ...

— Klárikát csak ezután fogják...

— Semmiképpen sem tudok pipa nélkül gondolkozni. Olyan az, mint a jóféle olaj, ha méreg is. Nekem nem az. Maga miért nem dohányzik, öcsém?

Abban a pillanatban Vincének csak ahoz lett volna kedve, hogy felugorjék, beleüsse a fejét a mestengerendába s hazamenjen lefeküdni.

Ezek itt egy világért sem akarnak Klárikáról szót ejteni. Titkolják előtte, mintha nem élne. Vájjon elárult volna minden az a boldogtalan leány? Vájjon nagybátyjához is csak azért küldték volna Csékba, — hal-lotta, hogy a nyarat ottan töltötte — mert ha valaki

bút szerez egy helyt, meg kell mártani őt valahol más vidéken; új színt kell reá kenni, mint a kopott bútorra?

— Hát Klárika hogy van? — ütötte fel hirtelen a fejét, mert ő tovább nem játszik, tisztán szeretné látni.

— Klári?

— Igen, Klárika.

— Nagyon jól érzi magát, azt írta a legutolsó levelében.

— Levélben?

— Cséksemlyénből írt, ott van az Ádám bátyjánál. Nem hallott erről az öcsém?

— De igen, csakhogy azt hittem, onnan régen visszajött.

— Abbizony nem, még mindig ott van.

— Jól találja magát?

- Jól.

— Úgy látszik kedves a társasága.

— Nagyon jól találja magát. Karácsonyig haza sem jön.

— Akkor bizonyosan gyűrűt hoz az ujján.

— Az is meglehet, fiam.

Az is meglehet.

Hát szóval a kicsi Klárika jól találja magát Cséksemlyénben s esetleg karácsonyra el is jegyesedik?

Ilyen hamar el tudta felejteni azt az estét ott a

tanítói lakban, a porcellán óra alatt? Ilyen gyorsan üresedik, meg telik a szíve, mint egy előjáró pohár?

Vince úgy találta, hogy nagyon álmoss és hazára kell mennie.

Senki sem marasztalta.

Buta doleg ez az élet, mint egy táborozó sátor. Ha ki nem feszítí az ember az összes köteleket, ernyeden lóg alá a gyönyörű vászon. Esetleg egyetlen meg-lazult cövek miatt feldönti a vihar. Egy órával ezelőtt még zengett a világ, szép volt az öregasszony, az emberek kedvesek, az élet ezer Ígérettel teljes. Most lomha kutyák ugatnak benne, kihúnytak a mécsek, baglyok huhognak. És holnap prédkálnia kell.

Olyan ez mind, mint a kis gyermek izgatott vágya, hogy a cirkuszba vigyék. Fényesség, ragyogás, csillagogóruhák, oroszlánok! Aztán elrontja a gyomrás a bohócok hiába vetik neki a bukfencet. Tisztára megbolondult mindenki körülötte; a bohócok hülyék és az emberek is hülyék, hogy röhögnek rajtuk. Mi van ezen mulatni való? Aliért állanak az emberek a fejükre, holott a lábuk jobban elbírja őket? Hát az a kicsi kutya minek ugrik át a lyukas karikán? A zenekar játéka sérti a fület.

Ilyenkor az okos emberek inni szoktak s akkor mindenjárt értelmét látják ennek az értelmetlen életnek.

Hogyan lehet az, hogy Kelemen András még nem jött rá erre az okosságra? Szegény fiú, kétszeresen

bolond. Ámbár lehet, hogy neki a nadrágfoltozás a világ feneke, s amíg az ki nem esik, nincsen semmi baj. A leányokat csak reá varrja. Ez a gomb, ez a Klárika elgurult előle. Még csak nem is káromkodik. Moslék van a szívében, nem vér. öt kellene a szószékre állítania maga helyett holnap, neki holnap is mindegy volna.

Klárika, csitri kis leányka!

Vájjon mit csinál ilyenkor Cséksemlyénen? Vállakivel sétál, meg fűszálból gyűrűt sodor az ujjára, egyet magának, egyet a lovagjának?

Be sötétek most itt ezek az utcák!

4

A tanító leánya hamarabb hazakerült Lekenyésre, mint azt Fekete Vince remélni merte volna.

Narancsot nem eszik senki ebben a faluban, de egy dinnyehéjon is el lehet csúszni, ha az Isten azt úgy rendeli.

Egy hétag tartották a terebesi kórházban a boldog-talan tanítónő asszonyt. Gipszbe kötözték a lábat, ellátták jó tanácsokkal. Mire hazakerült a hazai ágyat nyomni, Klári már otthon várta, kezében a főzőkanál, mellette a seprű. Ezután ő lesz a kicsi háztartás vezetője.

Az öregasszony úgy feküdt az ágyban, mint egy vértanú; szegény, szerencsétlen, szánandó teremtés; efféle dolog is csak vele törtéhetik meg, aki egész

életében csak szenvédett, küszködött, türt és hallgatott.

A tanítónak pedig az volt az első szava hozzá, amikor látta, hogy meg fog élni:

— Hogy az Istenbe nem tudtál vigyázni, az ördög a dolgodat, te asszony! Akinek esze van, az megnézi hova lépik!

A látogatók persze csöpögtek a sajnálkozástól, meg tele voltak vigasztalással.

— Egyet se búsuljon, Rebeka néni, az öreg csont is összeforrik, ha lassabban is. Az a fontos, hogy ne veszítse el a reménységét. Péter bácsi, tudom, jó kedvel tartja. (Áldott jó öreg ember.)

Az egész dologban az volt a vésztjósló, hogy a Rebeka asszony ajkát egy hang sem hagyta el, amióta a baleset megtörtént vele. Csak vizet kért, meg tejét, meg hogy forditsák el a lámpát, ne süссön a szemébe. Egyébként pedig összeszorította a száját és hallgatott.

íme, most ez az asszony is perbe került az isteni világrenddel.

Klárika olyan komoly volt, mint egy felesküdt ápolónő, amikor Vince legelőször meglátogatta.

— Mikor érkezett meg, nagy leány? — kérdezte tőle a fiatalembert, mintha nem leste volna a kertből a szekeret, amikor utána küldték az állomásra.

D?hát a ragya az öreg szőlöt is megütheti; az öreg

legény beszéde is bizonytalanná tud válni. Kivált, ha a köteles szomorúság lemerítette a házat a kút fenekére s most olyan fojtott benne minden hang, mintha a levegő még csak percekig tartana.

A Klárika hangjából sem tudta kiolvasni Vince, hogy mi van mögötte. Neki szól-e a hidegsége, vagy az édesanyjának, vagy ennek a háznak most ez a törvénye? Az élet szépségét bevonták itt fekete lepellet. A hangszálak berozsdásodtak, az arcok megfeketedtek, a szemek kiüresedtek. Vince megszorította a Klárika kezét; hideg volt.

— Hogy van az édesanya? — kérdezte.

— Szegény édesanyám, mennyit szenved!

— Mit mond az orvos, összeforrik a lába?

— Mindegyik biztat.

— Ilyen idős korban sokáig eltart. De az Isten csak megsegíti, meg a gondos ápolás.

Vince csak akkor vette észre, hogy még üléssel sem kínálták meg.

— Hol van az édesapja? — igyekezett szabadulni a kellemetlen helyzetből.

— A kertben pipázik.

— Búsl-e erősen?

— Ő igen, menjen nézze meg.

Ilyen volt az első látogatás.

Vince hazafelé menet elhatározta, hogy többet,

ha csak teheti, az öreg tanítóék küszöbét át nem lépi; másnap azonban újra csak ott volt s még nem is szégyelte magát.

Mégis előbb óvatosságból a kertbe kukkanott be, hátha ottan találja az öregembert s jóízű beszéddel egy kicsit lenyomkodhatja torkában a remegést.

Az öreg tanító azonban nem volt jókedvű, de nem is búsult. Porzott a méregtől, mint a rossz szőnyeg. Akkorákat szívott a pipáján, hogy majd a hátán jött ki a füst.

— Felforgatta az egész háztájat, csupa dacból tette, hogy még most se legyen pihenésem, amikor már a püspök, sőt az Isten is nyugdíjba küldött!

— Péter bácsi lelkem, hogy lehet ilyeneket mondani?

— Képmutató az egész világ, fiam. Itt mindenki akkora szemeket mereszt, majd, hogy sírva nem fakad. Teszi magát, hogy sajnálja azt a vén ügyetlent. Bezzeg a gyerekekkel nem ceremóniáznak. Engem, amikor futásközben megboltottam s a favágó tönkbe vágtam a fejemet, felkaptak és elpaskoltak, amiért nem ügyeltem, pedig a fejemből csurgói a vér. Hát jól van, szenvéd a szerencsétlen, de az ő hibája miatt. Muszáj most már nekem is lógatnom az orromat?

— Egy picikét sem sajnálja, Péter bácsi?

— Az az asszonyok dolga, ők értenek hozzá. Hallom, valami amerikai író ki is nevezi őket ezért

hogy ők többet érnek, mint a férfiak. Az egyik eltöri a lábat, a másik megsiratja. Behozzák a konyhába a rühös macskát, olajjal kenegetik, hogy meg ne döögöljék. Én meg kidobom őket macskástól együtt, azért vagyok alacsonyabbrendű. Hát lehet fiam, hogy ez így van, de akkor az Isten meggondolta magát, mert nem így kezdette ...

— Hogy-hogy... nem *így* kezdette ...

— Az Isten úgy kezdette, hogy sajnálni senkit sem szabad. Aki sajnálkozik, az éhen pusztul. Mit szólsz ahhoz az asszonyhoz, aki a csirke nyakát nem meri elvágni?

— Azt már én sem...

— Éhen is pusztulnál, fiam, ha mások el nem tartanának! Nagy uraknak való az efféle magasabbrendűség. Pénzért levágják és megnyúzzák a marhát, ők csak pirosán kisütve látják. A szegény ember nem sajnálhatja meg az állatot. Még az öreg asszonyt sem, ha már teher a házon, hogy az összeomlik.

— A Fidzsi szigetbeliek ...

— Tudom, fiam, tudom. Nekem igen rágós lenne a húsuk. Én már a csirkétől is félek, nem bírja a gyomrom. Isten őrizzen attól fiam, hogy én valakinek a halálát kívánjam. De ha közeledik, nem kenem be pénésszel az arcom. Egyszer nekem is meg kell halnom s akik előttem mennek, azokat én temetem eh

— Nem érzelmeskedik ...

— Azt hagyom a németeknek, ők felfújják a ké-püköt s nagyokat ugranak. De ők is csak oda hullanak vissza, ahova mi.

— Nagyobbat repülnek ...

— Az is magasabbrendűség, mi?

— A világ annak veszi.

— Veheti fiam, legyen neki igaza, amíg nem tudok róla.

— A nagy tudósok gondolják így, bátyám.

— A nagy tudósok?

— Azok.

— Kik azok a nagy tudósok?

— Okos emberek.

— Mind csupa német s angol?

— Magyar bizony kevés akad.

— Annak örülök én, fiam.

— Annak örül, hogy kevés a magyar tudós?

— Annak, fiam, annak.

— Én azért inkább búsulni tudnék.

— Egyet se búsulj, mert az magasabbrendűség.

Nagy tudósok csak ottan születnek, ahol sok a buta ember.

— Ezt ne mondja hangosan, bátyám.

— Mondom biz én, mondomb; hiszen éppen ebben van a titok: úgyis hiába mondomb.

— Miért mondaná hiába?

— Tiszta hiába, mert itt nálunk annyi az okos ember, hogy mindenki mindennt tud. De ha a buták között egy okosabb megszólal s azt mondja: Aki nevet, annak szétnyílik a szája, hát az a sok buta ember mindenjárt a hasára esik s egyik a másiknak adja tovább: Hal-lotta, ez az okos ember mit mondott, ezt mi soha ki nem találtuk volna

— Hát az már csakugyan igaz, hogy nálunk mindenki roppantul okos ...

— Kivált az asszonyok, fiam. Az én feleségem például...

Ezzel a beszélgetés filmje lejárt, ugyanoda került vissza, ahonnan elindult, az öreg tanító a szegre akaszottat.

Vince is elhallgatott, mert már ideje lett volna beljebb kerülni egy házzal.

A komoly kis ápolónő vájjon mit csinál?

Meg kellene szabadulni valahogy ettől az öregembertől. Ha tovább hallgatja, megkeseredik s három héting nem tudják kifőzni belőle a szagát.

ő még ráér tapasztalatoktól bölcsé lenni; előre rámondani a mosolygó almára, hogy belül férgek.

Ámbár...

Ha ez a Klárika sokáig játszik vele, még ő is meggyűlöli az asszonyokat, mint az öreg kántor.

Miért nem tud egy kicsit barátságosabban reálnézni? Vájjon az új tanítóval kedvesebben bánik? Most is benn van nála, látta az elébb az ablakon keresztül, édesen beszélgettek ...

Az volna még a mulatságos, ha Kelemen András viszont a konyhában várna; ebből színdarabot lehetne csinálni, csak a befejezése hiányzik, arra várni kell az ötödik felvonásig.

Átkozott kicsi leányka, be fennen hordja most az orrát, hárman is csapják körülötte a szelet. A negyedik Cséksemlyénben gyűjti a pénzt az aranygyűrűre s írja a szerelmes leveleket, alig bírja a póstás-kisbíró cipelni. Bemenjen, ne menjen be?

Be kell mennie; az öregasszonyt látogatlanul nem hagyhatja.

De Klárikával nem beszél többet, csak két szót, esetleg hármat; még azt hinné, hogy érette jött ide már másodízben.

5

Fekete Vince szeretett volna jó barátságban lenni az új tanítóval, de az egy kicsit mégis sok volt, ahogy ez az újonnan jött fiatalembert a helyére tolakodott Klárika mellett.

Meg kellett volna éreznie, hogy az a hely foglalt. Vájjon Klárika sohasem pirult el, ha a beszélgetés réá terelődött, abból nem lehetett jelt venni? — Ha

ugyan a pirulás nem a cséki legénynek szólott, az ember sohasem tudhat eligazodni a leányok szíve járásán.

Látogatóba menni sem volt kedve ilyen körülmények között. Egy alkalommal szépen bolonddá tették, mint két cinkos; számára egyéb nem maradt hátra, mint jó képet vágni a dologhoz.

— Most menjenek be édesanyámhoz, ha látni akarják — indítványozta Klárika pár percre megérkezése után.

Aztán ahogy bevonultak s az Öregasszonyt szólásra bírták, a kettő nem volt már sehol, Vince pedig fogva a belső szobában.

— örvendek, Rebeka néni, most sokkal jobb színben látom — dadogta.

— Ne is mondja, Vince, tudom, hogy vigasz-talni akar.

— Dehogy is azért mondomb, komolyan, sokkal jobban néz ki. (Künn a kertből gyanús kacagások foszlányai szűrődtek be.)

— Nem lábalok én ebből ki már sohasem, érzem, hiába minden.

— No, de így elcsüggendni!...

— Nem is akarok tovább élni. Engem csak a halál küld nyugalomba. Nekem bezeg senki sem kínálta föl a karósszéket a kertben, hogy kipihenjem magam.

Dolgoztam örök életemben, mint egy kutya. Mégsem becsültek soha.

— Másképp lesz ezután, Rebeka néni! Felnőtt a leánya, levesz minden gondot a válláról.

— Ö igen, ha nem vinnék el a háztól hamar.

— Nem kell még engedni, várhat egy kicsit.

— A leányt akkor kell adni, amikor kérik.

— Már kérték?

— Senki sem tud eligazodni a szavából. Még egy vizsgája van hátra ennek a cséki fiatalúrnak, úgy értettem, aztán már egyéb sincs hátra, minthogy állást kapjon.

— Az éppen elég, Rebeka néni.

— Azt mondottam én is Péternek, de ő minden jobban akar tudni.

— A mai világban a diploma még semmi, azután következik a nehezebbik feladat.

— Bár megtetszenék ennek a tanítónak, szívesen hozzáadnám.

— Ügyes, igyekvő fiú ...

— Nem lehet nagyon válogatni.

— Jó, hogy van kik közül. A várasi bálon is akadna lovagja, ha el szabadna mennie.

— Miféle bálon?

— Jövő szombaton lesz, szüreti mulatság. Készül reá az egész vidék.

— Miért ne volna szabad Klárikának elmennie?

— Csak úgy gondoltam... egyedül nem hagyhatja Rebeka nénit.

— Ráér gyászolni karácsony után, ha addig még kihúzom.

— Ó, ismét miket mond, kedvem volna megcsidni ...

Erre azonban nem kerülhetett a sor, mert az ajtón a tanító dugta be a szőke fejét.

— Nem jön haza tiszteletes úr?

Annyi tisztelet nélküli volt benne, hogy az oroszlánbarlangból kiszabadította.

Nagy ravaszság ez is, meg akarja akadályozni, hogy egyedül maradjon Klárikával?

Szótlanul haladtak egymás mellett egy darabig.

— Jó kedve van, tanító úr — döfött az oldalába barátságosan Vince.

— Kolléga úrnak nincsen szeme — kedélyeskedett a tanító.

— Még fenyílhatik.

— Ha én a kolléga úr helyébe lettem volna, már rég átszekereztem volna Klárikát a papílakba.

— Akkor kinek udvarolna most maga?

— Hálásan köszönöm, urambahátyám, hiszen nem is azért mondomb. Mit gondol, jó feleség válnék belőle?

— Az anyját nem szabad megnézni...

Még az apját sem, nem gondolja?

— Péter bácsit? Az öreget nagyra becsülöm. Született filozófus.

— Az. Egyebet sem csinál, csak filozofál. Ha reá hallgatnék, abba hagynék minden. Amikor elújságoltam neki, hogy megalakítottam a dalárdát, a kezével legyintett, hogy azt ő is megpróbálta, amikor olyan fiatal volt, mint én, de nem érdemes.

— Az öregnek dalárdája lett volna?

— Hiszi az ördög! De ezeken a megcsontosodott véneken sohasem lehet túlenni. Egyebet se csináltak, csak a hasukat vakarták egész életükben, fogalmuk sem volt arról, hogy mi egy népnevelő igazi kötelessége. De ha mi valamit megpróbálunk, olyan fölényesek, mint a varjú. Különben tudja-e tiszteletes úr, hogy a dalárdába sikerült bevonnom az idősebb embereket is?

— Ehhez már igazán gratulálni lehet.

— Szorgalmasan járnak a próbáakra. Van köztük egy pompás ember. Olyan fegyelmet tart az ifjak között, hogy csupa gyönyörűség. Elvégzi a munkám felét. A próbák után visszamarad beszélgetni. Néha éjfélkor kerülünk haza. Olyan kérdéseket tesz föl, hogy az embernek megáll az esze. Mondja csak, kolléga úr, rossz néven venné, ha én a vallás dolgairól úgy nyilatkoznék ezek előtt az emberek előtt, ahogy a lelkismeretem diktálja?

— Másként is lehet?

— Úgy gondoltam... igazán ne vegye rossz néven, mi még nem ismerjük egymást, kolléga úr az idősebb, még a tegezést sem ajánlotta föl, olyasféle ...

— Hát szervusz öcsém, nem szándékosan...

— Szervusz, igazán örvendek. Szóval... a papok nem mindig mondják azt, amit valóban hisznek, nekik az a kötelességük...

— Én még olyant nem mondottam senkinek...

— Ne vedd magadra, kérlek, hiszen mondottam, nem ismerlek, csak úgy általánosságban beszélek, de ezek az emberek tele vannak egészséges kétélkedéssel, rendkívül értelmesek, különösen ez a Kelemen Lőrinc, foglalkozni kellene velük egy kicsit...

— Kelemen Lőrinc is közöttük van?

— Nagyszerű ember, megéri az egész falut!

— Az olyan nagyszerű ember, drága Dezsőké, hogy észre sem veszed, amikor beléd harap.

— Kelemen Lőrinc?

— Veszedelmes ember, ügyelni kell reá. Tavaszszal annyira föllázította a falut, hogy szinte elvették a kepémét.

— Nekem azt mondotta, hogy nem sajnálna semmi áldozatot, csakhogy valami életet lásson ebben 9 faluban,

- Így mondotta: életet lásson?
- Sokat tárgyalt a nyáron azzal a teológiai tanárral, aki itt nyaralt, hogy is hívják? attól bizonyosan sokat tanult. Csodálom, hogy nem vettet észre, milyen értékes ember ...
- Meg kell választani a dalárda elnökéül.
- Ő az elnök...
- No lám, ez hamar ment. Engem meg sem kérdeztél...
- Hívtalak.
- Hiszen nincs semmi baj, nem vagyok sértődékeny. Csak baj ne legyen a dologból.
- A kultúrház építését is pártolja...
- Mit, te?
- Felvettettem a gondolatot, hogy kultúrházat kellene építeni.
- Te Dezső, te egy télen mintafalut akarsz csinálni Lekenyésből?
- Egy télen ...
- No, áldjon meg az Isten. Ezek a szilvafák itt négy évig készültek, én oltottam be őket, ahogy idejöttem. Az öreg Biró Demeter kertje. Én már csak ilyen lassan dolgozom s a kultúrház eszembe sem jutna, amíg a boltos csűrében táncolni lehet. No, de itt van egy kis dolgom. Átjössz-e este egy kicsit sakközni?

— Ne haragudj, ma este nem tehetem, megígértem Klárikának...

— Nincs semmi baj, vőlegény úr! Üdvözlöm a leányzót, mulassatok jól.

— Szervusz Vince.

— Szervusz Dezső.

6

A két fiú a konyhában várta, amíg Klárika fölveszi a Csékből hozott, szívdöglesztő új ruhát. Az öreg tanító a cipőjét takarította, holott azt nem rendelte el neki senki. Valami népdallá vedlett kupiét dudorászott; olyan jó kedve volt, mintha ő lett volna az eladóleány.

— Fog-e táncolni, Péter bácsi? — kérdezte Vince nagy komolyan.

— Tiszteld apádat s anyádat, — idézte az öreg — a vénekből pedig csúfot ne üzzél.

— Ők kezdik — jegyezte meg kurtán a fiú.

A macska egy nagyot ásított.

Az a leány is már készen lehetne azzal a ruhával, hiszen nem először próbálja magára.

Titokban, a tükről előtt bizonyosan többet viselte már, mint ahány bált tisztelességgel végig fog táncolni benne.

— A dalárdát miért nem viszed magaddal, Dezső? — humorizált az öreg, hogy maga is elcsodálkozott.

— Szétszaladnának még, mint a macskák, — ismerte be a fiatal tanító.

Végre kinyílott a belső szentély ajtaja.

— Igazán be lehet menni? — próbált tréfás lenni az egyik fiú.

— Ez a Rebeka néni leánya, ez a festett angyal? — duplázott reá a másik.

Erre a szóra az öregasszony is arra fordította a fejét.

— Kifestettek magadat? Klári? — kérdezte szemrehányó hangon. De nyomban utána akarata el- lenére eljajgatta magát.

Azért nincsen miatta semmi baj s legalább az a disznó Péter is meghallhatta.

Meg is hallotta, semmi kétség.

— Ne jajgass, asszony, mert még itthon maradok! ...

Az iskolaszolga öreg felesége elnevette magát a padkán, hiszen neki ígértek húsz lejt a fiatalúrék, ha ezen az éjén itt alszik s vigyáz a betegre, mint a szeme világára.

Azért aludnia is szabad, az nem árt meg a szeme világának, csak éppen a füle legyen nyitva, hogy meghallja az ökör kolompnak a hangját, ha a tanítóné asszony hívni találja.

Klárikának mindenjárt eszébe is jutott, hogy a hangadó szerszámot az anyja kezeügyébe helyezze.

— Ott el nem érem — siránkozott az anyja, mikor a kolompot Klárika az ágy mellé a földre helyezte.

— Oda nem tudok felnyúlni — ez meg az éjjeli szekrénynek szólott.

— Akkor csinálunk belőled grófnét — tréfálkozott a férje s a ruhaszárítókötelezet általvetette a mestergerendán. — Ez a csengettyű zsinórja, mint a regényekben. A végére kötöm ideiglenesen ezt a harangot. Maga Bálintné lelkem, őrizett-e valaha csordát?

— Nem én, tekintetes úr.

— Amikor ez megszólal, akkor bejön ide a szobába és fölcavarja a lámpát. Aztán megteszi azt, amire kérík. Megértette-e?

Jaj, de bolondos, kedves öreg úr, ez az öreg tekintetes úr; még a halottat is meg tudná kacagtatni.

Kár, hogy olyan nagy bánat ja esett mostanában, szegény tanítóné asszony, már mióta nyomja az ágyat.

Igazi, áldott jó lélek, hogy a leányát mégis elengedi a bálba, nem irigyli a mások boldogságát, beösszeillenek az öregúrral!

A Klárika kisasszonyhoz is jól találna akár-melyik a fiatalurak közül.

Talán ezen a bálon el is válik, a fiatalok már így szokták, tánc közben érzik meg, hogy kit ölelnének szívesebben.

— Jó mulatást, jöjjenek haza minél később!

A szekér elrobogott a fiatalokkal.

A várasi báró nagy csűrje már várta őket fel-díszítve, berendezve; akkora volt, mint egy színház, elfért benne hat falu népe, ki is lehetett nyújtani, mint egy harmonikát.

A fiatal tanító szakértő módon szemlélt meg minden, Vince négy üres helyet keresett egymás mellett, az öreg azonban ragaszkodott ahhoz, hogy hozzá senkinek semmi köze nincsen.

— Nem fizik-e, Klárika? — próbált ebben a hirtelen reászakadt egyedüllében bizalmas lenni Vince.

— Dezsőnél van a kabátom, — hűtötte őt le a leány.

— Dezső most egyébbel törödik — így a fiú.

— Merre van Dezső?

— Tanulja, hogy kell színházat csinálni.

— Azt nagyon jól teszi, karácsonyra mi is mulat-ságot rendezünk, tudja-e?

— Maga fog-e szerepelni?

— Mit képzel, ki lehetne engem hagyni?

— Maga lesz a primadonna?

— Én leszek hát! Maga nem akar játszani?

— Milyen szerepet adnának nekem?

— Van egy öreg, dörmögő vén ember a darab-

bán, mindenre azt mondja, hogy: Ilyet még nem faragtak Csíkban! Annak maga éppen meg is felelne.

— Gondolja, hogy szépen tudnék dörmögni?

— Magán nevetne az egész falu.

Ez már csípett, ez már kígyóharapás volt; Vincének egyszerre elment a kedve a további kérdezgetéstől. — Elmegyek, megkeresem Dezsőt, — állott fel félrefordulva — Klárika csak arra ügyeljen, hogy a helyeinket el ne foglalják.

Belefúrta magát a sokaságba, valakinek a lábára lépett s azt mondta: pardon. A csűr már tele volt zsúfolásig, valamerről a nevét kiáltották. Ott volt a környék minden papja, tanítója családostól, a jó várasi bálokat senkinek sem szabad elmulasztania. Dezsőt a színpad mellett találta meg, a helybeli kollegával beszélt, intett neki és Klárikához küldte. Megkereste a kijáratot, most jól esett volna egyet cigarettázni. A tágas szérű tele volt szekerekkel, a lovak csendesen ropogtatták a szénát. Vince kikereste a saját fogatját, megveregette a sárga csíkó nyakát, közelebb kotorta hozzá a sarjút, beszélgetett hozzá. A csűrben felcsendült a megnyitó dalárda hangja. Olyan volt minden, mintha álomban hangzott volna. A lovak voltak a valóság, meg a csillagok a feje felett.

Abban a pillanatban kezdette magát végtelenül

sajnálni, hogy ő nem lehet benn a csűrben együtt a többi boldog emberrel, mert vele szemben valami nagy igazságtalanság történt, száműzte az élet, elrántotta előle a boldogság tele tálját.

Ott benn mindenki kinyílik a szája a gyönyörűségtől, Dezső bizonyosan odahajlik Klárikához, hogy valamit megmagyarázzon, a testük összeér. Talán lopva hátrafordul valamelyik, a lelkiismerete nem egészen tiszta, hol van az a Vince, vájon nem sértődött meg?

Ez nem sértődöttség, ez nem harag, ez a szívnek sajogása, a tenyerében is érzi, amikor valamit nagyon kíván és szenvéd miatta és senki észre nem veszi, meg sem gondolja.

Ha Klárika most kijönne, csak annyit mondana:

— Elment az esze Vince, miért nem jön be a terembe, még most is tartom a helyét, elmulasztotta az első számot.

Ő pedig felelné, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga:

— Ki kellett jönnöm, hogy megnézzem, nem szórta-e ki a ló a szekérből a szénát.

És ezt Klárika elhinné, a csillagok is elhinnék, mindenki megnyugodnék. Vissza kell menni a csűrbe, leülni Klárika mellé, várni és figyelni, hogy a szavaló legény száma mikor jár le. Még azt sem engedik

meg neki, hogy kedvére kifájtathassa a szívét ott kinn a szekerek között, a csillagos ég alatt.

Vagyis, hogy engedik, nincs abban semmi hiba, Klárika talán észre sem vette, hogy nem ül mellette, kisebb gondja is nagyobb annál, hogy kijöjjön s megkeresse. Dezsővel beszélget, a táncot várja, jól érzi magát.

Cséksemlyénben is jól érezte magát.

Vince felfmászott a szekerére, kiterítette a pokrócot a szekér fenekén s végignyúlt rajta.

A sárga megszagolta a haját, arra is csak jobban hasított a szíve; nem neked kellene, kicsi paripa, a hajában tűrkálni.

Egy kicsit hűvös a levegő, meghűti magát, ha sokáig künн időzik, de ő már túl van azon, hogy valamivel törődjék.

Arra ébredit föl, hogy a hold magasan állott az égen, a csűrben pedig a csárdást húzza a cigány. A táncolok lába dobogása tisztán kihallatszott.

Átaludta a műsort, egy kicsit összeborzongott, most már nem várhat tovább, be kell mennie.

Táncolni fog Klárikával és beszélni fog vele. Nem lesz olyan ostoba, hogy egy szóra megint felhúzza az orrát. Talán nem is akarta Klárika kigúnyolni, talán csakugyan azt a szerepet szánták neki, valami hálás, nevettető szerep lehet, elvégre mindenki nem játsz-

hatja a fiatal szerelmest. Az a szerep Dezsőhöz illik, kedves, naív, tapasztalatlan gyerek, kultúrháztakar építeni Lekenyésen. Kelemen Lőrinc a segítőtársa. Be fog menni, először másokkal fordul egy párat, Klári-kához csak véletlenül kerül. Prüsszent neki vagy kettőt, jó egészségeset, az most könnyű lesz, itt a szekérben bizony megnáthásodott, de az se baj, ha nevetni lehetne utána.

Valami jó vicc is eszébe kellene, hogy jusson, azt már azoknak a leányoknak is el fogja mondani, akikkel legelőször táncol, hadd lássa Klárika, milyen a jó kedve.

— Szabad egy táncra, Jucika?

Jucika szívesen a karjai közé ugrott a Vince egy kicsit megbizsergett, amint a lábát illegetni kezdte.

Ha most nótát kellene rendelnie, vájjon melyiket választaná? Azt-e, hogy „Csak egy kislány van a vi-lágon“, vagy pedig a másikat, hogy „Gombház“?

Jucika drága, én nem is tudtam, hogy maga ilyen nagyszerűen táncol.

Inkább azt választaná, hogy „Gombház“, hiszen ez se jelenthetne egyebet számára, csak azt az egyetlen kicsi kicsit...

— Megy-e Balavárra a nénjéhez a télen?

Klárika Dezsővel táncol, vájjon meglátták-e, vagy magukon kívül senkit...

— Ügyeljen Vince, beletáncol az esperes nénibe!

- Kezeit csókolom, esperes néni.
- Maga is itt van, Vince? Nem láttam eddig.
- El voltam bújva, hogy ne lássanak.
- Jobban van-e már?
- Sohse volt semmi bajom.
- Bolonddá tette a világot?

Klárika ha megfizetnék sem nézne errefelé, Dezső-vel vidáman kerülgeti a nagybőgőt. Ideje volna már azt a vicbet kigondolnia. — Jucika, mondjon nekem egy mellérendelő mondatot!

- Egyéb bajom sincs, minthogy a fejemet törjem.
- Nem tud mondani?
- Rég jártam iskolába.
- Akkor mondok én. Idehallgasson.

Abban a pillanatban elkérték tőle a táncosát.

így sem rossz, most egy fordulóra ismét valaki mást kér föl, neki elmondja a vicbet s azután Klárika.

- Mondjon egy mellérendelő mondatot, Etelka.
- Ebből vicc akar lenni?
- Vicc, de még milyen!
- Milyen?
- Olyan, hogy kacagni lehet rajta.
- Maga márás nevet.
- Igen, mert én tudom a csattanóját.
- Csattintsa hát el.
- „Ide gyere mellém!“

- Tessék?
- Azt mondtam, hogy ide gyere mellém!
- Hát hol vagyok?
- Nem érti? Ez a mellérendelő mondat.
- Miféle mondat?
- Mellérendelő! Amikor azt mondomb, hogy ide gyere mellém, akkor én egy mellérendelő mondatot mondottam.
- Magát nem ejtették el kicsikorában, Vince?
- Honnan gondolja, Etelka drága?
- Hogy olyan vicces, drága jó fiú.
- Maga is úgy találja?
- Táncolni igaz, hogy nem tud valami jól. Ne rágassa úgy a nyakát, az nem áll jól magának. Vagy valakit keres a teremben? Verebes Klára mind magát nézi, nem vette észre?
- Még egyszer se nézett rám.
- Számon tartja?
- Maga úgy látszik igen.
- Nekem ilyen a természetem. Azt is meglátom, amit nem kellene. Sétálunk egyet a teremben.

A banda abbahagyta a muzsikát, Vince kénytelenül nyújtotta karját a csípős nyelvű pappleánynak.

- Szívesen sétál, vagy cigarettázni akar?
- Hát bizony ...
- De hiszen maga nem dohányzik.

- Akkor miért kérdezte, drága?
- Kíváncsi voltam, akar-e megszabadulni tőlem.
- Akarok hát.
- Akkor vezessen az édesanyámhoz. Az igazság az, drága Vince, hogy én szeretném magát faképnél hagyni. Az unokabátyám ...
- Az unokabátyja?
- Ma túlságosan szemtelen, Vince. Látja azt a magas karcsú fiatalembert?
- Az a zsidó béről fia Sóvárról.
- Nem az, aranyom; annak a háta mögött.
- Látom, szívem.
- No, legyen szíves, adjon át neki, ő az én gard-dámom; de minél hamarább.

Vince kitámolgyott a csillagos ég alá, hogy újra megnézze, vájjon nem szórta-e ki a sárga a szénát a szekéről.

Vissza kellene feküdni a szekér fenekére, átaludni az éjszakát, nem érdemes egy rossz percert eltölteni egy hamis kis leány miatt.

Vagy fölkeresni az öreg tanítót, bizonyosan megtalálható ott, ahol a bort mérik. Leülni vele és elbeszélgetni a férges almákról, meg a németekről, meg a semmirevaló, szerencsétlen feleségéről. Paptársaival sem találkozott még, nem hallotta a legújabb egyházi pletykákat. Tőle akár szárnyra is kelhet az a két boldog

fiatal; nem szalad többé olyan szekér után, amely őt föl nem veszi.

Az ivóban a kollégái zajosan fogadták.

— Szentté lettél a nyáron Vince, hogy még inni sem akarsz?

— Kivel bújkáltál eddig, hogy alig láttunk?

— Ülj le ide miközénk, testvér, hallottad-e a legújabb szent történetet?

Fekete Vince szemével az öreg tanítót kereste.

— Merre van az öreg Verebes? — kérdezte bizonytalanul.

— Az eddig kifutott a világból.

— Mit beszéltek? Ne tréfáljatok, csakugyan őt keresem.

— Annak fiám negyedórával ezelőtt valami látmása támadt.

— Mije támadt, te jó ember?

— Látomása, úgy ahogy mondom. Itt iddogált csendesen miközöttünk, jó kedve volt, mint még soha sem. Aztán egyszerre valami történt vele, elkomolyodott, mint egy hamis őt krajcárós. Még csak el sem búcsúzott, idegesen megkereste a kalapját, alig kapta meg, mert a fején volt. Innen elment, annyi bizonyos. Nincsen a táncolok között?

Vince átbotorált a csűrbe, ott legelőször is Klárikaékba botlott bele.

— Hol van az édesapja? — kérdezte sietősen.

— Mi is éppen őt keressük, nincsen az ivóban? — felelt és kérdezett a leány.

— Nincs itt a bálteremben?

A három fiatal most együtt átkutatott minden helyiséget. Kimentek a szekerek közé, köröskörül bejárták az udvart, meg a kertet. Az öreg tanítónak semmi nyomát nem találták.

Nagykésőre adott egy szolgalegény némi útbaigazítást.

— A lekenyési öreg tanító? Az eddig otthon van, ahogy sietett; a falu végén találkoztam vele.

Vince kiszabadította a szekerét a többi közül, befogta a sárgát; Dezső addig előkerítette a kabátokat. A csikót nem kellett biztatni, a jó úton úszott a könnyű szekérrel. A hold teli képpel világított, a házak lassan elmaradtak. Balra meg-megcsillant a Hevenyő ezüstös csíkja. A hegyoldalon előtűnt Lekenyés. Még csak egy kanyarodás és otthon vannak.

Az öregembert már nem érték utói, de otthon legálább kéznél lesznek, ha, ne adja Isten, szükség lehetne reájuk.

A hálószobában felhúzva égett a lámpa. Az iskolaszolga felesége álmossan dörzsölte a szemét, nem értette, hogy mi történik. Az öreg tanító pedig éppen akkor szerelte le a mestgerendáról a

ruhaszárító kötelet, míg a felesége szótlanul figyelte az ágyból.

— Mi történt, Péter bácsi, mi a baj, miért hagya ott a bált olyan hirtelen? — kérdezte Vince.

— Jaj, fiám, soha életemben ekkora ijedtségem nem volt, — vacogta sápadtan az öreg s a kötelet a szekrény mögé dobta.

— Mitől félt, Péter bácsi, mi volt a baj? — súrgette a pap.

Az öreg tanító nem felelt.

Megigazította a felesége paplanát, megnézte, van-e víz töltve a poharába s akkor intett a többieknek.

— Hagyjuk magára, hadd pihenhessen szegény.

NYOLCADIK FEJEZET

A LEKENYÉSI TANÍTÓT KIÜTIK

I

A dalárdapróbák után mind többen és többen maradtak vissza, hogy a tanítóval elbeszélgeszenek. Eleinte ott áldogáltak az ajtó közelében, mintha minden pillanatban indulni akarnának; sőt volt olyan idő is, hogy künн a templomkerítés mellett meredtek meg a lámpáikkal, miután már egymástól szabályszerűen elbúcsúztak. Csak most derült ki, hogy a falusi embert a szántás-vetésen kívül egyéb is érdekli. Persze, hogy érdekli, mert ember; s még talán jobban, mint a magát háromféle iskolán túllevő művelt osztályt. Nekik soha sem volt részük abban, hogy a világ dolgait okosan meghányják-vessék. A templomban és az iskolában nem lehetett visszabeszélni. Ott különben sem esett szó arról, ami öket érdekelte. Vezetőik egyébre nem törekedtek, minthogy kitanításuk öket azokban a dolgokban, amelyeket a parasztnak illik tudnia. Isten s a vallás égető kérdései helyett kapták a káté hitelveit. Társadalmi ismeret helyett összeadást meg köbméter számítást gyakoroltattak velük. Ha híre járt annak,

hogy valamelyik háborút járt atyafi szidta a városi urakat, mert a sárgarépa vékáját öt lejért elkívánták s ehhez még azt is hozzátette, hogy sokáig ez már nem lehet így, a pap bolsevistának nevezte. Aki pedig nem hitte el, hogy az Isten ezt így akarná, az nyilvánvalóan istentagadó volt.

A falu újabb történelmében csak egyetlen egyszer fordult elő, hogy valaki a papját valami vallási kérdés tekintetében megkérdezte, a pap azonban begombolta a kabátját és azt felelte:

— Megengedjen, kedves András, de erről a kérdestről csak azokkal állok ki vitatkozni, akiknek hozzáam hasonló teológiai képzettségük van.

Az új tanítónak nem volt teológiai képzettsége, tehát kiáltott vitatkozni falusi atyafiaival.

— A tanító úr elhisz-e minden, ami a bibliában meg van írva? — érdeklődött Kelemen András.

A tanító erre elmagyarázta, hogy miféle könyv a biblia s hogy abban minden benne van, amit egy ősi nép átélt, róla írói megírtak s ők maguk a világról, a dolgokról elgondoltak.

A válasz kielégítette a dalárda tagjait, mert azt már ők is régen tudták, hogy halott embert föltámasztani nem lehet, angyalok, ördögök, prikulicsok nincsenek, csak a szeme káprázik annak, aki a temetőben effélével találkozik.

Ebben ugyan Benedek József nem volt egészen biztos.

— Te talán láttál angyalokat? — érdeklődött tőle Kelemen Lőrinc.

— Angyalokat nem, de prikulicsot igen.

— Milyen volt?

— Te azt hiszed, hogy én a szemébe mertem nézni, hogy most neked elmagyarázhassam?

A fiatal tanító rendkívül élvezte ezeket az őszinte megnyilatkozásokat s arra is ügyelt, hogy a nagyon okosok Benedek Józsefet se gúnyolják ki túlságosan.

Rendre kiderült, hogy a férfiak közt ugyan kevés akadt, aki hitt volna a túlvilági életben, azt azonban mindegyik szerette volna tudni, hogy az Isten miképpen kellhessen elképzelni.

— Az Isten a természet — vélte az egyik.

— Az Isten erő, ő tartja életben ezt a világot.

— De azt én már nem hiszem, hogy a háborút is az Isten akarta volna.

— Hát a jégverést?

— Persze, hogy az Isten rendeli el a jót is, a rosszat is; ő tudja miért.

— Hát te tudod-e?

— Azt ugyan ki tudja? De tégy ellene, ha tudsz!

— A háborút az emberek csinálták.

— Annyi szenvédést hogyan tűrhetett el az Isten?

- Azt nem lehet tudni, hogy az Isten mit akarhat.
- Törödik is ő veled, meg velem!
- Te szoktál-e imádkozni?
- Te azt hiszed, hogy az Isten megteszi, amire kéréd?
- Azt szeretném tudni, hogy minek harangozattnak, amikor nagy idő jő? Hiszen az úgyis hiábavaló.
- Ha a túlsó faluban is harangoznak, akkor lehet meggondolkozva az Isten, hogy a jeget hova küldje.
- Az erdőkre, meg a puszta helyekre.
- Te azt hiszed, József?
- Ennyi hitetlen eirfbert együtt még sohasem láttam.

Ha a vita egy ilyen zökkenőhöz érkezett, a tanító rendesen közbeszólott s megígérte, hogy a következő alkalommal elhoz valami okos könyvet, amiből tanulni lehet. De a könyvtára szegényes volt s amikor a pap-jához fordult, annál prédikációs könyveknél meg jegyzeteknél egyebet nem talált; viszont a gyanúját felébresztette.

- Ti miket tárgyaltok ott az iskolában? — kérdezte.
- mindenfélét, ami csak eszünkbe jut.
- Benedek József panaszkodott.
- mindenkinél nem lehet az ember tetszésire.

- De ö azt mondta, hogy ti ott az Istenből csúfot űztök.
- Semmi egyéb, drága ember, mindenki megmondja a véleményét.
- Miféle véleménye lehet egy falusi embernek?
- Gyér el, hallgasd meg.
- Én nem tudnám eltűrni, hogy valaki egyházi épületben lekicsinyelje az egyház hitvallását.
- Te az iskolát félted?
- Féltetem az egyházközség jó hírnevét.
- Sohse féltsd azt gondolkodó emberektől.
- Nekem hívő emberekre van szükségem.
- Győzd meg őket, gyere, válaszolj te a kérdéseikre.
- Azt én elvégzem a szószéken s aki odafigyel, az megérthet minden.
- Mit érhet meg, tiszteletes uram?
- Amit egy jó unitáriusnak hinnie kell.
- Attól félek, abban hiány találtatik.
- Aki nem hiszi azt, amit az egyház tanít, annak nincsen helye közöttünk.
- Megfordítani nem lehetne ezt a mondást?
- Fejetetejére állítani?
- Esetleg azt is lehetne mondani, hogyha te s az egyház nem hisztek azt, amit ők, akkor nektek nincs helyetek itt az emberek között.

- Ezt te nem mondod komolyan.
- Első az ember, azután következik az egyház.
- Első az isteni kijelentés, fiam s az egyháznak a feladata éppen az, hogy azt az emberekkel elfogad-tassa.
- Az isteni kijelentést?
- A Jézus tanítását; no de igazán meg vagyok lepődve, Dezső, hiszen te, úgy látom, tiszta bolsevista vagy.
- Ez téged meglep?
- Azt hittem, együtt tudunk dolgozni...

A tanító elmosolyodott.

Ahhoz, hogy a papjával együtt dolgozhassák, elsősorban arra volna szükség, hogy a papja dolgozzék. De vájjon dolgozik-e a papja? A szorosan vett egyházi kötelességeit elvégzi. Prédikál, keresztel. Arról is értesülve van, hogy a híveket kielégítően látogatja. Sok családot ugyan elkerül, de abba a bokorba csak a bolond dugja mégegyszer a kezét, amelyikben a csalán egyszer már megcsípte. De ezenkívül végez-e valamit a pap? Sem az ifjakkal, sem az asszonyokkal nem foglalkozik. A falu gazdasági és társadalmi előmenetelével nem törődik. Szövetkezete nincs, egylete nincs. Hát ugyan hol és mi tekintetben dolgozzék ő együtt a papjával?

— Szívesen dolgoznék én veled együtt, Vince,

ezt elhiheted, de szeretném, ha megmondanád, hogy miben.

— Itt van például a harangalap ügye.

— Harangot akartok venni?

— A kicsi olyan süket, mint egy repedt fazék. Azt a háború után vette az elődöm, senki sem dicsekedhetik vele. Ki kell cserálni egy nagyobbal. Pár ezer lejünk már van is reá. Nem vehetnéd te a kezedbe a gyűjtés dolgát?

— Harangra gyűjtsék?

— Te most karácsonyra mulatságot tervezel; hallom, színdarab is lesz. Mire szántátok a jövedelmet?

— Kultúrhátra.

— Te Dezső, hát ez csakugyan komoly dolog, ez a kultúrházépítés?

— Komoly hát, a legények már el is vállalták, hogy az alaphoz ingyen kitermelik a követ.

— Minek az nekünk?

— A kultúrház??

— Ó, Dezső, igazán, ennél okosabbnak hittek. Te valóban azt hiszed, hogy a kultúrháznak a kultúrához valami köze van?

— Jó, jó, ti olyan borzasztóan sokat tudtok. Hát persze, hogy a kultúrház csak alkalom, meg keret; minden attól függ, hogy te meg én mivel töltjük ki.

— A kultúrház fiam, táncterem, meg kocsma,

ha tudni akarod. Legjobb esetben is csak szórakozásra szolgál.

— Hát az egyleti összejövetelek?

— Azokat meg lehet tartani az iskolában is.

Dezső még ilyent sohasem pipált, hogy a kultúrház szükségességét egy papnak kelljen magyarázni!...

Hogyhát a kultúrház szimbólum is, egy falu előretörésének a jele, a falusi művészletek otthona, annak az új életnek a temploma, amelyet hosszú bőjtű próféták még torzájá nem tettek. Amely nem szégyeli a táncot, az ölelést, az ivást, a jó kedvet, az emberi indulatok megnyilatkozását, mert ugyanakkor gondja van a lélek nemesítésére is ... Annyira megrontotta volna ezt a papot a komolyan vett keresztenység, hogy elvesztette az érzékét az élet valódi követelményeivel szemben? De hiszen a többi papok kukra ugranak, ha a kultúrháznak csak a nevét hallják! Legföbb ambíciójuk, hogy nekik is legyen, nagyobb, mint a szomszéd falué, hogy büszkébbek lehessenek reá. Komolyan ellene van a gondolatnak Vince, vagy csak azért ellenzi, mert ő vágta bele a fejszéjét?

A dalárdistáknak fülébe jutott a pap makacskodása s fogadkoztak erősen, hogy ők nem engednek.

— Mi szerezzük a pénzt, mi tudjuk, hova tegyük.

— Vegyenek harangot az öregek; elsőbb a kultúrház.

— Ne féljen tanító úr, kitartunk, s nem lesz baj.

Nem is lett volna, ha Vince egy délután nem próbálja törésre vinni a dolgot Klárikával s nem derül ki, hogy számára most már csakugyan mindennek vége; a leányzó végérvényesen a tanítót szerette meg.

— Klárika szívem, ezt maga komolyan mondja?

— A legkomolyabban.

— Nem akar az én kicsi feleségem lenni?

— Se kicsi, se nagy.

— Elfelejtette volna ...

Hiába volt minden, Vince feldúlt lélekkel távozott. A tanító nem viselkedett tisztelesen! A tanító aljasul beleszólt a vásárjába; amíg félrenézett, belecsapott az eladó tenyerébe. Mi kell egyéb az ilyen csitri kis leálynak, minthogy szépeket súgjanak a fülébe? A tanítónak távol kellett volna tartania magát, hiszen nyilvánvaló volt, hogy Klárika őt szerette. Nem méltó úriemberhez az ilyen eljárás.

S vájjon az emberekkel szemben is nem éppen így viselkedik?

Vájjon szolgál egyéb célt az ő sok bolond terve, a dalárda-próbák utáni beszélgetések, a kultúrház építésének erőszakolása, minthogy őt az emberek előtt nevetségesse tegye, lám ez a pap semmit sem dolgozik!

Hebehurgyán és ostobán megrontja a falu nyugalmát s amikor a kígyó megharapja, a kígyót szidja,

meg a bokrot, holott ő ütötte bottal a füvet, amíg a vadállat a fészkéről le nem szállott.

Mirevaló ez a sok mindenféle világmentés, amivel ezek a legújabb fiatalok akkora zajt csapnak? Idegesség az egész, a biztoságát elveszített lélek kapkodása. Ha táncolni akar az ifjúság, gondoskodjék magának tánchelyről. Ha a falunak sok a felesleges teje, legyen annyi esze, alapítsa meg a tejszövetkezetét. Az az ő dolga, nem a papé. A lelkész feladata a lélek gondozása. Ezzel tisztában is van mindenki, legkivált a hívek. Dezsőnek nem elég a maga munkája s nincs megelégedve a falu békéjével. Veszedelmes útra lépett. Azokkal a szabad beszélgetésekkel is vájon nem az egyház egységét fogja megbontani legelőször?

Egy este tíz óra után betoppant az iskolába, hadd lássa, miképpen munkálkodik az ördög.

Gergely Dezső éppen a Henry George elméletét magyarázta a földadóról. Az ifjak érdeklődéssel hallgatták, az arcukon azonban látszott, hogy tudásuk sovány raktárában nincsen mi mellé helyezzék, az elmélet igazi jelentőségét képtelenek felfogni. Dezső abba is hagyta a magyarázást s az iránt kezdett érdeklődni, hogy az egyenlő igazságot vájon miképpen lehetne megvalósítani az emberek között. Titokban azt remélte, hogy a legényeket a társadalmi, gazdasági kérdések jobban fogják érdekelni, mint a vallásiak.

Mivel is lehessen megmagyarázni azt a különös körülményt, hogy a mai világban ezeket az embereket az Isten kérdése jobban érdekelje, mint a kapitalizmus? A munkások bezseg kinevetnék, ha velük vallásról kívánna beszélni.

— Egyenlőség sohasem lesz, — legyintett a kezével József Balázs.

— Nem lesz, ameddig nem akarjuk, de vájjon igazság-e az, hogy az egyik embernek havi százezer lej jövedelme legyen, míg a másik éhen pusztul?

— Mit lehessen tenni ellene?

— Ha csendőrök nem volnának.

— Azok is szegény ördögök.

— Forradalmat kell csinálni.

— Én tudnám, hova tegyem a kezemet.

— A bankok! ott van minden pénz.

Gergely Dezső nem volt megelégedve a vita folyásával.

— Mit érnénk el a forradalommal, ha utána menne minden a régi módon? Újra lennének gazdagok és újra lennének szegények. Maguk sohasem hallottak a szociálizmusról?

— A városi munkások mind cucilisták.

— Igen, igen, de tudják-e, mit jelent a szociálizmus?

— Az államé legyen minden.

— A föld is? — horkant föl Benedek József.

— A föld is, persze; az a leghamarabb. Egyformán dolgoznánk, egyformán részesednénk, — világosította őt fel Bálint Mózes.

— Te honnan tudod ezt olyan jól?

— Ezt minden gyári munkás tudja. Két évig én is ...

— Aztán helyeseled?

— Miért ne helyeselném?

— A jegyző úr osztaná szét a gabonát?

— Ő hát, a községi tanáccsal.

— Egyenlően?

— Az volna a törvény.

— Edd meg a törvényedet, Mózes, az uraknak nincsen törvény, nem tudod?

— Csakhogy akkor a jegyző is közülünk való volna.

— Az még rosszabb volna, Mózes. Már nekem ne osztogassa senki a gabonát. Ami biztos, az biztos. Ami az én földemen terem, az az enyém. Nekem a jegyző ne dirigáljon...

Ekkor lépett be Vince.

Mindenki elhallgatott.

Kezet fogott a tanítóval, leült a kezeügyébe előszékbe s mintha csak véletlenül tévedt volna be, könyenyedén szólott a dalárdistákhöz.

— Ne zavartassák magukat emberek. Csak folytassák a beszélgetést. Miről tárgyaltak?

— Csináljuk a forradalmat — tréfálkozott Benedek József.

— Szóltak a csendőrőrmesternek?

— Lesz ideje megtudni. Előbb őt csípjük fülön.

A tanító zavartan mosolygott, a papban már nem tudott többé barátot látni. Fölvette a Henry George könyvet és folytatni akarta a felolvasást. Az emberek azonban készülődni kezdtek.

— Késő van már, tanító úr, majd pénteken folytatjuk.

— Megharagszik az asszony, ha mindig éjfél után keltem fel, tréfált egy öregebb.

Egyedül maradt a két belső ember.

— Nem megy ez így jól, Dezső — csóválta meg a fejét Vince.

Dezső maga is érezte, hogy a dolgok nem folynak úgy, ahogy azt ő szerette volna.

Csak most kezdette fölfedezni, hogy milyen kevés a tudása ahhoz, hogy falusi emberek számára irányítást tudjon nyújtani.

A balavári munkás-egyletben sohasem akadott fönn. Ott csak a felszínt borzolták, szidták a tőkéseket, magától értetődőnek találtak minden kérdést, a min a rendszer alapjai nyugodtak. Ott senki sem kérdezte

meg, hogy a jegyző úr fogja-e szétosztani a gabonát. Ott termszetesnek találták, hogy a maguk közül való vezetők becsületesek és tiszták lesznek. Az a primitív hit töltötte el őket, ami a középkor parasztjait: nem kérdeztek, nem kételkedtek, hittek a papjaik ígéréteben, az ezüst csengettyű szavára a földre borultak. „Mindenki boldog lesz és megelégedett“ — prédi-kálták nekik a mágusaik — csak éppen ezt a kis varázslatot kell megfelelő szertartások között végrehajtanunk. Felhívjuk a figyelmeteket a kereszteny papok ostobaságára, akik titeket a túlvilági élet örömeivel biztatnak, össze sem lehet hasonlítani ezzel a mi eljárásunkat. Mi a képviselőház nagy asztalára állítjuk a törvénykönyvet és beleírjuk: Mától fogva az Állam intéz minden. A termelést és a szétosztást előre megállapított Tervek szerint közössé tesszük. Az emberek jók lesznek és becsületesek. Az ezüst-csengettyű szavára mindenki feláll és szavazásra emeli föl a kezét. Elvégeztetett. Az új világ hajnala felde rengett. Ugye, milyen nagyszerű minden? — Ezekre a szavakra a jelenlevő munkásság szemében felcsillan az öröm, egy pár kézügyben levő kapitalistát a lámpavasra akasztanak és nyugodtan haza mennek. Be drága, jó emberek ezek az ők vezetőik, nekik a világon semmit sem kell tenniök, csak hinni és engedelmeskedni. Így gondolkoztak a munkások a

balavári kultúregyletben és nem vették észre annak szörnyű jelentőségét, hogy a Gömöri elvtárs közben elkezelte a pénzüket, a sztrájkbizottság pedig elárulta az érdekeiket. Semmi sem zavarta meg hitüket az új élet csodáiban. Itt falun az emberek józanabbak, reálisabbak. A jegyző úr fogja szétosztani a gabonát? Igen, a jegyző és nem valami szárnyas angyal. Hát nekem a jegyző ne dirigáljon.

Lám, benne is forrik a vér, hogy el kell ismernie a Vince jogát az egyházi politika irányításában.

A kultúrház dolgában még sem enged.

Azért, mert Vince pap,ő pedig tanító, neki be kellene fognia a száját? Vince négy évvel tanult tovább, mint ő; egy kicsi görögöt, meg hébert, csuda hasznos dolgokat a falu számára, ő az első, ő a parancsnok, az iskolának is ő az elnöke, ő jobban tudja, hogy mit kell tenni. A harangvásárlás az első, ő mondotta, a pap. A tanítónak lehet-e más kötelessége ez esetben, mint az engedelmesség?

Kinyitotta az ablakokat, hogy a nehéz levegő időnap előtt meg ne fojtsa.

— Van-e valami kifogásod az ellen, hogy mi itt az iskolában tanulni akarunk? — kérdezte a paptól élesen.

— A tanulás ellen nincs kifogásom. De ez nem tanulás, hanem lázítás.

— Azt teszem, amit neked kellene tenned a szószékről.

— Forradalmat kellene hirdetnem nekem is?

— Jézus volt az első szocialista.

— A Jézus forradalma lelki forradalom volt.

— A nyomorultaké volt és a kiéhezetteké!

— Töled tanuljak teológiát?

— Ez nem teológia, hanem élet!

Vince felállott a székéről és gyűlölettel nézett a Dezső szemébe.

— Miket beszéltek itt rólam?

— Rólad? — ámult el Dezső a váratlan kérdésre.

— Azt hiszed, nem tudom, hogy mi folyik itten?

Mi volt a célad azzal, hogy sohasem szóltál nekem, a véleményemet soha ki nem kérdez, anélkül indítottad el ezt a sok mindenféle újítást, hogy a dolgokat együtt megbeszélhetünk volna?

— Többször szóltam, hiába tüzelsz, de téged sohasem érdekelte semmi.

— Azt akarod ezzel mondani...

— Mire való így felhevülni?

— Dögnek tartasz, meg élősködőnek, mint Kelenmen Lőrinc? Azt akarod a faluval elhitetni, hogy ingyen kapom a fizetésemet, nem dolgozom meg érte, a falu nyakán élek?

— Kérlek, künn is meghallhatják.

— Azt hiszed, nem vagyok tisztában, mit érnek ezek az újítások? Olyan nagydolog, amit te csinálsz, nem telt volna ki tőlem is valami vacak táncterem, legalábbis olyan, mint a sárdi? Annyira lenézel és megvetsz engem?

— Bolondokat beszélsz, Vince.

— Te meg bolondokat csinálsz. De nem tűrom tovább.

— Elment a józan belátásod?

— Nem vitatkozom veled többet, nincsen annak semmi értelme. Kebli tanács elé terjesztem az ügyet. Addig is megtiltom, hogy az egyház épületét forradalmi gyűlések tartására használ.

— Megtiltad?

— Megtiltom!

— Azért, mert Klárika engem szeret?

Fekete Vince arcultötötte Gergely Dezsőt.

A dulakodásban a lámpa is feldőlt, szinte felgyújtották az iskolát.

A falu s Klárika békésen aludtak.

2

Gergely Dezső másnap titkos gyűlésre hívta össze a dalárdistákat a tanítói lakba.

Azok jöttek is, egy sem maradott otthon s mindenki azon főtt a feje, hogy a sietségnek, meg a találkozóhely megváltoztatásának vájon mi lehet az oka.

— Talán a csendőrőrmester kifogásolja a gyűlések? — vélte az egyik.

— Nem akarja a kebli tanács tovább fizetni a petróleumot? — szolt hozzá a másik.

Arra senki sem számította hogy a falu papja álljon útjába a törekvéseknek.

— Megtiltotta, hogy többet az iskolában összejöjjünk — kiáltotta ki a tanító.

— Eltiltotta a dalárda-próbákat?

— Séríti a fülét az éneklésünk?

— Sajnálja a tüzelőfát tölünk?

Gergely Dezső egy pillanatra maga sem tudta, hogy mit válaszoljon, hiszen az igazságot, tán kész-akarva? a rossz oldalára dobta. — Nem a dalárda-éneklése miatt, — sietett magát kiigazítani — hanem, mert... kultúrházat akarunk építeni.

Erre a szóra is nyögtek egyet a tények, de Benedek József igen erősen nézte, nem tehetett másként.

— Azt is kifogásolta, hogy tanulni akarunk az iskolában — tette hozzá óvatosan.

Benedek József megszólalt.

— Nekem nem így mondotta a tiszteletes úr.

— Ki vele, Demeter, te mit tudsz erről?

— A tiszteletes úr amiatt haragudott meg, én már megmondottam, ha nem is tetszik nektek, mert ti itt ki-csúfoltatok az Istant s az urak ellen uszítottatok a népet.

— Kinek mi köze hozzá, hogy mi itt miről beszélgetünk?

— Fél attól, hogy őt kergetjük el leghamarább?

— Nem törődünk vele, tanító úr, megyünk tovább a magunk útján.

— Nekünk kultúrház kell, mi abból nem engedünk.

Gergely Dezső túlkiabálta a zajongást.

— Ide figyeljen mindenki. Benedek Józsefnak igaza van, a tiszteletes úr *azt is* kifogásolta. De hát mi azt jobban tudjuk, mint akárki más, hogy miről beszélgettünk a próbák után. Nekünk egyéb szándékunk igazán nem volt, legalább egyelőre, minthogy a saját szemünket felnyíssuk, egymásnak őszintén megmondjuk, hogy a dolgokról hogyan gondolkozunk. Ezt senki sem kifogásolhatja. Én nem is hiszem, hogy emiatt lett volna az igazi baj I

Hát mi miatt volt?

A dalárdisták egyelőre maguk között fújták a hárangot, Dezső csak foszlányokat kapott el felhevült beszélgetésükből, hogy „nem nekünk való ez a pap“, „semmit sem dolgozik“, „parancsolni, azt aztán érti“, meg ehhez hasonlókat. Volt egy kis ideje gondolkozni. Egy kis szorongással eszmélt arra, hogy ő bizony elmulasztotta alaposan átgondolni, hogy mit mondjon, mit javasoljon az embereinek. Akármit mond, a pap

ellen kell mondania s ha tegnapi mély megbántás lázában semmit sem bánt is, mára már lehiggadt annyira, hogy mint a pap, ő is félteni kezdje az egyházközség békéjét.

Szabad neki az ő sérelme miatt két részre szakítani a híveket s megindítani a csúnya harcot, egymás bemocskolását, a vizsgálatokat, a szenvédélyek elfajult küzdelmét?

Szabad neki most, ebben a pillanatban megkezdenie a lázítást a papja ellen — mégha százszor is megérdelemli, mert effelől kétsége nincsen, Vince csúnyául viselkedett.

Érdemes neki belekeverednie egy ilyen kicsinyes személyi harcba, amely az erőit elfecséreli, a figyelmét a fontos dolgokról eltereli és senkinek nincsen javára, legkevésbbé neki magának?

Mit mondjon, mit mondhat most már, mitkell mondania a híveinek, hogy a szakadékba ne rántsa magával?

Beismere, hogy a pap valóban a lázítástól félt, igen, hogy meghurcolják a hatóságok, ha nyilvánosságra kerül, amit ők az iskolában beszéltek, talán az állását is elveszíti, de a kongruáját bizonyosan, a más merészszégeért, meggyőződés nélkül, hogy vele valamilyen célt elér ... beismere ezt és akkor azt is, hogy itt ebben a faluban gyáva mindenki, a pap elsősorban, de ő is, meg — kiderül mindenjárt — az emberei is.

A dalárdisták már türelmetlenül vártak a szavára.

— Én azt gondolom, — kezdette a beszédet, de még mindig nem tudta, hogy a következő szavával merre fog lépni, — én azt gondolom... hogy a tiszteletes úr teljességgel félreértette a dolgot s mielőtt megmagyarázhattam volna, betiltotta a gyűléseket...!

— Nem tűrjük, hogy beleavatkozzék!

— Törődjék ő a maga dolgával!

— Ilyen okosat ő sohasem talált ki, ami óta itt van!

Gergely Dezső sápadtra váltan állította meg a szavak özönét; most már valóban egy kis ijedelemmel, hogy a lavina túlnő az erején, elindul...

— Emberek, ügyeljenek, miket beszélnek. Itt most nem a pap ellen tartjuk a gyűlést. A tiszteletes úr nem akart rosszat...

— Tudjuk már mi azt...

— A tiszteletes úr csak félreértette az egész dolgot. Ezt a gyűlést nem azért hívtam össze ...

Ugyan miért is hívt a gyűlést?

— ... ennek a gyűlésnek az a célja, hogy elhatározzuk ...

Mondd ki már, te kicsi tanító!

— ... mi a kultúrházból nem engedünk s ha kell gyűjtés útján is előteremtjük a szükséges összeget.

Hát igen, ő a gyűlést ezért hívatta össze.

Tetszik a dalárdistáknak ez a gondolat? Megin-dítják erre a gyűjtést a faluban? Nyilatkozzanak, mond-ják meg bátran, igen-e, avagy nem?

Úgy találják, hogy nem nagyon célravezető?

— Magának mi a kifogása ellene, Dénes?

— Ez jó volna, minden esetre, tanító úr, nem is azért mondomb, de a mai világban csak akkor ad ki valamit az apám pénzben, ha érte valamit mindenki adnak is neki, jól mondottam-e?

— Jól mondottad, Dénes.

— Igazad van Dénes, hiába való a gyűjtés.

— Azt sem akarják, hogy legalább megpróbáljuk?

— Nem akad jelentkező.

— Én nem igen kacagtatnám magam...

— Senki sem vállalja?

Mindenki elhallgatott, senki sem jelentkezett, hogy: én!

Csak Kelemen Lőrinc szólalt meg nagy végtére:

— Megpróbálom!

A legények megtalálták a hangjukat, Gergely Dezső örömmel nyúlt a szőlősgazda keze után, csak Benedek József vigyorgott utálatosan.

— Neked már van benne gyakorlatod, komám.

A fiatal tanító kapva kapott a szón.

— Csakugyan, Kelemen, maga már járt ki a faluba ívvel?

— Járt bizony s nem is kis eredménnyel.

— Feliratkoztak sokan?

— Rajta volt az egész falu, mit nevettek, ti fahangúak?

Kelemen Lőrinc komoran állotta a tüzet.

— Mennyi volt a gyűjtés eredménye? — kérdezte élénken a tanító.

A legények félrefordultak, tenyereiket a szájuk elé tették s azok mögül kis, apró, elfojtott robbanások hallatszottak.

— Meg volt-e elégedve a gyűjtéssel?

A választ kíváncsian várta mindenki.

— Meg voltam, de most is meg leszek! — válaszolta határozott hangon Kelemen s erre a legények, mintha jókedvüket valaki késsel elvágta volna, egyszerre elhallgattak.

Itt valami komoly dolog van megszületőben.

Csak Benedek József firtatta tovább a dolgot.

— Gondolod, hogy az emberek adni is éppen olyan készek lesznek, mint saját terheiken könnyíteni?

Kelemen Lőrinc keményen válaszolt.

— Ezen fordul meg a falu jövője, József. Ezen nem szabad nevetni, ezt nem szabad könnyedén venni. Aki ezért nem akar megtenni minden, az nem való mi közénk!

A legények láthatólag megilletődve állottak.

Egy tömcsi, alacsony fiú mindjárt jelentkezett, hogy maga is gyűjteni akar.

Még öten kértek íveket, a hatodik pedig azt javasolta, hogy közben a dalárda-próbákat se hagyják abba, meg a mulatságról se felejtkezzenek meg...

— Te azt hogyan képzeled el, Pista?

— Ha a tanító úr nem sajnálná, itt a tanítói lakban ...

— Kész örömmel beleegyezem, Pista.

Amikor egyedül maradt Kelemen Lőrincsel, úgy érezte, hogy azon az estén döntő ütközötet nyert a falu felett, a legjobb úton van, a legjobb irányban, most már semmi sem akadályozhatja meg tervez kivitelében; a papja legkevésből.

Ezzel az ifjúsággal és ilyen emberekkel, mint Kelemen Lőrinc, minden jó szándékát keresztül tudja vinni, amit csak maga elé tűz.

— Örvendek, hogy kiállt a síkra, Lőrinc — szorította meg a gazdaember kezét.

— Csak sikerülne, ez minden kívánságom.

— Mennyire számisunk, mi lesz a gyűjtés eredménye, mennyit remél? — kérdezte a tanító.

— Előre semmit sem jó papírra tenni.

— Százezer lejre volna szükségünk, mit gondol, lesz annyi megajánlás?

Lesz, hogyne lenne egy ilyen gazdag faluban.

S ha nem is éppen annyi, de legalább a fele.

Vagy a negyede, az ötödé, egy tizede... annyi csak lesz? ...

Lesz, hogyné lenne; egy hét múlva megmutatják majd az ívek: kerek összegben kétezer lei...

Gergely Dezsőt most a papja után a faluja is a földre terítette.

3

Egy napra rá, hogy Gergely Dezső elcsüggédten tért nyugovóra, december első napjaiban egy este, hevenyőparti kis házában felébredt Király Dénes, mert künn a tornácon valami motoszkálást hallott. Ágyából föl sem kelt, jobb kezével kinyitotta az ajtót, hogy kitekintsen. Villogó szemekkel valami hatalmas vadállat esett be rajta, megragadta a meglepett férfit és kihurcolta a szűk udvarra.

A felesége akkor ébredt föl álmából, egy pillanatra megmeredt attól, amit látott, de aztán örjöngve ugrott ki ágyából.

— Prikulics, prikulics — kiáltotta veszettül s a konyhakést előkeresve, kibotorkált a vaksötében a férje segítségére.

— Fogd a balkezedbe, Dénes, szúrjad a lelkit — vacogta, mit sem véve észre abból, hogy közben a veszett farkas az ő arcát is véresre karmolta.

A Nagy Sándor kutyája megérezte a veszett állat közelségét. Kaparta a földet és testében reszketve szűkölt.

— Mi a baja annak a kutyának, Klári? — kérdezte türelmetlenül a férfi.

A kutyának nem volt semmi baja, de a férfire ráugrott a farkas, mielőtt az ajtón belül kerülhetett volna.

— Ne engedj, Klári, fogd meg a karomat, Klári! — tört ki a férfiből a kétségbreesés hangja.

Halálos vetélkedés ott a szoba nyitott torkában. Melyik fog győzni, a farkas-e vagy az asszony? A férfi karjából csörgött a vér, Király Dénes és Király Dénesné aléltan feküdtek az összemocsolt ház küszöbén, a felső utcán pedig dőlingézve most tért hazafelé Szekeres András, egy kis szorongással a bordái között, hogy vájjon odahaza mit fog szólni az asszony.

Előbb azonban a farkassal kell megküzdenie.

A falu kutyái veszettül orgonáltak. A földön óriás sündisznó hempereg. A hó valamitől megfeketedik. Bálint Demeter, aki töltött puskával szaladt elé nem tudja megítélni, melyik rész az ember, melyik rész a farkas. Ami mozdulatlan ottan marad, az ember bizonyosan, legalább is az volt percekkel ezelőtt. A farkas már a korcsmán túl liheg, az alszeget veszi be vérrel.

Tódorán Sándorné nyolc gyermekét teszi aludni.

Ötöt ágyakba, hármat a ház sarkába. Nagy csörömpöléssel betörök az ablak. Rajta keresztül megjelenik maga az ördög. Az asszony maga sem tudja mit csinál, az asztalt nyomja a farkas fejére, míg a macska a kemence lyukában, mint egy kis gyermek felüvölt.

Király Pista fejszével kezében keresi szülei megcsúfolóját. Most, most hallatszik a lihegése, jön vissza a borzalmás fordulóról. Egyszer neki is meg kell halnia. Végigterül a kapu egész hosszában, a fejsze nyomán messze freccsen a vére.

Most már felébred a falu, vasvillás emberek járnak házról-házra, kutaknál szédülő emberek mosakodnak, asszonyok jajveszékelnek. Dezső és Vince összetalálkoznak a bolygásban. Együtt adják ki a rendeleteket. Valaki lóhalálában verje fel a terebesi városi orvost. A csendőröket is föl kell zavarni Sásdon. Csak nem aludhatnak egyedül ők, amikor az egész falu ébren van?

Szekereket kell keríteni, puha szénával kibélni. Hajnalban kilenc embert kell bevinni a balavári veszettek kórházába. Ki kiséri el őket odáig?

Ilyen éjszakája sem volt Lekenyésnek soha.

Három nap múlva halott volt Király Dénes, akinek nem sikerült balkezével a prikulicsot megszűrni.

Szekeres Andrásnak a torkát harapta át a bestia.

Negyedik napra ő is követte vetélkedő társát a férgek paradicsomába.

Nagy Sándoron azonban egy hétre kitört a veszettség.

Őrjöngeni kezdett egy este, kiugrott ágyából, a földre szórta az ágyneműt. Veszekedett hideg télben letépte magáról minden ruháját. A szűk ablakokat betörte, az ajtónak vadul nekitámadt. Künn puskás emberek őrizték, hogy lelőjjék azonnal, ha ki talál szabadulni.

Kelemen Lőrinc erővel vitte el az ablakból Bálint Demetert, aki hat vitézség! érmet hozott haza a nagy háborúból. A megrészegedett ember most újra ölni akart, föltámadt benne a vérszomjúsága.

— Hadd, hogy lőjjem le, hadd, hogy lőjjem le — kiabálta. — Úgyis meghal, mindenki látja. Még bajt talál okozni valakinek.

Egy óra múlva a szerencsétlen férfi lecsendesedett, a roham véget ért, barátságosan szólott ki az ablakon.

— Most bejöhettek, Lőrinc, nem lesz semmi bántódásotok.

A férfiak nem akartak hinni neki.

— Te tudod-e, Sándor, hogy ha valamelyikünk-höz hozzáérni próbálsz, le kell lőnünk, mint egy veszett kutyát.

— Jöhettek bátran, nem lesz bántásotok.

Lefeküdt a csupasz ágy deszkára, végignyújtózkodott rajtuk. Mozdulatlanul maradt, mint a halott. Az emberek óvatosan kinyitották az ajtót. Bálint Demeter a puskáját lövésre készen tartotta. Oda húzták az asztalt a kemence közelébe, körülülték, kártyázni kezdettek.

— Jertek közelebb, Lőrinc, hogy én is lássam.

Felült az ágyon, érdeklődve nézte a játékot. A feleségétől enni kért.

— Egy kis kenyeret nem hoznál-e, Klári?

A szájával nyúlt a kenyér után, de nem a kenyeret, az asszony kezét akarta megharapni.

Bálint Demeter a puskájához kapott.

Mindenki látta, hogy valami készül. Most még egyelőre a beteg nyugodtan feküdt kemény fekvőhelyén. De kisvártatva fájdalmai kezdettek lenni. A szemeit nyugtalanul forgatta, hallhatóan nyögött. A férfiak abbahagyták a kártyázást. Az ablakon bederengett a hajnal. Aztán egyszerre a néma csendben elordította magát a veszett ember. A kártyák a földre repültek, a hat ember eszét veszítve menekült kifelé a szűk ajtón keresztül.

Megint egy órai kín őrizőknek és halálraítéltnek egyaránt.

A betegnek habzott a szája, a földre dobta magát, az asztalt darabokra törte.

— Hadd, hogy öljem meg, hadd, hogy öljem meg — küzködött az ablak alatt Bálint Demeter.

A szekér előállott, hogy Terebesre vigye.

Nagy Sándor az ágyon ült lecsendesedve és zsoltárokat énekelt.

A feleségét hívta, mert valami régi mesé jutott az eszébe. — Te emlékszel-e erre, Klára? — kérdezte, mint egy gyermek.

A hat ember bilincssel a kezébe belépett hozzá.

Nem ellenkezett, engedelmesen hagyta, hogy megkötözzék; nyugodtan szállott a szekérre.

Mire elérték volna a várost, halott volt szegény, szerencsétlen Nagy Sándor.

5

A karácsonyi mulatság elmaradt, a dalárda-próbák megszűntek, a falu reszketve húzta magára a takarót azon a télen.

Félelemben és rettegésben teltek a napok, mintha a lelkiismerete senkinek sem lett volna biztos afelől, hogy a veszett farkas nem tér-e vissza vájjon. Sötétedés után senki sem járt az utcákon, a lámpákat is hamar lecsavarták.

A disznóölések kevesebb zajjal jártak, vigasságot senki sem rendezett, a házasodni akarók vacogva várták a tavaszt, hogy az asszony szörnyet ne szüljön.

A csendőrök kutyáakra és macskákra vadásztak. A városi pecér jött ki temetni három segítséggel. Az éjszakákon halotti csend nyomta a falut. Csak a Jani kutyája vakkantotta el magát egyszer, akit a kicsi fiú titokban a pincébe zárt. Róka szagot érzett, lázasan készült a nyomra, elfelejtette, amit a fiú a fülébe súgott.

A szomszédban a vergődő beteg felfigyelt. — Az a Jani kutyája, hallottátok-e? — Az asszonyok sírva fakadtak. mindenki eszét veszti, hangokat hall azon a télen.

Azzal sem törödött volna senki, ha a tavaszi árvíz elmosa a hegyoldal lábát, hogy a falu házai egyenként csússzanak alá és bukjanak át a part szakadékán.

6

Az élet azért nem szűnt meg Lekenyésen ezen a télen sem, mert az élet sohasem szűnik meg, még ha ráncot vet, akkor sem, legfeljebb a hangját veszíti el.

A mezőkön a hó alatt dermedten aludtak a búzák. A parlagok gyomjai a földre lefeküdtek. Felettük nyulaknak lábnyomait mutatta a hó s ahol a határ a terebesi földekre szaladt, vérnyomok bizonyították a vadászok járását.

Az erdőkben szerteszét csatangoltak a farkasok, a mókusok ügyesen behúzódtak faodvaikba, hogy nyugodtan neki láthassanak a téli falatozásnak. A rókák

bejártak a faluba s nem értették, hogy ezen a télen miért nem ugatják meg a kutyák.

Az öreg Szekeres Márton eltörte a lábát a terebesi cementgyárban, fiatal felesége ezután még kevésbbé tudott parancsolni a gyermekeinek. Rózsi Bukarestbe ment szolgálni, Etelka otthon hántotta a törökbúzát. A Biró Demeter kisebbik fia járt hozzá esténként, sok petróleum elfogyott. Pista sohasem indult el vizet hozni az első szóra, a haragos szavakra visszanyelvelt, megfogatni magát nem engedte, az anyja fadarabokat hajigait utána. Dénes ellopta az új tanító biciklijét, elrejtette egy régi házban, a csendőrök mégis nyomára jöttek. A falu felzúdult a tanító ellen, egy rongyos bicikliért, hogy meri ő a fiút veretni? Ügyelt volna jobban a biciklijére.

A József Balázs tehene bikaborjút ellett, még csak nem is nyögött, bár a szemei egy kissé ki voltak dülledve. Két napig nem hallatszott veszekedés arról a háztájról. A pap rákiáltott a kicsi Jolánkára, de az vissza feleselt: nem vagyok a maga kutyája! Erre csak nevetni lehetett; a végén Jolánka maga is elhitte, hogy csak tréfált.

Bálint Giza vérbajjal jött haza a bukaresti szolgálatból, tavaszra három legénybe ültette át a gyalázatos kört. A leányok maguk között nyilván tartották, kitől kell óvakodni, egyébként ment minden a maga módján,

ha gyermek indult, pap elé állottak. Bálint Gizát is elvette egy sárdi özvegyember; a körorvos legyintett a kezével, az ilyen dologba nem jó beleavatkozni.

Kerekes József egyik bivalya megdöglött. Jelentkezett munkára a cementgyárban, de ott még jól emlékeztek arra, hogy tíz évvel azelőtt miért bocsátották el. A házába csak az lépett be, aki adósságot jött kérni. A padló tele szeméttel, három kis gyermek piszkával, a bűztől megszédült a látogató. Az asszony csak akkor főzött, amikor muszáj volt. A férje egy fazék krumplit megevett egyszerre, utána másfél liter vizet. A bivalyát eladták, az árából tavasszal vett egy borjút. A búzájuk már karácsonyra elfogyott, pénzük, hogy vegyenek vele, nem volt. Reggelire a gyerekek a krumpli fött levét itták. A szomszédok gyűlölték őket, mert bogarakat lehetett tőlük kapni. A negyedik gyermek pünkösdre ígérkezett.

Csapó Andrásnak minden volt, hogy a testét fenntartsa: feszes fekete nadrágban, fényesre takarított csizmában ment minden vasárnap a templomba. Az előszobában tele hombár, a tiszta szoba gerendái tele akasztva oldalasokkal. Jó barátságban volt a pappal, szerette a kiadását, haragudott az új tanítóra. A felesége meleg ólban tartotta a tyúkokat, volt is tojás a piacra bőven. Tízezer lejük volt kiadva uzsorakamatra. Az volt a gazda egyetlen aggodalma, hogy vissza-

kapja-e azt valaha. Az se jó, ha van az embernek, az se jó, ha nincsen.

Szántó Balázséknál súlyosan feküdt az asszony. ' A tüdeje volt beteg, felnőtt asszony létre. Négy nagy legény fiának rendre építgette a házakat a férfi. Félöl követ kihánytak egy nap, ha öten neki állottak. Ez volt a legerősebb szövetkezet a faluban. De veszedelmes is, ha bicskára került a sor. Aki egyikükbe belekötött, azt négyen mártották a sárba. A legények a hatalmi egyensúly kedvéért kénytelenek voltak háborús szövetséget kötni.

A faluban naponként elfogyott ezer kiló kenyér, száz kiló hús, negyven véka krumpli, harminc véka kukorica, a bolt napi forgalma kétezer lej körül mozgott. A jegyző magánkeresete háromszáz, a bíróé száz lej. A korcsmában elfogyott tíz veder bor. És még azt merte mondani Gergely Dezső Kelemen Lőrincnek, hogy Lekenyésen a farkas járás óta nem történt semmi!

A püspök Adorján Dénest baráti látogatóba küldötte Lekenyésre, hogy a papot a tanítóval kibékítse. December óta minden nap ez járt az eszében; február vége lett, mire tervét megvalósíthatta. A tanár a két belső embert a kurátoránál találta, amint csedesen iddogáltak. Már mehet is a jelentést megírni, hogy a küldetését sikerrel elvégezte.

— Új bor, most próbáljuk ki a hatását — magyarázta Fekete Vince s egy kicsit csillogott a szeme.

— A tanár úr is megitta a nyáron, ami a hordó fenekén volt — tréfálkozott a kurátor. — Megitta, persze, hogy megitta, jó emberekkel most is megíssza, váljék egészségükre.

Adorján Dénes az éjszakát a kurátornál töltötte s hogy egyedül maradtak, megjegyezte:

— Az a falu boldog, ahol a vezető emberek közt megvan az egyetértés.

— Bizony az olyan boldog falu lehet — sóhajtotta el a kurátor s ezen a tanár egy kicsit elcsodálkozott. Úgy látszik, még sincsen minden olyan rendben, mint ahogy az első pillanatban feltűnt.

Másnap elővette a tanítót, hallani akarta tőle az őszinte szót.

— Nem a legjobb híreket hallottuk Lekenyéről.

— Bizony a veszett farkas itt nagy felfordulást okozott.

— Egyéb veszettségeknek is híre járt.

Gergely Dezső nagyot nézett.

— Miért nem mondja meg a tanár úr tisztán, hogy mire gondol?

— Igazán nem sejtené?

— Talán csak nem arra gondol, hogy az összel egy kis összekülönbözésem volt Feketével?

- De bizony arra.
- Akkora füstje lett volna annak a kis szó-váltásnak, hogy Balavárt is meglátták volna?
- A püspök úr nagyon aggódott a hívek békéjéért...
- Neki is a béke volt a legfontosabb?
- Még kinek volt az?
- A falu tiszteletremélő papjának.
- S a tiszteletremélő tanító mivel akarta a békét felforgatni?
- Egy kis munkával, egy kis fáradozással, nép-neveléssel, kultúrházépítéssel s más efféle haszon-talanságokkal.
- Tisztára elment a lekenyési tanító esze.
- Ezt aztán tudomásomra is hozták.
- Köszönettel fogadta?
- Próbáltam birkózni is egy kicsit, de kiütöttek.
- Egy ilyen vezna kis gyerek...
- Kiütöttek s még mindig a földön fetrengek.

A bíró már hatig számolt felettesem, de akkor jött a veszett farkas, abbahagyta. Most azon gondolkozom, hogy felkeljek-e? Nem hiszem, hogy legyen hozzá erőm. Lyukat kapott a lelkem a drága papom öklétől. Nem tudom, érdemes-e feltápaszkodni és tovább küzdeni?

- A néptől függ az, kedves tanító úr, nem a tiszteletes szolgatársától.

— A népnek tetszett, amit csináltam, legalább is a dalárdistáknak. Áldozni azért nem akartak, hagyták, hogy megbukjam csúfossan. Isten látja a lelkemet: sajnáлом, hogy nem végződött a doleg különbül. Talán a jövő télen újra neki kezdek. De amíg ez a pap itt van ...

— Hiszen ki vannak békülve, láttam, jó barát-sággal elbeszélgettek.

— Az ilyen békétől az Isten őrizzen.

— Ki tudja, hátha a tanító úr vétette el vele az első szót.

— Az könnyen meglehet, mert tanító vagyok.

— No-no, ez igen keserű.

— Nekem szónom sem szabadott volna. Csak várni a rendeletekre.

— Nincsen igaza, tanító úr.

— A féltékenység, uram, ez a mi megölő betünk! Aki nem dolgozik, az mást sem enged, nehogy túlszárnyalja.

— Közel kell férkőzni Feketéhez.

— Nem lehet már, nem lehet nem visz arra a lelkem.

— Sohasem késő megpróbálni.

— Már késő ...

Adorján Dénes reménytelenül hagyta abba a beszélgetést a fiatal tanítóval és délután a lelkésszel próbált eredményt elérni.

— Mikor lesz a faluban kultúrház? — kérdezte ártatlanul.

— Már van kettő is — vágott vissza Vince.

— Készen vannak a tervezek?

— Az épületek is, kedves tanár úr. Az egyik a templom, a másik az iskola.

— Maga borzasztó ravasz ember, kedves Fekete, de tudja jól, hogy én nem ezekre gondoltam.

— Valami táncteremre talán?

Fekete fújta a nótáját s Adorján Dénes táncolni kezdett reá.

— Nézze meg az ember az ármányos papját, ki akarja tanítani az egész egyházat!

— Mire való a kultúrház?

— Magának kemény a feje, Fekete, de másoknak talán még keményebb. Ezzel akarja megmagyarázni, hogy a tanítója tervezit az összel elakasztotta?

— Én nem akarok megmagyarázni semmit.

— Maguk csúnyán összeakaszkodtak az őszön, a híre eljárt egész a püspök füléig.

— Elmúlt az már, tanár úr, mi már rég nem háragszunk egymásra.

— Én ennél többet szeretnék...

— Mindegyikünk végzi a maga dolgát. Ennél mit lehetne többet kívánni?

— Valódi bátorságot, azt, hogy együtt álljanak neki a falu felvirágzatásának ...

— Fogadjam el a tanító vezérségét?

— Saját akaratából, őszinte meggyőződésből kell ezt csinálnia, Fekete. Megváltoztak az idők, a pap feladata kibővült, átnyúlik az élet minden területére. Együtt tervezzék ki, hogy mire van a falunak szüksége.

— Én a kötelességemet teljesítem — rázta a fejét makacsul Fekete.

— Az ma nem elég.

— Ha nincsenek velem megelégedve...

Adorján Dénes innen is reménytelenül távozott.

Egy kicsit nevetségesnek is találta a próbálkozásait: megfoldozni az egyik ember kilyukadt lelkét és lelket fűjni a másikba, akinek nincsen.

Talán az idő meghozza az orvoslást; az idő, vagyis nem ő, hanem valaki más.

A püspöknek minden esetre okosabb gondolata is lehetett volna, minthogy egy ilyen viszályba beleavatkozzék.

8

Még egy másik megbízatása is volt Adorján Dénesnek: szekérrel rándult át Sóvárra, hogy a súlyos betegen fekvő papot meglátogassa.

Adorján Dénesnek itt is igazságot és békét kellett teremtenie.

A falu türelmetlenkedett, új papot akart választani. Amíg azonban a lakás föl nem szabadul, nincsen mire meghirdetni a pályázatot.

Már elmúlt egy esztendeje, hogy Létai Balázs a tüdejét köpi. A nagybeteg lelkész azt izente a kebli tanácsnak, hogy azt a kicsi időt is várják ki türelemmel, amíg felette a harangot meghúzhatják.

Úgyse lenne pénze a temetésre; így legalább az egyházközség számlájára rothat el a teste.

Ha a költségvetésben nem lenne fedezet, bekaphatják a temető árkába, feltámadáskor az angyalok úgysem hinnék el, ha neki sírkövet állítanának. Neki akkor már úgyis mindegy.

A szövetkezet előtt megállóit cigarettát vásárolni.

— Valakihez látogatóba jött az úr? — érdeklődött a boltos barátságosan.

— A tiszteletes urat...

— Szegény, ő már a végét járja. Orvosnak tetszik lenni? — folyt tovább az érdeklődés.

— Barátja vagyok, látogatóba jöttem.

— Sok minden szép dolgot csinált itt a tiszteletes úr, abba is betegedett bele!

— Ő állította fel ezt a szövetkezetét?

— Itt minden uram, amit köröskörül lát. Nem mutatták meg önnek a gazdasági gépszínt? Két trak-

torunk van, meg egy cséplögépünk. Vetőgép s eke annyi, hogy elő se lehetne számlálni. Tej szövetkezet, kultúrház; még arra is volt gondja, hogy az utcákat fákkal beültesse.

— Nem is hallottam, hogy ennyi mindenfélle ...

— Tudja-e uram, hogy évente egy millió lejjel jön be több a faluba, amióta ő idejött? Itt minden gazda négy tehenet fej. Itt, ha egy mulatságot rendezünk, harmincezer lej megy el csak borra. Adó-hátralék nincsen.

— Az egyházi épületek rendben vannak?

— Bizony a papilik javításra szorul. A fedelén hull be az eső, homok sincsen a padló alatt. De egy kicsi adósság terhel s amíg azt ki nem fizetjük...

— Mennyi adósság?

— Talán ötvenezér, az iskolanagyobbítás után maradt. Az új papnak a lakást is bizonyára rendbehozatja majd a kebli tanács.

Adorján Dénes gyalog indult neki, hogy a lyukas-fedelű papilikást megkeresse.

Egy öreg atyafi melléje szegődött, az is minden szeretett volna tudni.

— A tiszteletes urat keresi?

— Látom, maguk nagy részvéttel vannak a szegény beteg papjuk iránt.

— Hát ki ne sajnálná azt, aki halni készül?

Ámbár maga kereste. Élhetett volna sokáig, ha nem égeti el magát.

— Sok hasznos dolgot vitt végbe a faluban.

— mindenbe beleviit — legyintett az öreg. —

Adósságba keverte az eklézsiát*

— Mi az a kicsi adósság?

— Nem az úrnak kell kifizetnie, könnyen beszél...

— De hiszen a tej szövetkezetből egy hónap alatt több a falu jövedelme!

— Azelőtt négy lej volt a tej litere, uram, most kettőt kapunk érte, meg kettő huszonötöt.

— Több tejet termelnek, több a jövedelem.

— Több, persze, hogy több. De négy lejével még több lenne.

Megérkeztek a papilik kapuja elé.

Adorján Dénes kedvetlenül nyomta le maga előtt a kilincset.

Ide is hiába jött. Itt is már csak a halál fog békességet teremteni.

Igazságot pedig?

Ez az öregember, aki idáig kísérte, számot adott neki arról, hogy az emberek között milyen igazság lehetséges.

KILENCEDIK FEJEZET

A ZÖLD ÁRVÍZ

I

A télvági hóolvadás most is megkímélte a falut. A vizek baj nélkül lefolytak, a megjavított gát pompásan ellenállott. Zöld volt már az erdő, zöld volt a mező. Az élet gondtalanul kibontotta magát. A havasok között azonban megrekedett a tél. Oda a tavasz csak mostan érkezett fel. Egyik napról a másikra megnőtt a Hevenyő. Az emberek a munkát abba-hagyták. Az idén, úgy látszik, nem akar tréfálni a havasok vize.

— Megjött a zöld árvíz, Berkesnél, hírlik, elvitte a régi fahídat. Itt is ereje lesz.

Este még lehetett egyébről is beszélni a faluban. A kizöldült berek alja fürdőit a szennyes vízben, de az megesett nyári záporok után is gyakran. Éjfélkor azonban félreverték a harangokat.

Kelemen Lőrinc ijedten ugrott ki a meleg ágyból és gyorsan öltözni kezdett.

— Isten irgalmazzon a szegény sógoréknak. Ők vannak a vízhez legközelebb.

Előkereste a viharlámpát, fejszét, vas villát vett magához. Az utcán már imbolyogtak a lángok. A falu bódultán sietett a veszélyben levők segítségére.

— Viszi a víz a hidat — hangzott valahonnan a tompa kiáltás és az embercsapat megtorpan, visszakanyarodott a főútra, merev izmokkal botorkált a kiálló göröncsökön. Más embercsoporttal találta szembe magát.

— Hova mentek, hé, csúszik a Bálint Samu háza.

— Nem a hídnál tört be a víz?

— Ott még nincs semmi báj, a kőgát szilárdan áll.

Vakon, tántorogva fordult meg a csoport. Senkisem káromkodott. A harangok veszettül kongtak. Csúszik a Bálint Samu háza! A folyó komoran zúgott, innen-onnan új segítők csatlakoztak. A veszélyben álló ház környéke már tele volt emberekkel.

A ház előtt alig egy pár méterre, mély, széles repedés nyílt. Az a folyó könyörületes intése: még egy órátok van emberek. Mentsétek, ami menthető. Azzal jelöltem meg a helyet, ameddig ma éjjel betörni akarok. Kimosom a földnek lábát, tompa robajjal fog mindez ölembe hullani.

Először a bútorokat kell a megjegyzett házból kiköltöztetni.

Hozzák az ágyakat, vetetlenül, még melegen a

gyermeket testétől. Reájuk hánnya ládák, takarók. A szomszéd szérűs-kertje nyomban megtelik. Bébútorozták a szénás kazlak közét. A szekrény hasával áll neki az ágynak. Az asztal kétségbessen mereszti lábait az égnek a szekrény tetején. Ott elrejtve az ölében bújik meg a félkenyér, a túrók dobonka, meg a kiüresített sótartó. Azok jelzik végérvényesen, hogy az élet a Bálint Samuék házát magára hagyta; azt már csak a makacság tartja fenn egy ideig.

A legények már a háztetőn kuporognak. Mint fekete halról a pikkelyeket, egyenként szedegetik le a fedélről a cserepeket. Azok is a szomszéd szérűjébe vándorolnak. A szarúfák is utánuk; ehhez a munkához már fejszék kellene. Bálint Samu kábultan jár a ház körül, fel szeretne kiáltani mindegyikhez: óvatosan, jó ember, hadd építhessem fel a házamat még egyszer. De Bíró Danit elkapta a rombolás tüze. Veszettül töri a cseréptartó léceket. — Kár nélkül, hogy képzeli azt el Samu bácsi? — kérdezi fölényesen.

Még a forgácsokat is karjába szedi a két kicsi gyermek, amíg valaki tovább nem kergeti.

— Valami rátok hull, hol az eszetek? Eredjetek az anyátokhoz, kérjetek puliszkat.

Úgy áll ottan a fedelétől megfosztott épület, mintha lemondott volna a gondolkozásról, mi törtenék vele.

A repedés a földön szemlátomást mélyül. Kidendöntött fákat visz alant a habosan örvénylő folyam. Az emberek most a vályogot verik le a csúffá tett épületről. Némelyek tovább állanak, vizsgálják a partot hosszában. József György komótosan ül a háza előtt. Nem segít, mert a magáét védi. Félőrülten vizsgálgaatja néha lámpával az udvara mentét. Mikor jelenik meg ott is a halál jele, amire felbolydul az alvó s ijedtében megrándul a toronyban a harang?

Hajnal felé beomlik a part a Bálint Samu háza előtt, de akkorra már a köveket is kiszedte az alapból a segítők hada. Csak saját magában tehetett kárt az Isten. Az asszony levest főz a kövekből rakott tűz helyen. A bíró a községtanácsosokkal azon töri a fejét, hogy hol utaltasson ki a szerencsétleneknek új ház helyet. A nap álmoss szemekkel őrségváltásra jelentkezik. A falu nyugovóra térhét.

2

Másnap újra kezdődik az éettel, halállal dacolójáték.

Délelőtt apad a víz, mert a hűvös éjjelen megállón a havasok olvadása s annak hatását a mélyen fekvő falu csak egy félnap múlva érzi meg.

A nappali olvadás tömege viszont csak estefelé

kezd alázúdulni és éjfélkor nyúlik föl legmagasabbra a híd alatt.

Addig körül lehet nézni a folyó partján fényes napvilágon, mi kárt tett a víz az elmúlt éjjel és mit lehessen remélni az eljövendő éjszakára.

A bíró cölöpöket faragtat s a híd északi lábánál a part mellett bevereti a földbe.

Ezek vagy fognak segíteni, vagy a kárt növelik, amikor a romlás megindul — Isten irgalmazzon és mentsen meg tőle.

A berek felső véginél, a faluval átellenben, bekapott a víz, kimosott egy pár öreg topolyafát. Ha az éjjel továbbra is azt a darabot töri, könnyen új medret találhat magának s a hidat szárazon hagyja.

Valaha úgyis ott járt, de különben ez úgysem számít, hiszen valaha a folyóé lehetett az egész széles Hevenyő-síkság. A Bálint Samu háza alatt cölöpsort pillantottak meg az emberek reggel, hogy a nyugodtság egy kissé visszatért közéjük. Ki tudja hány száz ével ezelőtt járt még itten a folyó? Az ősök elébe állottak és visszatérítették. A folyó haragosan a berken túlra kígyózott, oda az országút közelébe, ahol ma csak egy titokzatos sor nyárfa mutatja hajdani medrét. A falu alatt pedig lassan betelt a kavicsos pad. Most visszajött a folyó, mint aki a homok alatt

valamit meg akar keresni. Kitakarta a régi helyeket lám a régi cölöpök most is ott állanak épen.

Délfelé a szolgabíró is kijött Terebesről. Föl akarta venni a kárt, de tudomására hozták, hogy a folyó még nincsen kibékülve. József György úgy fenyedegetőzött, mintha az Istenkel állott volna szemben. „Mit tegyek, jó ember?“ — mentegetőzött a járás feje. — „Miért nem bélelték ki a partot egésza hídig?“

— Az én telkem is beomlik az éjjel, szolgabíró úr!

— Kap új házhelyet, egyebet mit akar?

— Még addig van egy egész délután. Valamit nem lehetne tenni?

— Bontássá le a házát napvilág.

József György komoran ült vissza a háza elébe s leste a földet, mikor reped majd meg a lába alatt.

A Bálint Samuék holmiját a jó emberek által-hordozták a Kelemen Lőrincék csűrjébe. A széjjel-bontott ház gerendáit egy csomóba rakták. A szőlők alatt a fiatalok már az új ház alapját ássák. A hivatalos személyek büszkék arra, hogy dolgukat ilyen hamar elvégezték.

Zöld árvíz! Zöld árvíz!

A berek túlsó felén a szántóföldek a víz alá kerülnek. A búzák zöldje eltűnik a sekélyes ár alatt.

Éjféltájban újra harangot kongatnak.

Zöld árvíz!

... Egy hét múlva azonban megint hangos a határ a dalolástól.

Az ekék lapján megcsillan a napnak fénye. A gazdák melle feszül az élet erejétől. Itt-ott mezei virágok dicsérik az Istenet.

Üj élet zsendül a régi felett.

4

Kelemen Lőrinc kukoricát vet az elmosott búza helyébe. A szomszéd szívességből teszi a szántást, ő maga utána bandukol, a barázdákba csöpögtet a szemet.

Az ilyen vetést sem lehet keserűséggel végezni, mert a szántó vető ember tudja az Isten törvényét. A keseredett embert nem türik a mezők. Az olyan előtt az ökrök félre járnak, az eke a barázdából kiugrik, a mag megférgetedik. Az Istennek akkor is hálá jár azért, amit az egyik kezével ad, ha közben a másikkal valamit el is követel tőlünk.

Ha megáldja ezt az új vetést, őszire ki sem fog arra gondolni, ami tavasszal történt.

Az a magános ember ott a fűzifák mellett vájjon nem a tanító úr?

A gyermeket az iskolából hazaküldte; most

megjárja magát a mezőkön, hogy a beléje fojtott levegő meg ne öljé.

Ő semmi pénzért nem záratná magát együvé ötven gyerekkel egy ilyen viruló napon. Nem irigyli a tanítói munkát... még sincs megbecsülése.

Lám a télen is kikerült alul a küzdelemben? Az ötezer lejes pap rúgni is tudott, ha a jászlához hozzákaptak a szamarak. Őt is megrúgta, a tanítót is meg, egy éven belül szép törvényesen mind a kettejüket; még haragudni sem lehetett rá. De a tanítónak mi volt a hibája? Szebben akart ficánkolni, pedig zabol sem kapott.

Aki nem tudja a rendet, az meg is érdemel minden megaláztatást.

- Jó napot adjon az Isten, Kelemen Lőrinc.
- Jó napot adjon Isten, tanító úr.
- Nem hagyja paragon az elmosott földet?
- Ad az Isten másodszor is annak, aki igyekezik.
- Aki nem igyekszik, az hoppon marad.
- Üljön le, tanító úr, erre a kerek kőre.

Gergely Dezső leült a hideg kőre, Kelemen Lőrinc pedig megköszönte a szomszédnak a segítséget. Aztán megtörülte a homlokát és a tanítója mellé állott.

- Örömhírt nem akar nekünk mondani?
- Olyant is lehet?

— Van még örööm a világban elég, csak legyen, aki kacagjon hozzá. Lesz-e esküvő a tavaszon?

— Pünkösd másodnapján ...

— Hány bandát fogadott meg hozzá?

— Az egyház gondoskodik.

— Akkor tudom lesz is nagy vigasság. Olyan közebéd, hogy száz csirke bánja meg. Két napig koplalni fog a falu reá. Az ilyenekre minden telik a közös kasszából.

— Pedig jobb volna, ha azon a pénzen rendbététetnék a tanítói lakot...

— Attól senki jól nem lakik, hova gondol a tanító úr?

— Már sehova se, elszoktam tőle.

— minden jó tervéről letett?

— Nem érdemes.

— A tanító úr lelkén is végigsepert a zöld árvíz.

Ezen egy keveset gondolkozni lehetett s Kelemen Lőrinc el is hallgatott. Ez a szép tavaszi idő kivert a fejéből minden. A szőlők már rügyeznek fenn a Szőkemáiban; a meggy is szépen kötött. Mi történt a télen? Valaminek neki kezdettek, szépet akartak, minden semmivé lett. De a fák mégis kihajtottak. Az ő lelke is kihajtott. Igaz ugyan, hogy még egyszer megpróbálni sohasem fogja, amire összel reávetemellett. Azt hitte, hogy a faluval lehet valamit csinálni,

ha jobb emberei összefognak! Egy fiatal tanító megbabonázta, kötélnek állott, soha többé meg nem cselekszi. A zöld árvíz bizony az ő vetését is eliszapolta egy kicsit.

— Nem igen érdemes, csak kacagtatja magát az ember — mondotta.

— Én tudom, még egyszer neki nem kezdek.

— Rosszabb ez a zöld árvíznél, tanító úr.

— Annál is rosszabb?

— A zöld árvíz kimosta innen a búzát, mint a tanító urat s engem. Egy kicsit növekedtünk, reményre szert tettünk, semmivé lettünk. De látja e, én ide most új magot ültettem. Az új vetés teremni fog, ha Isten élteti. Mi már sohasem fogjuk azt megtenni.

— Én már tudom nem.

— Hát én igen?

A két ember lassan megindult a falu felé.

A berek bokrai frissen zöldültek. Az itt-ott visszamaradt víztócsák felett színes bogarak repkedtek. A hegyoldalra kikönyökölt falu ezer szemével várta a hazaérkezőket. Derűt lehelt a levegő, a fák levelein örööm csillogott. Csak ez a két ember csukta be a lelkét, hogy szomorúságukban megmaradhassanak.

Az életnek azonban törvénye van s magának az

ember több rosszat ne kívánjon, mint amennyi ideig két szomorú ember egy ilyen vidám világ közepén szomorúnak meg tud maradni.

A híd melletti gyepen gyermekek kergetőztek. Gergely Dezső beállt közéjük játszótársnak.

Körbe állottak, kezüköt összefogták, hangzott a gyermeknóta, Gergely Dezső velük énekelt.

Egyszerre azonban kivált a többiek közül és Kelemen Lőrinc felé tartott.

— Megvan! — kiáltotta, mintha mindezideig valami feladványon törte volna a fejét.

— Mi van meg? — kérdezte Kelemen Lőrinc.

— Megvan az új vetés — újságolta diadalmasan Gergely Dezső.

Kelemen Lőrinc ezt sem értette.

— Azt hiszi, hogy csak maga ültethet a ki-mosott búza helyére új magot? Fütyülök én a zöld árvízre! A magunkfajta véznagyökerű gyomokat ki-moshatta a víz, de a régi helyébe az Isten is újat ültet. Látja-e, ezek itten az új vetés, ezek a gyermekek, meg a nyomunkban lépő fiatalok szerte a világon. Ezeknek még érintetlen a lelke, telni fog belőle egy újabb küzdelemre. Talán gyümölcsöt is fognak hozni, ki tudja? Vagy az unokájuk unokája ezer év múlva. Egyre megy, az sem lesz messze. Nem áll be ide a táncolók közé, öreg ember?

A gyermekek összenevettek, titkosan néztek a szőlősgazdára, mint bocsok az öreg medvére. Az egyik elkiáltotta magát:

— Mindegyik szökjék egyet, hadd lám, mekkorát esik!

Ezek a gyermekek ahányszor leesnek, annyiszor a magasba szökellnek újra!

Öreg ember az ilyenre ne vállalkozzék.

Csak *álljon meg* a szédületes körön kívül és tapsoljon hozzá.

A többi nem az ő dolga. Egyszer az ő dolga volt, de már nem az. Új munkások álltak az Isten szőlőjébe.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
I. fejezet. Kelemen Lőrinc haragot tart.....	1
II. „ A lekenyési pap három bottlása	32
III. „ Az Isten közbeszól.....	69
IV. 5. Verebes Péter megnyugoszik.....	111
V. „ Adorján Dénes falumunkája.....	143
VI. „ Valami áttűz a világon	177
VII. „ Klárikának feljön a napja.....	194
VIII. „ A lekenyési tanítót kiütik.....	239
IX. „ A zöld árvíz	281